

FALUDY GYÖRGY

Jövendő napok

A történelmet nem tudni előre.
A leányok a múltnál sokkal szebbek,
a fiúk sportolók, vidámak,
és egyre műveletlenebbek.

Hét nemzet gyárt atombombákat,
mint régen gépfegyvert vagy ágyút,
Ha kérdezed megvigasztalnak:
Azért gyártjuk, hogy ne használjuk.

Egymilliárdnál jóval többek
a kínaiak. Mi nem törődünk
velük. Dolgoznak s hallgatnak.
Mi lesz, ha egyszer kérnek tőlünk?

A sarki tenger roppant jégtáblája
kiolvad a jegesmedvék alatt.
Elég-e a növekvő tenger ellen
imákból szőni védfalat?

A Nagyalföldből sivatag lesz,
porfelhő, szikkadt, piszkosszürke.
Csak az Úr hangja segíthetne,
de Isten sosem fú a kürtbe.

Lapszámunkkal
Faludy Györgyöt
ünnepeljük
95. születésnapján

Virtuális kerekasztal-beszélgetés Faludy Györggyel az Irodalmi Jelen szerkesztőségében

Írásaikkal köszöntik a költőt:

Esterházy Péter, Vámos Miklós,
Böszörményi Zoltán, Szöcs Géza,
Kukorelly Endre, Szálinger Balázs,
Orbán János Dénes, Esze Dóra,
Ferdinandy György, Füzi László,
Pintér Lajos, Rajk László, Andrassew
Iván, Fried István, Eszteró István

Exkluzív:

Első ízben magyarul részletek a **Mester
Karoton** című regényéből
Először nyomtatásban: Hegyi Beszéd
a Szent Anna-tónál

Kritika: Spiró György, Benedek
Szabolcs, Hamvai Kornél, Zsidó
Ferenc, Sütő István, Borcsa János,
Szöcs Géza könyveiről

Filmkritika Simó Márton tollából
Színházkritika:

Kutszegi Csaba: Vegyes gyümölcs
Zsigmond Andrea: Illusztrált tragédia

Ij: Több ízben neveztek magyar Odüsszeusz-nak. Odüsszeusz Ithakából indult el és Ithakába érkezett vissza, te Budapestről indultál és ugyan-ide érkezél vissza. De vándorlásod több ideig tartott, mint a mitikus hősé, és egy sokkalta nagyobb térben. Emigrációdnak történelmi-politikai okai voltak, ám az egész életmű és élettörténet azt mutatja, hogy a külső okok mellett a belső is közrejátszottak ebben a vándorlásban. Mi hajszolta – belülről – végig a világon Faludy Györgyöt?

F. GY: Nem tudom megmondani, hogy belső vagy külső kényszer vitt-e útnak Franciaországba 1938 végén. A kérdés az, hogy Imrédy és Szálasi nem kívánt együtt élni velem, avagy én nem kívántam együtt élni Imrédyvel és Szálasival? Mindkettő igaz. Azon kívül kíváncsiság is vezetett, kíváncsiság a tájak különbözősége, szépsége, a városok újdonsága és az emberek válto-

zatossága iránt. Itt a történelem is hajszolt és én kényelmesen libegtem vele tovább. A sors nem bábuként vezetett engem, hanem elhatározásomnak is része volt benne.

Ij: Az életed egy regény, a szó szoros értelmében, a legizgalmasabbak, legszínesebbek, legteljesebbek közül való. Tragédiák és komédiák sorozata és keveréke, melyet a Pokolbéli víg napjaim cím tökéletesen foglal össze. Bizonyára, visszatekintve, százszor elvégezted életed mérlegelését. Ha meg kellene ismételned, ugyanúgy élnél, vagy inkább egy dolgozószoza nyugalma-ban, képzeletben élnéd meg ezt a regényt?

F. GY: Képzeletben nem tudnám múltam esztendeit megélni, a dolgozószoza nyugalma nem segítene hozzá. Téhát alázatosan választanám a komédia és a tragédia kettősségének küzdelmes életét.

Ij: Az életed és a személyiséged ugyanúgy izgatja a közönséget, akár a költészeted. A régi generációk előbb a műveket ismerték meg és később a művészt, a fiatalabbak viszont előbb a médiastárt és ennek köszönhetően a poétát. Hogyan érzed: nem veszélyezteti a karizmád a művészetedet? Elfogadod ezt, hogy az új nemzedékek esetében a költészeted felfedezése a személyiség, a sztár megismerése után következik?

F. GY: Személyiséget hosszú évtizedeken át csak kevesen ismerték, míg műveim egy részével találkozhattak. Amikor 16 évvel ezelőtt hazatértem Magyarországra, nagyon csodálkoztam, hogy az emberek jó része ismeri műveimet, azokat is, amelyek ki voltak tiltva Magyarországról, de személyemről csak halvány fogalmat alkothattak. Így ellenkező volt a sorsom, mint a kortárs magyar költők legtöbbjének.

Folytatása a 13. oldalon

SZÁLINGER BALÁZS

A déli poszt

Faludy Györgynek

1.

A déli part legészakibb kövén
ülök, harántirányú szélben.
Akárhogy is, jó móka ereszen
folyt el a legjobb ezer évem.

Még ennyiért biz'isten adnám
őrhelyemet, de lám, felesleges:
nincs ajánlat ezen az órán,
a víz melegszik, készül a leves.

Ma hajnalban fűtik fel északot.
Délről a fül vak motozást hall:
a túlparton roskadozik a komp
egy délre szóló meghagyással,

értékeimmel; indul, sípja bújja,
hogya ne, tényleg ne adjam posztomat:
csak úgy törvény a víz-az-úr, ha
szerzője egy olyan kövön marad,

melyről távlat van, s nincsen visszaútja.

2.

A víz az úr. Látok hitébe
merülni egy költőt meztelenül,
vegyül könnye és ürüléke,
s ha föláll, a combján tisztán megül;
tőlem idősebb, hajlott pályatárs
vág neki új hínárú útnak.
Hát menj, bátyám, de nehogy beleránts,
nem vallok túlparti faluknak.
Rám néz. „Tán nem úszom meg élve,
mégis megyek: mentem, mi menthető.
Derék öcsém, a gőg sebére,
egy dolgot mondj, s hozom. Mi kéne?”

Eső ellen, posztomra, egy tető.

3.

Úgy vagyok én, hogy ezer éve
tempózik és fogok partot megint
rábízva a harántirányú szélre –
s jó helyre vitt, ha olykor félrevitt.

Zsákutcáim a hullámok között
mind-mind kiérdemelték voltak,
s országot az kínjával nem jelölt,
aki északra araszolgat.

Lehet nem tudomásul venni,
hogy pár öböl sosem hagyta magát
szép versekkel elszemetelni,
még írni hozzájuk sem gyávaság,

de ki mindig a némább hon fele
vesz és mutat irányt, ne bánja,
ha megvadul a világ tengelye
s eltér aznap, harántirányba.

4.

Lehetetlen színét mutatja,
hódolom és mérem a Balatont.
Nagy árat kér, s észak megadja:
máris sülyded, tóközépen, a komp.

Értékeim – a tóban fűszerek.
Merül múltam, házam, a sorsom
s a kisöreg, akit én szeretek,
s ki tudja, partot ért-e otthon.

Nyalom a szám a déli posztom.

ORBÁN JÁNOS DÉNES

F. Gy. úr mennyben, pokolban

»Boldogok azok, akiknek életéből nem lehet regényt írni, mert övük a mennyek országa«

(Lénárt Sándor)

Mottó vagy ellenmottó? Ha valakinek az életéből regényt, vagy akár époszt, mitológiát lehet írni, az Faludy György. Mitológia csakis dialektikus személyek körül alakulhat ki, dialektikus helyzetek eredményeképpen. Spekulálhatunk (a mottó kapcsán): mert életéből regényt lehet írni, a mennyek országából kimaradt, ergo Faludynak a pokol jutott. A *pokol*, ahol *víg* napokat töltött. Íme egyfajta dialektika, és íme Faludy titka: a derű, mely legtragikusabb megnyilatkozásait is átszövi.

Ahogy elegünk volt a szocialista diskurzusból, ugyanúgy elegünk lett a szocializmus okozta tragédiák ecsetelésének patetikus beszédmódjából, a döglött (vagy csak szinte döglött?) sakál rugdosásából. Ezért megváltás Faludyt olvasni. „Kliment tanár úr azt is elmagyarázta, hogy mindenről lehet verset, sőt jó verset írni, csak ideológiákról nem, mert annyi létük sincs, mint a múlt évi tűzhely füstjének” – emlékezik Faludy a *Jegyzetek az esőerdőből* című könyvében. És sikerült kialakítania egy olyan beszédmódot, mely gyilkos iróniával, kegyetlen szakzsmussal, és gyakran rezignáltsággal kevert derűvel fegyverezi le az ideológiát.

A kelet-európai népek kommunizmussal szembeni attitűdjének egy mondhatni különös aspektusához hasonlít ez. Nem véletlen, hogy a kelet-európai népeknek annyira jó a humoruk: ez volt az egyik túlélési reakció a kommunizmus okozta tragédiákkal szemben – a tragédia eltussolása, befestése iróniával, humorral, a csöndes röhgés egy óriási nézőtérre, midőn a színpadon kegyetlen bolondok produkálják színdarabjukat, mely a lehető legtragikusabb, de ugyanakkor a lehető legostobább és legröhejesebb.

A tragédiákkal való játszadozás tette a *Pokolbéli víg napjaim*-at és folytatását, a *Pokolbéli napjaim után*-t remekművé. Emigráció, világháború, Recsk, Rákosi-korszak, '56, újabb emigráció – megannyi tragikomédiává karikírozott tragédia.

Mert akit csak gyűlölnék, az még nincs elveszve. De akit gyűlölnék, és röhögnek is rajta, az igen.

S mert tudott kacagni annyi meg annyi tragédián, Faludy talán mégis boldog volt, még ha életéből regényt is lehet írni. Emmanuel Swedenborg, 18. századbéli ezoterikus filozófus szerint mindenki maga dönti el, hogy a mennyországba, vagy a pokolba kerül – nem bűneivel és tetteivel, hanem szabad akarata alapján, és mind a menny, mind a pokol létforma, egyik sem rosszabb a másiknál.

Ennek alapján úgy is mondható, hogy Faludy a poklot választván a mennyet is megkapta.

Faludy György nemcsak költő, hanem *olyan* is, amilyenek az ember egy költőt elképzel. Kalandor és humanista egy személyben. Tudós és lator. Micsoda élet! (és most, swedenborgi alapon, ne válasszuk külön az élet fény- és árnyoldalait): a húszas-harmincas évek legendás Budapestje, egyetem Bécsben, Grazban, Párizsban, majd emigráció – vagy csavargás – Franciaország, Marokkó, Amerika, harcok a Fülöp-szigeteken és Pápua Új-Guineában, majd Recsk, '56, Ausztria, Latin-Amerika, Anglia, Málta, Kanada, majd újra Magyarország. Mindez a szabadság és az erotika bűvöletében. Vagy, másképp: F. Gy. úr mint Villon, F. Gy. úr mint Pannóniába delegált amerikai kém, aki Edgar Allan Poe és Walt Whitman századosoknak küld jelentéseket a szocializmus állásáról, F. Gy. úr mint politikai fogoly, aki töredelmesen bevallja, hogy Pietro Aretino és de Sade kommunista filozófusok műveit kölcsönzi

a börtönkönyvtárból, F. Gy. úr mint filosz és professzor, aki Reykjavíktól a Columbiáig végigtanítja az egyetemeket, persze a magyar egyetemek kivételével, ahová nem engedik be, F. Gy. úr mint csábító és csábított, amint megízlel mindennemű érzéki gyönyört, melyről a világ költői valaha áradoztak, F. Gy. úr, a becsmérelt és lefitymált költőcske, F. Gy. úr, az ünnepektől költőfejedelem, az ország visszakapott kincse, F. GY. úr, a renitens, aki kimaradt a szocialista irodalomtörténetből és irodalmi értékrendből, F. Gy. úr, József Attila kortársa, a „szinte klasszikus”, aki évtizedek óta követi el azon főbenjáró hibát, hogy végérvényes irodalmi megdicsőülése érdekében sem méltóztatik eltávozni az örök vadászmezőkre.

Villoni, Rimbaud-i, Verlaine-i sors, ám befejezés nélkül. És dialektikus fogadtatással. Faludy György a rendszerváltás után hazatérhetett, ám ez a szinte húsz év sem volt elegendő, hogy művészeté a helyére kerüljön. A magyar irodalmi értékrendre jellemző, hogy nemcsak az életművet veszi figyelembe, hanem az alkotó „közéleti tevékenységét” is. Ám hiába a vaskos életmű, a hatalmas humanista kultúra, a nagyszerű versek és prózai művek, a hosszú évtizedekig tartó küzdelem a magyar és világkultúra érdekében, hiába a példátlan népszerűség és a hihetetlenül széles körű olvasótábor – az Akadémia, az uralkodó kortárs kritika nagyjából semmibe veszi a magyar irodalom eme Matuzsálemét. Hogy Faludy kimaradt a szocialista irodalmi kánonokból, érthető. Viszont érthetetlen, hogy azóta sem hajlandó senki kezdeményezni az irodalmi térkép átrendezését, azon mintha még mindig a „Magyar Népköztársaság” szerepelne; nem hajlandó senki az utolsó magyar humanista nevét odabiggyeszteni a 20. század legnagyobbjainak névsorához.

Pedig a tudós és kalandor Faludy életműve a magyar irodalom egyik legfontosabb fordulópontja: a legatütőbb kitörés egy többszázados, politikai, társadalmi és vallási ideológiák korlátozta irodalmi

rendből és felfogásból, a legfontosabb nyitás a világirodalom azon beszédmódja felé, mely a legidőtállóbbnak bizonyult, a leg-sikerültebb keresztezése nemzetinek és egyetemesnek.

Egyelőre – szerencsére nem sovány – vigaszként ott van az olvasók rajongása, amely végigkísérte Faludy pályafutását, a rajongás, melyet nem tudott megakadályozni sem a betiltás, sem a művekhez való nehéz hozzáférhetőség, és melyet nem befolyásolt az Akadémia meg a kritika ellenkezése vagy közömbössége. Végére is ez a legtöbb, amit egy költő elérhet, hiszen az irodalom az olvasókért, és nem a kritikaért van.

Végül egy személyes élmény. Egyszer egy barátommal meglátogattuk Faludy Györgyöt. Barátom egy századot lezáró tévéműsort tervezett, melyben a 20. századot átélő Matuzsálemeknek a következő kérdést kívánta föltenni: „Melyik volt a század legszebb pillanata?”. Midőn ezen tervét beharangozta, Faludy elgondolkodott. A század legszebb pillanata a következőképpen van leírva a *Pokolbéli napjaim után* lapjain (Londonban történik, a Westminster környékén, ahol Faludy kisfiát sétáltatja): »Utána a Parlament irányába haladtunk, sötétszürke fenyegető szmog felhője alatt. Olyan alacsonyan lebegett, vagy talán inkább állt fölöttünk, hogy a Big Ben tornyának teteje sem látszott. A Parlament épületéből liberális képviselő jött felénk. (...) – Rosszkedvű ma a város – jelentette ki könnyű sóhajjal. – Én sem vagyok jókedvű – mondtam, felfelé mutattam, a szennyes felhők felé. – Ne izgassa magát – szolt nyugtatóan. – A szél elviszi. (...) Ekkor Andris, szorosan mellettem megszólalt: – Nem ezt viszi el a szél, hanem ez víz el bennünket.«

Erre barátom kifejtette, hogy ő nem ilyen pesszimista választ remélt, hanem olyat, melyből kiderülne: megérte végigélni a századot. Mire Faludy György pajzánul, kamaszosan föl kacagott, arcán egy pillanat alatt végig suhant izgalmas életének összes kalandja, és így felelt: „Megérte, az biztos, hogy megérte!”

„A felvétel 1931-ben készült. Két évvel később, 1933-ban szígyenkeztem, hogy monoklis, glaszékesztyűs züllött úrfinak öltöztettem magam, igaz, hogy csak fényképen.”

ESTERHÁZY PÉTER

És akkor még nem

A Határ–Faludy–Fejtő nagyöreg-belsőhármásból (a nagyöreg mint szakszó, terminus technicus) most Faludy György van soron, az ő éveinek száma osztható ez idő szerint (leginkább) öttel. Magas kora csupán annyiban érdekes, hogy ekképp már régóta és annál is régebben él ezen a Földön, „még látta Lenint” (nem lepődnének meg, ha tényleg – Anatole France-t mindenesetre látta). Világlátott ember, olykor egy cellányi volt e világ, mondjuk nyolc lépés oda, nyolc lépés vissza, olykor ágynyi, két comb oda, két comb vissza, olykor kontinensnyi, nyilván itt is volna, van, volt valami oda és vissza. Függetlenül a méretektől, Faludy világa mindig tágas. Nála még Magyarország sem szűk – minden mindig azonos az egészszel.

Hősünk epikus (és epikureusi) természetű, beszámolókat ad élénk, és műfajtól függetlenül történeteket mond. 2001-es, lenyűgöző bőségű gyűjteményes kötetéből kimásoltam a versek keletkezési helyeit. A lista önmagában versként fogható föl, egy a szokásosnál *kissé* kalandosabbnak vagy szokásosan kalandosabbnak nevezhető huszadik századi magyar életrajz kontúrjai látszódnak. Van, akinek nem kell utaznia, hogy mindent lásson (Königsbergből jó a kilátás), esetünkben sem biztos, hogy kellett, de utazni

kellett, aztán látott, amit látott. Fiatalság, utazgatás, európaiak vagyunk, Firenze, Graz, Miskolc, Nápoly, Budapest, Reichenau, Velence, Budapest, Bécs, Graz, Miskolc, Budapest, lehet, hogy baj van, noha európaiak vagyunk?, Párizs, Montanban és Toulouse között (1940), Casablanca, Kasba-Tadla, Márrákes, a Dráá folyónál, Kor el-Ethel, Tanger, Lisszabon előtt a tengeren, el Európából, New York, meddig európai egy amerikai katona?, Fort Leonard Wood, Rolla (Missouri), Camp Crowder, Yellowstone Park, San Francisco, Kodiak (Alaska), New York, Pago-Pago, Tarawa, Katonakórház (Atlantic City), New York, menjünk haza, Párizs, Medina (Tolna megye), Miskolc, Budapest, Rudas László temetésén, talán mégsem kellett volna hazajönni?, Az ávó pincéjében, 1950 októberének egyik éjszakáján, mikor másnap hajnalra ígérték kivégzésemet, európaiak vagyunk, Az ávosok összerezugdostak, majd huszonnégy órára a falhoz állítottak, akkor gondoltam ki ezt, Kistarcsa internálótábor, A recski fogdán, Sötétzárka (Recsk), Budapest, Visegrád, menjünk megint innét el, Bécs 1956, Lima, New York, Uppsala, London, Firenze, Stockholm, Soprabolzano, utazgatunk, Konstantinápoly, Firenze, Málta, Palma de Mallorca, London, Fowey

(Cornwall), London, New York, Toronto, Philadelphia, Montclair, New York, Toronto, Párizs, Charlotte, Madrid, Valencia, megint Toronto, Tanger, emlékek, Gibraltár, Madrid, Toronto, Dubrovnik, Toronto, és megint, mindig Budapest, Miskolc, Budapest, Szár-szó, Firenze, Törökország, Marrákes, Kolozsvár, Budapest, Budapest...

Történetmondó. Mindenből történetet, vagyis elmesélhetőt csinál; a helyes hallgatói magatartás, ha semmin nem lepődünk meg. Ha fegyelmezetten hiszünk. Itt bármi előfordulhat, és ami lehetséges, az van. A huszadik század embere azt is tudja, hogy ami nem lehetséges, a lehetetlen, az is van.

Iszonyú volt és érdekes, mondja ő erről a századról. Beszámolóinak ez a tárgya: ez az iszony és ez az érdekesség. Azt hiszem, itt megkockáztatható egy vagyis. Vagyis a világ állandóan jelen lévő szépségéről beszél. Nem veszélytelen vállalkozás. (Ő írja Kavafisz erotikus verseiről: szentimentális maszlag.) Azon kevesek közé tartozik, kik nem ijednek meg a boldogság szótól. A boldogság nem látható, a boldogtalanság látható. Van valami láthatatlan Faludy György körül.

És akkor még nem beszéltünk a hajáról, erről a grandiózus látható láthatatlanságról.

BÖSZÖRMÉNYI
ZOLTÁN

F. GY. 95

Torontóban „gót esték” kísérték,

Most Budapesten „barokk hajnalok”,

Petroniusért ugye még rajongsz?

Babér, dicsőség, az ész virtusa,

Seneca szól hozzád az erényről,

Mitől lett szőkébb hullámos hajad?

Lényeg költészeted, a jó konyak,

Ifjú lányok álmodoznak rólad –

Még mindig hódítsz nagysándorosan?

Karonfog, elvezet a nyár heve,

Nem tiltakozol, te fenegyerek,

Exkluzív a kaland! Élvezed?

Faludy költő születésnapjára

Faludy költő valamelyik művéről kellene most szólnom. De képtelen vagyok eldönteni, melyiket válasszam. Amúgy sem érzem magam szakembernek, legföljebb gyakorlott s vájt fülű olvasó volnék.

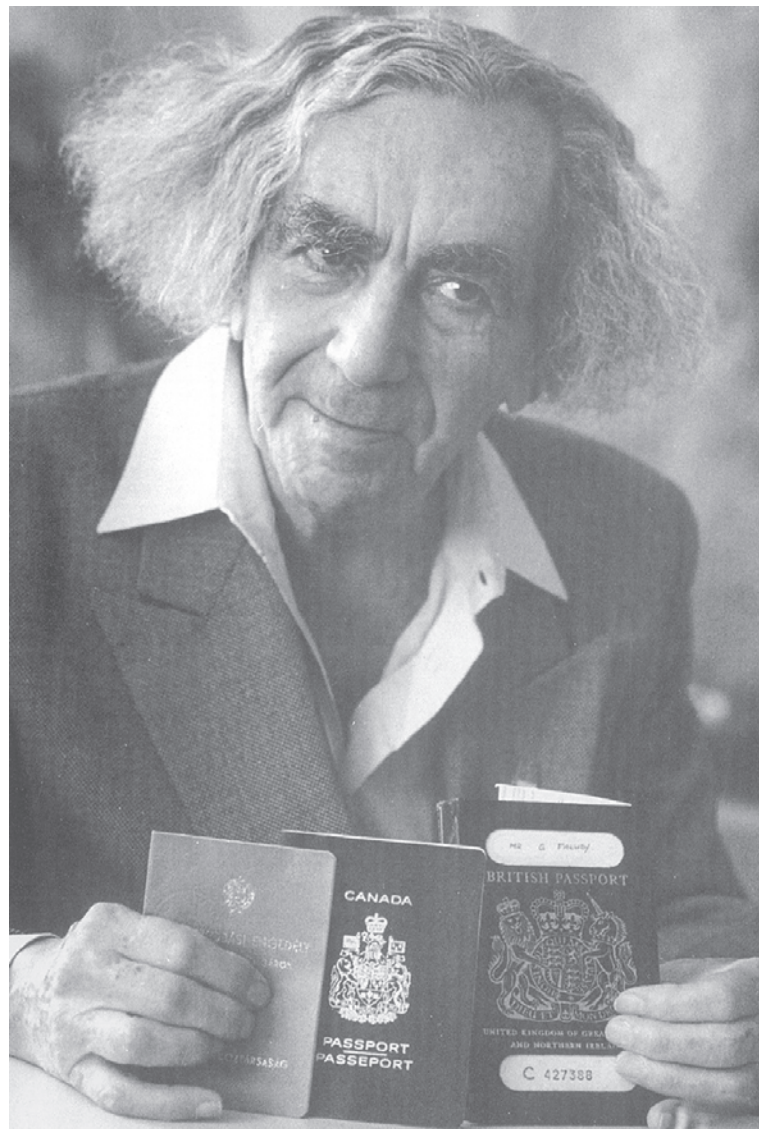
Faludy költőről mindig az a blódség jut eszembe, hogy akár Városody néven is publikálhatna, mert jellegzetes városlakó. Ugyanakkor a Faludy reformkorian csöng, és ez sem lehet véletlen. Bár én inkább az újjászületés (renaissance) időszakába tartozónak érzem. Nehéz megértenem, mit keresett ő a huszadik (és huszonegyedik) században. Ámbár, akinek az újjászületés nemcsak a szenvedélye, hanem többé-kevésbé a mestersége is, az megjelenhet bárhol, bármikor, bármely inkarnációjában.

Faludy költő szerencsére itt van nekünk. Múltba néző képzelgés helyett örvendeznem kéne, amiért abban a korszakban is e sárgolyón időzött, amikor én, így módom nyílt személyisége gyümölcsseit élvezhetni. Tudom, költőfejedelemként szoktuk ünnepelni, számomra mégis önéletrajzi könyvei a legfontosabbak, sokat tanultam belőlük. Annál többet csak élőszóban előadott történeteiből. Van elég átfedés. A rászögeződő tévékamerák hullótekintetével dacolva mesélte el mindenkinek, akit illet: hogyan vigasztalódott ő a recski magánzárkában azzal a picinyke napsugárnyalábbal, mely a kulcslyukon át jutott be a sötétbe.

Faludy költő maga is efféle fénycsóva. Privilegium, ha egy kevés rád is süt belőle. A kötetéből. A tekintetéből. A szívéből. A lelkéből. Akire nem, csak sajnálhatja – olvashatja, irigyelheti. Elsősorban azokat a szerencséseket, akik, mint én, melegedhetek körülötte.

Faludy költő, maradj hát velünk.
Ülj középre.
Írjál. Olvass. Mesélj.
Legyen hozzád szerencsénk.
Légy szerencsés.

Vámos Mihály

80. születésnapján adták át csak a magyar útlevelet

FALUDY GYÖRGY

Hegyi Beszéd a Szent Anna-tónál

Az emberiség általában azt gondolja, hogy a jövőendő pontosan olyan lesz, mint amilyen a jelen. Elég ritkák azok a korszakok, amikor az emberek új, boldogabb jövőről jósoltak. Így a negyedik század közepén Nagy Szent Athanasius alexandriai pátriárka úgy látta, hogy egyre kevesebb a rablás, a gyilkosság és a kereszténység elterjedése következtében közeledik az örök béke korszaka. Béke helyett a gótok, vandálok és hunok közeledtek, felégették Róma városát és egész Európában és Észak-Afrikában a barbárság kora következett. Hasonló helyzet alakult ki ötszáz évvel ezelőtt, a XV. század végétől 1520 tájáig. Rotterdami Erasmus, Morus Tamás és más jeles humanisták bíztak benne, hogy a városok megerősödése, iskolák és egyetemek szaporodása, a feudalizmus bomlása, a műveltség elterjedése és a három fiatal és kétségtelenül nagyon tehetséges király, VIII. Henrik, I. Ferenc és V. Károly trónra lépésével Európában új és boldogabb korszak következik. Optimizmusukban ők is csalódtak. 1517-ben Luther Márton kiszögezte tételeit és a vallásháborúk korszaka következett, nem is szólva az inkvizícióról, V. Károly és I. Ferenc évtizedes csatáiról egymás ellen, vagy arról, hogy Morus Tamást éppen VIII. Henrik fejeztette le. A műveltség ideológiája éppen olyan kevésbé változtatta meg az embereket, mint a keresztény ideológia.

Hasonló helyzet fogadott, amikor a múlt század elején megszülettem. Az orvostudomány roppant fejlődése fájdalomcsillapítót, gyógyszert és jóval hosszabb életet hozott az emberek nagy részének Európában, Észak-Amerikában és Japánban. Ugyanekkor a tudomány, mely elvontsága miatt addig csak keveseket érdekelt, a technikával szövetkezett, és a termékek és találmányok tucatjait dobta piacra. A gőzgéptől a varrógépig, a gázfűtéstől a villanyig, vonatot, villamost, autót, tűrhető lakások százazreit minden országban, kötelező oktatást és így tovább – nem győzöm felsorolni. Mindenki hitt abban, nem csak a liberálisok és a szocialisták, hogy mindez az egész földön elterjed és békés korszak következik. Ekkor, négy évvel születésem után kitört az első világháború, jelezve, hogy a dolgok még sincsenek rendjén.

Az emberek Magyarországon csakúgy, mint Franciaországban és másutt, vidáman vonultak háborúba, azzal a gondolattal eltelve, hogy néhány hónap alatt kitombolják harci ösztöneiket és aztán diadalmasan térhetnek haza. Ha az embernek nem lենnek gyilkos ösztönei, úgy évezredek óta nem lehetne háborúkat folytatni; a gyil-

kos ösztönök ellen, mint látható, a görög filozófia vagy a kereszténység éppoly keveset használ, mint a tudományos technikai világnézet. Az optimizmus viszont a háború utáni világban is megmaradt. Ezt az optimizmust tanultam a Fasori gimnáziumban, hogy egy jobb világ, vagy inkább egy szerencsésebb Magyarország következik az időben. Ugyanezt az optimizmust hangoztatta apám, aki a háborúból jött haza, főiskolai tanár volt, de „méltóságos” címét soha életében nem használta. Tudományos-technikai világnézetével – a vegyészet professzora volt – ő is optimista volt. „Ha ezzel a két gazemberrel – szokta mondani, mármint Sztálinnal és Hitlerrel – végeznek, akkor jobb és boldogabb világ következik.”

A világ sorsába vetett optimizmusomat – mely jókedemtől független, mert ezt megőriztem – 1945 augusztusában vesztettem el, amikor az atombombák leestek Hirosimára és Nagaszakira. A világ pusztulása addig évmilliók távolságába veszett: régebben úgy hittük, hogy a Nap kihűl, és jégbe meg hóba pusztulunk, mint az *Ember Tragédiájában*, aztán később, hogy a nap, pusztulása előtt még jobban felmelegszik és felperzsel bennünket. Eddig lehetetlennek tűnt, hogy egy zsarnok, mint Dzsingisz kán vagy Sztálin birtokába vehesse az egész világot, míg most világgossá vált, hogy száz atombomba legyártása után bármelyik vezetőnek módjában áll a világot elpusztítani, és az erre képes örültek nem ritkák a politikusok vagy államférfiak között. Vagyis a világ végének lehetősége közvetlen közelünkbe költözött. De az ijdtségre van más ok is. A csatláncot, a sörétet, az aknavetőt vagy géppuskát nem nagy tudósok találták fel, míg ezúttal tudósaink legjobbjai álltak a haditechnika szolgálatába, és így folytatódott az interkontinentális rakétával és minden többivel. Hadd tegyem hozzá, mintegy zárójelben, hogy pár százezer társammal együtt életünket is az atombombának köszönhetjük. A hadsereg, melynek vezetősége mit sem tudott az atombombáról, alig egy hónappal későbbre, 1945. szeptember 17-ére tervezte a partraszállást Honshun, Japán főszigetén,

egy millió katonával. Úgy számították, hogy ezek közül a fele elveszik, és ennek az ötszáz-ezernek egyike én lettem volna, de az atombomba megmentett bennünket.

A következő megrázkództatás 1959-ben következett be, amikor Londonban tartózkodtam és F. L. Lucas akkor megjelent könyvét olvastam, *A Nagy probléma* címűt. Könyvében Lucas számba veszi, hogy Krisztus idején mintegy 300 millió ember élt a földön, míg 1650 táján 700 millióan voltunk, azaz 1600 év alatt mintegy duplájára szaporodtunk. 1900-ban másfél milliárd ember élt a földön, azaz 250 év alatt szaporodtunk a duplájára, míg most, hatvan esztendővel később már két és félmilliárdnyian vagyunk, és ha a statisztikákat nézzük, úgy 1990-re ötmilliárdnyian leszünk. Lucas könyvén sokat nevettek, holott 1990-ben valóban már 5 milliárd ember lakott a földön és most már a hétmilliárd felé közeledünk. Kérdéses, mi lesz tízmilliárd fölött, amit másfél-két évtized múlva kétségtelenül elérünk, lesz-e számukra elég élelem, amikor Indiában és Afrika egyes részein már most is éheznek?

Ennél is veszesebb volt, ahogy az ipar és a közlekedés gázai, gőzei, melléktermékei és hulladékai tönkreteszik a természetet. A savas eső, mely nagyrészt az Egyesült Államok fölött keletkező felhőkből esik le Kanada tavaira, tönkretesz azokat. Láttam egy ilyen tavat nem messze Winnipegből. Helikopteren közeledtünk, úgyhogy csodálkoztam, milyen élesek a tó körvonalai a magasból. Mikor leszálltunk, láttam, hogy a körvonalat a töből kidobott, döglött halak fehér hasa adja. A fű a tó körül kiszáradt. A vízben nem maradt sem növény, sem élőlény. Megkérdeztem a velünk lévő főerdészt, hogyan lehetne megtisztítani a tavat? Folyóvizet, mondta, meg lehet tisztítani, mély tavat nem. A tisztítást a természetre kell bízni. És ez mennyi ideig tartana? Húszezer évig, válaszolta.

A legnagyobb baj persze a víz, a föld és a levegő bemocskolása és az időjárás tönkretétele, ami idén nyáron nálunk is észrevehető: szabálytalan meleg és hideg áramlatok kiszámíthatatlan

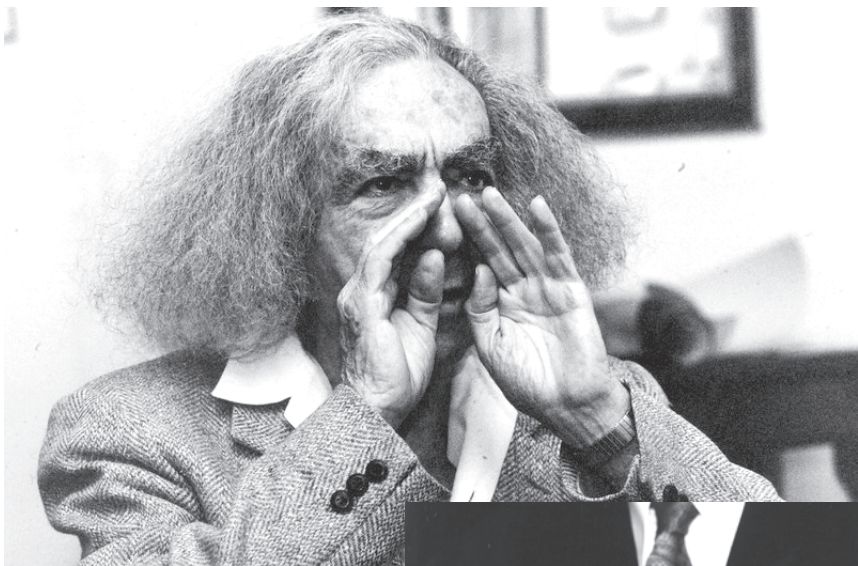
váltakozása a termés, a gyümölcsök és a szőlő ijesztő kárára. Hosszú életemen át ezt magam is láttam. A második világháború előtt, ha nyáron nyitva hagytam az ablakot, éjjel mindig berepült egy-két éjjeli lepke. Ma ilyen nincs. A Garay téren rákot árultak, ezeket a Dunántúl patakjaiban fogták. Ma már nincs ilyen. A múltban minden alföldi kéményen gólya állt, minden lakás bejárata felett fecske fészkelte. Fecskét a környéken – a pesti Dunaparton lakom – még nem láttam. Gólya még maradt egy pár. Amikor hét évvel ezelőtt lakásomba költöztem, az előtte álló, talán húszéves fa lombján nyáron nem tudtam átlátni. Ma a fa lombja lyukas: látom rajta keresztül a budai hegyeket.

Van egy amerikai barátom, Phoenixben, Arizonában. Lucien Spellmannak hívják és a NASA-nak dolgozik különböző terveken, hogyan lehetne a Mars bolygót lakhatóvá tenni. Egy alkalommal nyáron, törökországi utazásunkkor megkérdeztem: miután tönkretettük a földet, miért akar a Marson helyet csinálni számunkra, miután ott nincs se levegő, se víz, se vetőmag? A világ – felelte – amúgy is tönkremegy, úgyhogy addig játszani kell. Mióta tudod, hogy tönkremegy? Vagy harminc éve – mondta –, de nem beszélek róla, mert nem lehet rajta segíteni.

Mintegy ötven esztendővel ezelőtt, a meg nem lévő erők összességével még lehetett volna a víz, a levegő és a föld fokozatos pusztulásán segíteni, de akkor még senki, vagy nagyon kevesen tudtak róla. A huszadik század tanulsága, hogy Isten nem avatkozik a föld politikai problémáiba, mert különben, ha beavatkoznék, Sztálint, Hitlert vagy Mussolinit aligha tűrte volna el. Isten helyére a tudományos alapú technika lépett, mely mindenható, azaz nagy ajándékokkal lep meg bennünket, miközben elpusztítja a földet. A zöldek munkája tiszteletreméltó; mint mondják, talán hat héttel kitolják az emberiség végleges elpusztulását.

Mit tehetünk tehát? Semmit. Vegyük tudomásul, hogy minden változik, minden elpusztul, majd újjászületik, és néhány millió év múlva a teljesen elpusztított földből újra kidugja fejét az első gyom. Ezt tudjuk, vagy jobb, ha nem tudjuk. A fő, hogy igyekezzünk jól, barátságosan, könnyedén és vidáman élni. Hadd tegyem hozzá, hogy kilencven éve majdnem mindig boldog voltam, főleg azért, mert boldognak akartam lenni.

Elhangzott A műsák éjszakája rendezvényen, 2001 júniusában, a Szent Anna-tónál támadt vihar következtében Sepsiszentgyörgyön. Most jelenik meg először nyomtatásban.

Fotók: Bahget Iskander

Faludy hatévesen

KUKORELLY ENDRE

Recsk

Faludy Györgynek

És lélekben elvitt engem egy pusztába és láték egy asszonyt ülni egy veres fenevadon, a mely teljes vala káromlásnak neveivel, a melynek hét feje és tíz szarva vala.

(Jel 17.3)

Ez itt oszlásnak indult ölek sora,
ez pedig oszlásnak indult melleké.

Összezsúfolva bűzlik minden ágy.

A nővérek óránként váltanak.

(Gottfried Benn: *Mann und Frau geht durch die Krebsbaracke*. Szabó Lőrinc ford.)

Már tudtam, hogy most össze kell szednem magamat. Megmondták, nyaralni megyek, egy táborba, kisleány, ott nyaralsz majd, játszol, jó lesz neked, élvezni fogod, kibírod, mindenki kibírja, két hétig tart. Úgy hiszem, tudtam, ha két hétig tart, az mit jelent, hogy mennyi idő is két hét.

Azt a bizonyos forralt-tej-ízjt jelenti. Egy sötétbordó, recsegő, édesen ragacos, reggeli, hitlerszalonnának nevezett dolgot. Paradicsomos káposztát, pótkávé műanyag pohárban, a pléhkanál zsíros tapintását, állandó konyhabűzt, korai riadókat, sorakozni-piparancs-oszoltj-sorakozó-monotóniát. Csasztuskákat, amiket nem ismerek. Az ismeretlent. Hogy mindenki mindenki ellen van, hogy vigyázni kellene, de nem lehet vigyázni, összeszedheted magad, és hiába. Senki nem vár, nem lehet hazamenni. Otthon az, ha várják oda az embert. De nincsenek otthon. Nincs otthon. Egy láger, ahol élünk. Kipárnázott, föltáplált Recsk.

Recsk nem volt. Kijelentették, hogy nem létezett recski munkatábor, olyan nincs, az ellenség találta ki. És tényleg nem, mert aki megszökött onnan, annak nem hitt senki, nem hitték el, nem tehették meg, hogy elhiggyék, mert aztán már hogy a francba lehetne csak úgy beülni, megvacsorázni abban a prima kis olasz étteremben. Ilyen nyamvadt, *beesett* alakok miatt. Nem elhinni, nem beszélni róla, és már nincs is, hiába. Hiába szöknél, *kifelé* hiába.

Akkor, mégis, szökní befelé? Nyilván az Úristen egyszer meglegeleli majd, látja, elég lesz neki? De ott nincs semmi, nincs benn más, hideg van, éhség, és fáj, gyengeség, az éjszaka közepén pedig újra valami nem létező borzalomra riadsz. Mindezek nin-

csenek, ahogy nem létezett Kozielsk és Katyń, Starobielsk és Ostaszów, ahová tizenkétezer lengyel katonatisztet szállítottak az oroszok, hogy legéppuskázzák őket. Nem volt Recsk, és én, aki akkor születtem, tényleg voltam és vagyok-e?

Recsk a hazugság és elnyomás. Most már biztosan így is marad. Pedig kiengednek, nyugodtan kíséthalatsz, az őrség még, ahogy tőle telik, barátságosan vicsozog is hozzá, tessék, jöhetsz-mehetsz, megyek, visszajövök. Így marad, mert túl erős. Van, aki meg tud szabadulni: de hova? Én olyan helyen születtem, ahol előírták, mit tehetsz, ezt nem tudom elviselni, de már el tudnék viselni mást? Vajon érzik-e mások is az elbizonytalanítót a szabadságban? Az recski, aki érzi a szabadság emelyítő, édes ízét és szagát. Vastag, hideg üveglapon keresztül bámul, bentről kifelé, ki tudja, hová. „*Altatják őket. Éjjel és nappal. Az újaknak / azt mondják: az álom gyógyulást hoz. Csak vasárnaponként engedik / ébren maradni őket, a látogatók miatt.*” Barakk, legvidámabb: *milyen* vidám, van-e kedv így viccelődni, és kinek van, ki látott már olyat, akár egyszerű katonai barakkot is, vidámat? Nem ez a barakk-vidámkodás volna a legszomorúbb, ezzel viccelődni nem az? „*Itt már a sír ring minden ágy körül.*” Vidám, vidámabb, legszomorúbb. Ha tudod, mit jelent egy barakk, nem csupán sétatifikálsz arrafelé, bámuldozol, mint szálnalmas, riasztó kirakatra, sajnálhatóra, segitendőre, *hát igen, de még elviselhetőre*, tudod, az nem vice.

Hanem állandó bűz és zaj. Szeméthalmok mindenütt. Összeterelt, kopott, agyonhajsolt emberek szaga. Megfélemlített, kifárasztott testek, rideg vaságy, csupasz falak, forróság, jéghideg, sár, porfelhő. Itt túlélni igyekeznek, abban nincs semmi vicces. Vagy egyszerűen elhagy itt a humorérzék? Barakkban élni, és úgy az *egész élet*, végig az életet, nem nagy szavak, nem annak számom. Közönséges, untig ismert dolgok, nyugodtan, túl minden indulaton, lehet ilyeneket mondani. Igen, itt éltem, nem mintha meghatódnék, igaz, nem is vidámkodok. Úgy látszik elhagyott a humorérzék. Visszatér, napos területre ér, ki-költözik a fájdalom, és az is majd még *ez az én* leszek.

FÜZI LÁSZLÓ

A történelemben élő ember

Faludy György kilencvenötödik születésnapjára

egyetemes (ezt a két jelzőt nem szembeállítás-ként írtam ide) huszadik század képét, akkor kihagyhatatlannak bizonyulnak majd: a Monarchiába született bele, a Monarchia szellemét valamennyire őrző gimnáziumban nevelkedett, mára történetivé váló nagy mesterekkel találkozott, félve mondjuk itt Babits és Kosztolányi nevét, baráti köre mára az irodalomtörténetbe lépett át, Einsteint hallgatta, aztán jött a második világháború az amerikai katonasággal, személyes kapcsolatban állt a háború végkifejletét meghatározó, valamikor a Fasori gimnáziumban felnőtt magyar tudósokkal, aztán hazatérés, koalíciós idők, Recsk, ötvenhat, újabb emigráció, itthoni kiátkozások, és az újabb, nemcsak örömteli tapasztalatokat hozó hazatérés. Mi ez, ha nem a huszadik századi Odüsszeusz hanyódásának rövid foglalata? Olyannyira az, hogy Fried István joggal kérdezi: „A ’viharos évszázad’ átelőjének, veszedelmes kalandok ’hősének’ életrajza nem szorítja-e háttérbe az életrajzi mozzanatokat versé alakító, regényes biográfiává átköltő alkotót? S a korán megformált lírai én ’kalandidejébe’ avatódik-e be, s lesz még egy XX. századi mércével is rendkívülinek minősíthető sors történet részese az olvasó? Aki bizonyára abban a ráismerésben részesül, miszerint ’érteni’ véli ezt a lírát, megszólítva érzi önmagát, mint a huszadik század polgára, aki előtt üldöztetések, emigrációk, börtönök, megkínzások eseményeiből fonódik össze a korszak. Hogy aztán a diadalmas hazatéréssel, író és olvasó személyesen örömteli egymásra lelésével koronázzódjék meg a törté-

net...” Faludy György élete, még a legapróbb mozzanatok tekintve is szinte átitatózott a történelemmel. Egyszer azt kérdeztem tőle: Mikor jártál először Kecskeméten? Őh, mondta, s egy 1945 utáni dátumot említett, Károlyi Mihállyal hallottuk, hogy jó pálinkát mérnek a Városházán, s leutaztunk – mondta. Ez az apró mozzanat, Károlyi nevének az említésével, s hogy a háború után még a Városházán mérték a pálinkát, azonnal a történelem levegőjével telítődik.

S mégis azt kell mondanom, hogy álljunk meg itt, s szögezzük le: rossz úton járnánk, nagyon rossz úton, ha a történelem tanújának tennénk meg Faludy Györgyöt. Rossz úton, mert nem volt az. Tanú két úton-módon lehet az ember: vagy felnöveszti önmagát, s sorsát az öntanúsítás gesztusával éli meg, a történelem megélésében azonnal érvényesítve a példává magasztosulást is, szívemhez közeli példát említhetnek ennek kapcsán, vagy pedig úgy, hogy kívülállását őrzi, s úgy tesz, mint aki éppen csak véletlenül járt-kelt a történelemben. Faludy György azonban soha nem törekedett a példává emelkedésre, s nem volt kívülálló sem, önnön sorsát élte, s nem a történelmet figyelte. Nem a történelem tanúja, hanem a történelemben élő ember – aki valóban megélte a huszadik századot. Ha kérdezzük, nem a történelem tanúját kell kérdeznünk, hanem azt az embert, aki megélte a huszadik századot. Hogy hogyan élte meg. Ha a történelem tanúját kérdezzük, akkor magát a jelenséget nem értjük. S megfosztjuk magunkat attól, hogy Faludy György kortársai legyünk. Merthogy Faludy

György a huszonegyedik század elejét is azon a módon éli meg, ahogy a huszadik századot megélte. (Nem mondom, hogy átélte, mert ez így soha nem volt a célja.) Hányszor és hányan követünk el azt a hibát, s ezt megbocsájthatatlannak tartom, magamra nézve is, hogy tanúként kérdeztük, s nem résztvevőként. Nagyon igaza van Fried Istvánnak, amikor azt mondja: „Aligha túlzás ’kalandidőről’ szólni, ez a líra valójában egy ’kozmosz’ nap alatt ’játszódik le’; a tárgya: a mítosz és a logosz együtt felfogott korszaka, melyet az ellenkező értelművé torzított mítosztól és logosztól kell visszaperelni.” A folytonos visszaperlés felidézése mellett pedig gondoljunk Bahget Iskander képeire: a hideg tónusú, a csak a cipőket megmutató portréra, s a kilencven évhez közelítő költő arcát mutató képre, az arc mögött, a falon ott mosolyog ránk a bohóc. Az egyik kép számomra azt mondja, Faludy György valóban megélte a huszadik századot, a másik kép azt mondja: így, csak így élhette meg a huszadik századot...

Személyessé szerettem volna formálni ezt az írást, találkozásainkat, beszélgetéseinket szerettem volna felidézni, azt, ahogy Faludy György a Forrás szerzője lett, s ahogy ő ezt a kapcsolatot, barátságot vállalta-vállalja. Erről nem tudtam – nem tudok beszélni. Valahányszor találkozunk, valahányszor más emberrel is összehoz a sorsom, a másik embert szeretném megérteni. Azt, ami a lényegét adja... S akkor most mégis valami személyeset: amikor ezerkilencszázkilencvenkilencben elköszöntünk tőle, ennyit mondott: *Találkozunk még...* Most én mondom, találkozunk, Gyuri bácsi, s akkor sem teszünk mást, mint amit eddig tettünk: a bennünket körülvevő világról beszélgetünk. A huszadik századból kinövő huszonegyedik századról. *A huszadik századi ember, aki a huszonegyedik századot ráadásnak kapja, mondhatjuk visszaülva József Attilára, most is a kor megéléséből ad leckét kortársainak.*

Isten éltesse sokáig, kívánom a kilencvenötödik születésnapján.

RAJK LÁSZLÓ

Sarok-Villon

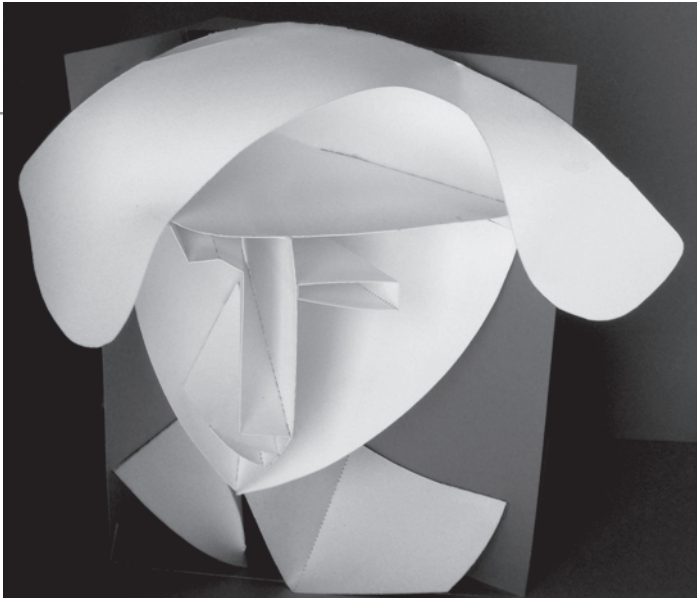
Faludy Villon fordításait úgy is tekinthetjük, mint a képzőművészeti ready made irodalmi változatát. Végy egy kazal verset, és fordítás címén, a kontextualitás változásaira válaszolva, alkossd őket újra. Biztos lehetsz benne, hogy botrányt okozol. Téhetségtelenséggel, blaszfémiával, epigonsággal, tolvajlással, fantáziátlansággal és még sok minden mással fognak vádolni.

A recept nekem tetszik.

Naum Gabo Sarokfeje kellően ismert ahhoz, hogy sokak ráismerjenek. Nemcsak ismert, hanem hihetetlenül jó, a képzőművészeti újrafogalmazások sorában az egyik legfontosabb mű. Tehát a Faludy-féle recept minden kíváncsi kielégíti. Ráadásul nem az eredeti bádorból készült művet tekintettem átértelmezhető ready made-nek, hanem a belőle készült papírmoddelt (design: Formfalt).

Villon már több száz éve halott volt, amikor Faludy a műveit kézbe vette. Naum Gabótól csak három évtized választ el. Faludy hétéves volt, amikor a Sarokfej 1917-ben megszületett, és nem tudott róla, hogy kitört a Nagy Októberi, mely életét alapvetően befolyásolta.

Boldog születésnapot!

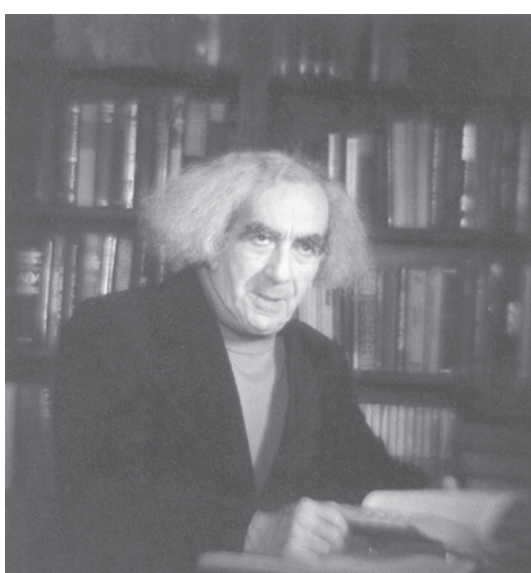
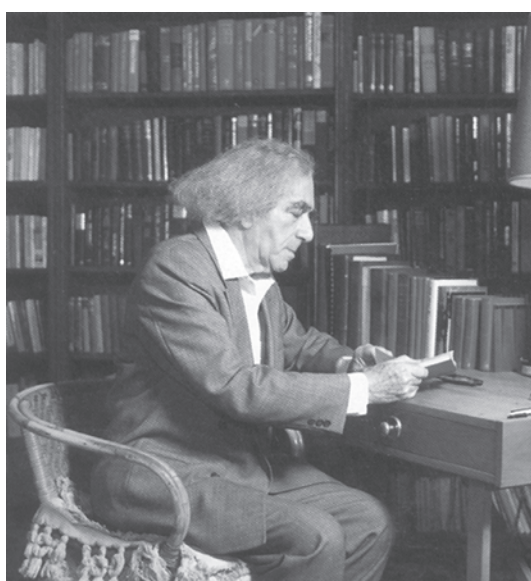
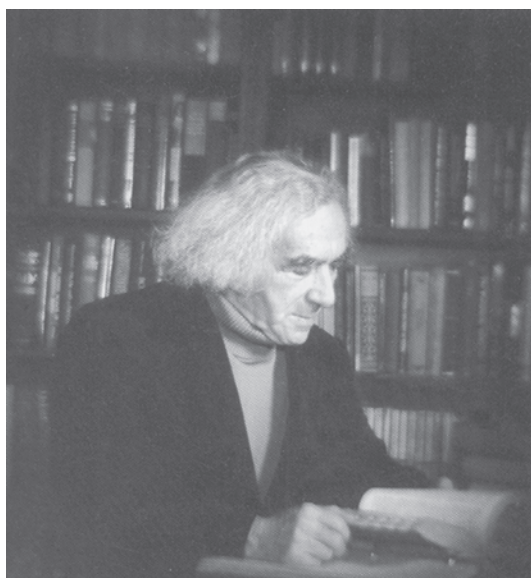

PINTÉR LAJOS

Faludy György-érem

a születésnapra

Fiatalos? Dehogy. Fiatal Ő.
 A legfiatalabb költő – talán – közöttünk.
 Lehet botor, de bátorságban is első.
 Ugye botrányhős? Inkább hős, köszöntsük.
 De jó élni, éld te is, ahog
 Y a XX. század lepereg, s új évezred jó.

FRANÇOIS DE MONTCORBIER

Maître Faludy

Kezdjük az elején: maître Faludy kissé tétova fickó. Nehezen dönti el, melyik század fia. Pedig állítólag a legviharosabbnak szülöttje, játékos kis kalandjaink, kiruccanásaink kakaódélutánnak tűnnek emellett, amit ma világháborúként emlegetnek, neki meg jutott belőle kettő is. Mondják, elvesztett egy sakkpartit a lövészárokból, talán épp az én hazámban. Dicső, mondhatom.

Nem tudom, miben hisz Maître Faludy. Pontosán nem szokott kiderülni. Keserves ügy, de rám tekint talán Isten, ha zajt csapok – ez a magam álláspontja, elég jól működik közel hatszáz éve. Ő nem az a zajos típus, ezt most már, azt hiszem, leszögezhetjük. Cseng-bong, mint holmi posztviktoriánus antik auktor, bátorságát mind az életére költötte, líráját ebből kihagyta. Vagy csak költeménynek tekinti az életét. Ebben is nyugodtan hagyatkozok rám. Igaz, én legalább gondoskodtam róla, hogy a második felét ne ismerje senki. Máig tartozom tíz sou-val a Penthouse taverna kocsmárosnéjának.

Maître Faludy azért elég sokat tanult tőlem. Tudom, mi tejben a légy – mondják, ezügyben ő sem panaszkodhat, de hol van már a tavalyi szó? Lássuk be, a nehezét elvégeztem helyette: én csináltam kört a tudás piramisából, igaz, akkoriban innen fűjt a szél. Nevezhetjük úgy is, feltaláltam a meleg vizet – a sok-sok millióból mégis én írtam meg a Haláltáncot, a valaha legdemokratikusabb dalszöveget, ilyeneket azért Maître Faludy nélkül nem szokott.

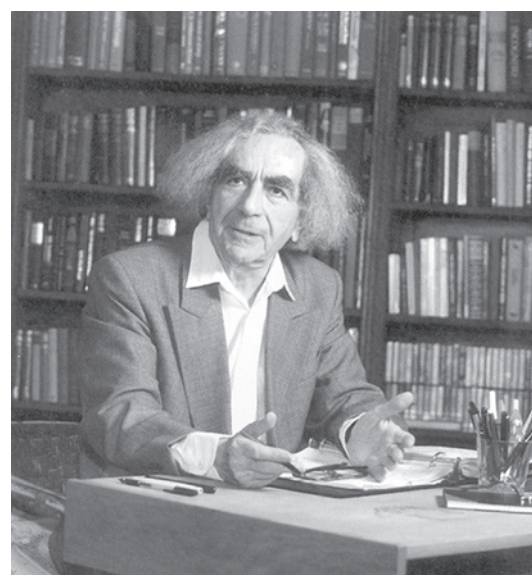
Maître Faludy rejtély, de annak kissé átlátszó. Nem próbálgatta karmait a formán, különösebben sosem zavarta, hogy szájában tartva a szerelem helyett leginkább a romantikát, késő, hozta át az inenső partra. Ezen finnyáz gyakorta egyik-másik kollégám, és bevallom, nincsenek érveim. Néha tényleg kicsit uncsi. Viszont akkor mivel írja meg az ember az olyan folyami gyöngyöcskéit, mint az *Avós Nagy László*? Mely más hangon nevezze „az áruk sírfeliratát”-nak a reklámot? Vagy vegyük a víg napokat. Én természetesen nem hagynám, hogy úgy kezeljenek már életemben, mint egy kisebb

parknyi szoborcsoporthoz – ám hogy ügybuzgó híveiről és nyaldoklóiról valójában mit gondol, csak nekem mondja el.

Maître Faludy, hozzám hasonlóan, bujdokol. Nem vagyok én *vilain*, azzal a poros írásmóddal, azaz gonosztevő, de nem vagyok ez a szépen zengő nemesi ellenkezés sem, *de Montcorbier*. Hol áll és él akkor ő, az ipszilonban? Ha igen, sehol és mindenütt. Hangtalanul és könnyörtelenül neveti ki a tulajdont (bár egyes polgármesterektől tudnék mit kérdezni egy beragadt liftben, míg odaérnek a szerelők), *J'ay bien de quoy et si n'en ay pas ung*, ha már a kamut is hamunak mondja majd, úgy száznolc, száztizenegy éves korában, ezt a tudást és ezt az értést akkor is, minden elhamvadt mamu alatt parázslón fogja tudni és érteni. Nekem időnként külön öröm, ilyenkor oda lépek elé, *gimme five, Gyurka*, ő a tenyerebe csap, illetve csak ez utóbbi, sajnos minden nyelven megszólalok, így hát egyen sem, még ha ő időnként mutat is ezt-azt jóízú, gyermeki lelkesedéssel az ötödszörré összegyűjtött könyvtárában.

Szerintem Maître Faludy kissé irigyel engem. Ezt meg tudom érteni. Én minden kondícióban, minden pokolban arra tanítottam a többiekkel, maradjak önmagam, legyek én az én, a lírai, aki segge súlyát a nyakán méri. Utóvégre, még ha időnként Charles d'Orléans-nak át is adok egy-egy kéziratot, nélkülem nincs folytatás. Szabadságom nélkül nincs Rimbaud, spiritualitásom nélkül nincs Verlaine. Pimaszságom nélkül nincs a ti Petőfitek, éhségem nélkül nincs a bajszos nemzeti kincs, a szúrós tekintetű, és zeném lejtése nélkül Babits is feltörhetné a dióját, akkor aztán miben ücsörögne. De hová is merülök el. Maître Faludy tőlem tanulta meg, nem az a lényeg, belakatoznak-e Recsken, hanem hogy a sötétzárkában is állj bele a fénycsíkba, amely a kulcslukból szarrahugyra vetül hanyagul és boldogan. Ezt jól elleste tőlem, vígan él, többek közt a kedvetekért. Csak sajnos kicsit unalmasan, sehol egy betörés, egy jó kis átcsatangolt tél... Nem baj. Böven van ideje bepótolni.

Fordította: ESZE DÓRA

A Viharos évszázad című kötet Faludy-nak több mint félszáz versét tartalmazza; ezek általában a huszadik század egy-egy esztendejével foglalkoznak, gyakran a magyar történelem perspektívájából, de mindig saját énjén keresztül átszűrve. Az 1945-ös év azonban négy verssel van jelen a század szubjektív, lírai krónikájában, mind a négy japán témájú és a négyből három Hiroshimával foglalkozik.

E sorokat 2005. augusztus 5-én írom, és tudom, hogy a következő napokban ismét, mint minden augusztusban, publicisztikai írások tucatjai fogják elítélni az atomfegyver bevetését, amely olyan sok ártatlan japán civil életébe került, hogy az csak hat számjeggyel írható le. Ráadásul most kerek évforduló lesz, épp hatvan éve, hogy kioldották a bombát.

Hiroshima, I című versében Faludy – 1945-ben amerikai katona a csendes-óceáni hadszíntéren – felidézi, milyen valószínű sors várt rá azokban a hetekben; vagyis azt, hogy mit tervezett az amerikai hadvezetőség, meg azt is, hogy neki magának milyen látomásai voltak saját haláláról. Száraz, tárgyyszerű sorok foglalkoznak a partraszálló hadsereg várható veszteségeivel, amelyek rögtön hallucinatív képfüzérbe válnak át, ahogyan a költő figyelme saját egyéni végzete fele fordul, a milliós léptékből átváltva az egy-az-egyben alakzatba, vagyis az életnagyságú méretbe. Életnagyságon ez esetben a halál nagysága értendő, szinte azt írtam: személyesen maga Halál Nagysága jelenik meg a Fuzsijama lábainál:

*Kerek millió katonánk
száll partra Honshu szigetén.
A fele elesik, tervezték,
köztük Teddy Rowland meg én.*

*Futok a parton fegyveremmel,
bálnának képzelem magam.
Golyó fúr be a homlokomba.
A homok sárga. Vérzik a hajam.*

*Köröttem nagy, mélykék virággal
borított, gyönyörű mező.
Vénember les ki ablakából
És nyíllal jobb szemembe lő.*

BESZÉD A PALACKBÓL

SZŐCS GÉZA rovata

Faludy P. György néhány strófájáról, avagy az életnagyságban megszeglált halálról

No igen, az amerikai generálisok – azok, akik nem tudták, mi készül Los Alamosban – már gondos számításokat végeztek. Mindenre gondoltak, s így persze betervezték az áldozatok számát, a partraszállás félmillió (amerikai) ember-vesztését is, és e szám alighanem magába foglalta Faludy Partraszálló György életét meg az Edward Rowlandét is, bárki volt ő.

Ám Faludy, Rowland s még négyszázkilencvenkilencezerkilencszázkilencvennyolc amerikai katona életét – akik, szögezzük le, háborús bűnök elkövetése tekintetében éppoly ártatlanok voltak, mint egy hiroshimai virágáruslány – vártatlan fordulat menti meg:

*Mindez biztos volt, míg ma reggel
bomba esett Hiroshimára.
A japánok most békét kérnek.
Megmenekültünk. Nagy az ára.*

*Örülünk hát és vigadozzunk,
áldjuk Szilárdot, Fermi, Tellert.
Száz ezer japánt feláldoznak
S életnek százmillió embert.*

Éltetnek, amit nem úgy kell érteni, hogy ünnepelnek, hanem úgy, hogy engedik őket tovább élni, hazatérni az övéikhez, utódokat nevelni, elszakkozgatni a barátaikkal, verseket írni, mondjuk. Félmillió – most ne is beszéljünk a japánokról, hiszen ők sem úszták volna meg áldozatok nélkül az amerikai támadást – szóval megmentettek az életnek félmillió amerikai katonát, köztük magyar tollforgatókat, mint Faludyt vagy dr. Katona „Őserdei” Pált, akit a Fülöp-szige-

teken vetettek be, hogy e bevetésen a magyar hadtörténet egyik legkülönösebb históriájának alanya legyen.

De vissza Hiroshimához.

Miért kellett ott százezer civilnek elpusztulnia?

Mondjuk ki nyíltan: mert Japán megtámadta – ráadásul orvul, egy lovagi hagyományaira méltán büszke nemzethez méltatlan módon – az Egyesült Államokat. Erről mintha kevés szó esne mostanában – arról meg végképp hallgatni szokás, hogy a derék Sztálin elvtársék, a legöregebb döggeszelyüket is megszégyenítve, épp Hiroshima és Nagaszaki után néhány órával látták elérkezettnek az időt, hogy hadat üzenjenek a nukleáris csapástól megzavarodott és morálisan összeomlott Japánnak.

Az atomkor a hadviselésben tehát nem úgy kezdődött, hogy az amcsik egyszercsak ledobtak két csúnya bombát két mit sem sejtő japán városra.

Szeretném leszögezni, hogy a japánokat nemcsak tisztetem, de szeretem is, és örülnék, ha kiderülne, hogy rokonaink. Addig is tanulhatnánk tőlük. Önbizalmat, leleményességet, kitartást, országépítést, magaskultúrára való hajlamot, a szépség szeretetét, bátorságot, önfeláldozást, a saját értékek megbecsülését.

Az apokalipszis Hiroshimára zúduló, de az egész emberiségnek üzenő előjátékáról pedig a következőket gondolom.

1.) A több százezer japán civil feláldozásával több millió amerikai katona életét sikerült megmenteni, közte a Faludyét, olyan katonákét, akik maguk is civilek voltak, amíg egy szép napon

mundért nem adtak rájuk, Yossarian pilótától Milo Minderbinderig.

2.) Több millió japán katona (és ki tudja, hány japán civil) életét sem kellett feláldozni. Hadsereg még világtörténelemben nem harcolt olyan bátran, mint a japánok: kétség sem fér hozzá, hogy minden egyes négyzetméter tőlük való elfoglalása egész zászlóalj életébe került volna. A japánok az utolsó csepp vérukig harcolnak. Egy természetfölötti fegyverrel szemben viszont be kellett látniuk, hogy itt már nem harcról van szó, s hogy semmi esélyük. Így és csak így vált lehetővé a japán kapituláció. Ha nincs az atombomba, talán még ma is folya a lövészárók- és bunkerháború Honshun, Hokkaidón vagy Shikokun.

3.) Azt is gondolom, hogy maga a japán nemzet sem nyert volna azzal, ha legyőzi akkor az amerikaiakat. A vereség okozta változások modernizálták Japánt és a világ legversenyképesebb demokráciájává tették.

4.) A feláldozott japán százazrek mártiriuma megmentette az emberiséget a harmadik világ-háborútól. A nukleáris tél kockázata, ha úgy tetszik: Hiroshima mosolya visszafogta a generálisok gátlástalanságát; a politikusok vagy talán a civil szféra kontrollja eredményesebbnek bizonyult, mint a katonák kardcsörtetése.

Végezetül pedig. Vájon az atombombázást lán-goló szavakkal elítélő mai békepropagandisták közül, vajon hányan mondtak volna nemet az atomfegyverre, ha ezt nem hatvan évvel később és papsban lehetett volna megtenniük, hanem amerikai egyenruhában, a partraszállás előtti pillanatokban, Faludy és Teddy Rowland társaságában?

„Máltán, szállásunk teraszán...”

FERDINANDY GYÖRGY

Faludy György köszöntése

Lapozgatom a papírokat, amelyek csodával határos módon túléltek a száműzetés negyven évét, a hajótöréseket és hurrikánokat, és a londoni – igen, az akkor még londoni – Irodalmi Újság kék fejléces levele akad a kezembe.

A levélkét Faludy György írta, címzettje pedig egy huszonéves írópalánta, aki elküldte a Mesternek első magyar nyelvű lírai és prózai próbálkozásait.

Faludy György válasza megrendítő ma, félévszázad után. A mindenható szerkesztő nem a szokványos közhelyeket ismételteti, amivel a folyóiratok vissza szokták küldeni a kéziratokat. Valóságos mini-esszében elemzi a küldemény darabjait, úgy, hogy a címzettnek nem okoz csalódást. Jó szemmel veszi észre és mutatja meg azokat a hibákat, amelyektől majd csak évek munkájával fog megszabadulni a szöveg.

És mindezt bölcsen, szellemesen, kedvesen.

Vajon ma is vannak-e szerkesztők, idősebb pályatársak, akik ilyen szeretettel veszik a szárnyuk alá a hozzájuk forduló fiatalabbakat? De vajon igénylik-e a mai fiatalok ezt a szép, természetes emberi kapcsolatot? Szeretném hinni, igen.

Most mindenesetre itt az alkalom rá, hogy felköszöntsem a 95 éves Faludy Györgyöt, és megköszönjem ezt a londoni levélkét, ami félévszázaddal ezelőtt olyan sok erőt és önbizalmat adott.

Irodalmi Ujság

14 St. George Street, London, W. 1

Telephone: MAYfair:3224

London, 21st Apr., 1960.

Kedves Barátom,

Levelét örömmel olvastam. Ritkán kap az ember ilyen kedves hangú friss eredeti levelet, és ez mindenesetre nagyon jól esik az emigrációban. Mellesleg nem rokona-e saját druszájának Ferdinándy bácsinak, aki velem együtt volt Récsken és bátorságával nyugodt, fölényes és hősi viselkedésével oly felejthetetlenül megmaradt emlékezetemben? És ha rokona, mi van vele?

Ami a verset illeti: az első hét sor nagyon jó, mindenekeelőtt azért, mert friss, képszerű, üde, és a verselés is ügyes. A refren már nem tetszik nekem, ugyanígy a második versszak sem, mert ez inkább a szónokias, magyarázó, refrénszerű, szóval csak bizonyos mértékben versbe való. Pontosan szólva a vers mindig ábrázol, megjelenít, örül, dühöng, káromkodik, de nem magyaráz.

Próza: A gyerek c. karcolat ötlete elsőrangú, ha ez Guy de Maupassant eszébe jut, okvetlenül megírja. A baj ezuttal a megírással van. Lehet, hogy ilyen röviden is meg lehet jól írni, de azt hiszem, sokkal finomabban kell a tárgyhoz nyulni, hogy ugymondjam, alaposabban, látszólag szemérmesebben, de voltaképpen jóval szemérmetlenebbül. Nem tudom érteni-e pontosan azt, amit mondani akarok, úgy kell megírni, hogy az olvasó lassan, ne meglepetésszerűen jöjjön rá a dologra, aztán izguljon, hogy mi történik. A nőt is jobban kell jellemezni, ez nem azt jelenti persze, hogy hosszan, esetleg két mondat is elegendő.

Summa sumárum: mindkét írás tehetséget mutat, ne hagyja abba a játszmát, küldjön nekem kéziratot, ha van. A fára mászás, alapjában véve nem is olyan nehéz dolog.

Sokszor, nagyon szívélyesen üdvözlö

Faludy György
Faludy György

Ferdinándy György

Strasbourg.

„Torontóban az utolsó tizenöt év alatt egy huszonnégy emeletes felhőkarcolóban laktam. Az épület kertjében mókuskokat ettem minden nap; már vártak rám, amikor lementem. (...) A fényképet a galambbal Jaqueline d'Amboise készítette rólam. Gondosan ügyelt rá, hogy a galamb szárnyának és az én hajmnak fehérje valahogy összeköttetésbe lépjen egymással.”

A bban a kivételes szerencsében volt részem, hogy Szárszón, Farkasházy Tivadar összes találkozóján ott lehettem. Kár, hogy nem vagyok egy kicsit fiatalabb, mert amikor az ott történt dolgok már történelemmé lesznek, nem tudok majd mesélni ezekről a déd-unokáimnak, hiszen addigra elhalok. Hacsak nem élek addig, mint hála Istennek Faludy György.

Vele is ott találkoztam először. Benne az a jó, hogy nem kell megvárni a történelemmé érést, máris mesélhető. Mert úgy kerek a sorsa, ahogy van.

Annál is inkább, mert ezek csakugyan különleges élmények. Mindjárt az első is, amihez tudni kell, hogy miközben cseperedtem, anyám folyamatosan dugdosta Faludy verseit. A legnagyobb kincsei között a Villon-kötetet, persze. Nem azért, mintha házkutatástól tartott volna – bár talán ez a magyar irodalom egyik legtöbb hatalom által és legtöbbször indexre tételezett könyve. Hanem azért, mert olyan közegben éltünk, amelyekben a könyvlopás nem volt bűn, Faludynak pedig hogyan is bírtak volna ellenállni az ilyen erkölcsi alapon elégedő emberek? Márpedig egy Villon-balladák elvesztése pótolhatatlan volt. Annak ellenére, hogy anyám fénymásolatot is csináltatott. Májig nem értem, hogyan, milyen technikával. Alighanem lefotózták az oldalakat, és egy titkos könyvkötő műhelyben fekete műbőrbe bújatták. Az eredetét nem olvashattam, mert az

ANDRASSEW IVÁN

A föltámadó

érinthetetlen volt, ezt viszont tekintésre átengedte nekem anyám. Nem vagyok egy memoriterező típus, de egész versszakok vándoroltak az agyamba. Vagy talán a lelkembe. Ott meg is telepedtek, ugyanúgy, mint József Attila versei, például.

Ha már József Attiláról szó van, sokszor gondolkodtam azon, hogy sose mondjuk azt, hogy József költészete, ahogy Ady vagy Petőfi verseiről beszélünk. Egyszer Faludyt hallgatva gondoltam arra, hogy mi lenne, ha egységesen Attilának mondanánk. Persze lehet, hogy csak Faludy szájából hiteles az ilyesmi.

Faludyról sokszor volt szó a családomban. De valahogy annyira múlt időben beszéltek róla, hogy bennem az az érzés maradt, hogy régen meghalt. Később, amikor már tudtam, hogy nem, akkor is megmaradt ez – talán annyira mélyen rögzült.

És egyszercsak ott állt előttem Szárszón. Fénylött. Ezt komolyan mondom. Nem úgy, mint egy kísértet, hanem úgy, mint aki föltámadt, valóságosan. És úgy is bántak vele. Igazi kísérete volt, azt hiszem, rajongókból. Ilyen csapatba persze én nem állhatok be, mert idegen lenne a szerep-

osztásomtól, de jó volt messziről nézni. Jó volt látni, hogy azért mégiscsak van olyan ember, aki valóságosan is fejedelem lehet az irodalomban, szegényen, öregén, betegen is. Jó volt látni, hogy autót küldtek érte, lakást, mit tudom én, még mit adtak neki. Gazdag ember is, az állam is.

Meg is mondtam neki, hogy boldoggá tesz a pusztá léte, látványa, és mérhetetlenül sajnálom, hogy anyám odaveszett, mert most elszaladnék, és elhoznám, hogy legalább öt percre lássa, messziről.

Később készítettem vele kicsi interjúkat is. Ezekben nemcsak az volt a fontos, amit mondott, hanem az is, ahogy. Végtelenül hosszú és unalmas újságírói munkám során mindösszesen három emberrel találkoztam, aki úgy tudott beszélni valamiről, hogy a magnófelvétel átírása után egy szót sem lehetett a szövegben javítani: Göncz Árpád, Mészöly Miklós és Faludy György. Ez nyilván egyrészt képesség, másrészt azt jelzi, hogy bármilyen kérdést föltehetünk az ilyen embereknek, azért válaszolnak ívesen kerek, megszerkesztett mondatokkal és gondolat sorokkal, mert mindent végig gondolnak. Mindig. Készenlétben élnek. Akkor is, ha maguk sem tudják.

De legcsodálatosabb találkozásom Faludyval mégiscsak az a pár óra volt, amikor egyszer vendégül látott a szállodai szobájában. Történt, hogy éppen Fábry Sándorral beszélgettünk a folyosón, amikor Faludy arra jött, és hamarjában meghívott minket, vagyis persze inkább Fábryt, mert nem gondolom, hogy tudta ki vagyok.

Egy ágyon feküdt féloldalvást, valami fehér gyolcsféle ingben. Vörös bort ivott. És mesélt. Három történetet az életéből. Hihetetlen történeteket. Teli kalanddal, mesével, tanulsággal. Persze tudtam, hogy nem úgy estek meg, ahogy mondta, de azt is, hogy minden részlet igaz, csak éppen azért író az író, és pláne azért költő Faludy, hogy úgy rakja össze a világot, amelyik történetekből áll össze, olyan ízléssel és mértéktartással, hogy az nekünk a lehető legjobb legyen. Mindenesetre – és lehet, hogy ez szakmai ártalom – közben arra is gondoltam, hogy ha most magnóra venném, amit mond, aztán leírnám a szöveget, azonnal nyomdába lehetne küldeni. Belepízkálás nélkül.

És egyszercsak erős hiányérzetre lettem figyelmes. Nem tudtam, mitől. Aztán hirtelen rájöttem, hogy órák óta ülünk egy szobában, és nem hallom Fábry hangját. Ránéztem, oldalról, óvatosan, és azt láttam, hogy tátva a szája. Nem tudom, tudta-e Faludy György, hogy mekkora siker órákra szóharang alatt tartani, bámmészá tenni egy Fábry Sándort. Ennek majdnem annyira örültem, mint a föltámadásának.

A Karoton Faludy György egyik legkülönösebb sorsú műve. Ez a költői hangvételű, misztikus regény a hatvanas években íródott, magyarul, majd lefordították angolra (Flora Papastavrou), a magyar kéziratnak pedig nyoma veszett. Így sosem jelent meg magyarul. Két angol kiadást ért meg: *Karoton* címmel, Angliában (Eyre & Spottiswoode, London, 1966) és *City of Splintered Gods* címmel az Egyesült Államokban (William Morrow, New York, 1966). Olvasóink izgalmas kísérletnek lehetnek tanúi: visszafordítottuk a regény egy részletét – Alexias, a költő naplóját – angolból magyarra, így a magyar közönség első ízben kóstolhat bele ebbe a ritka kuriózumba, mely stílusában merőben különbözik a Költőfejedelem egyéb műveitől.

Alexandria, az Úr 4. századának elején. A Római Birodalom öt ellenségeskedő császár között oszlik meg, de a régi rend az összeomlás egyetlen jelét sem mutatja. Keleten a keresztények üldözése ugyanolyan könyörtelen, akár azelőtt, és a különböző keresztény szekták egymással civakodnak. Az Egyház győzelmét pedig, úgy tűnik, már csak egy csoda hozhatná meg.

A regény főhőse egy ifjú patrícius, Niphetodes, akit vörös haja miatt barátai Karotonnak neveznek. Ő Arius, a teológus kedvenc tanítványa. Fanatikusan vágyik a mártíromságra, ugyanakkor érzéki és szenvedélyes, sorsa eme ellentétek között izzik.

Október 20.

Macedonius elkérte verseskönyvem kéziratát. Megyek a Nagy Könyvtárba, hogy egy Euripides idézetet keressek mottó gyanánt. Sanchuniathon behív a szobájába.

Hallottam-e, hogy Chrysopolis óta ötvenezer embert kereszteltek meg a városban? Katolikusoknak persze, mivel Constantin a katolikusokat kegyeli. Hallottam-e, hogy a császár egyik birtokot a másik után koboza el, hogy a papoknak adja őket, és hogy az arany és az ezüst szobrokat elhordták Astarte, Isis és Diana szentélyeiből, hogy pénzt veressenek belőlük? Hogy Ariust nem hívták meg a nagy fogadásra? Hogy Constantin végig Sándor püspökkel és a takonypóc Athanasiusszal beszélgetett? Hogy határozatot hozott, hogy a törvényszékek zárva álljanak vasárnap, a keresztény ünnepnapon?

Mindezt, szokásához híven, kifejezéstelen arccal meséli.

SANCHUNIATHON: Nem szólsz hozzá?

ÉN: Várható volt.

SANCHUNIATHON: Hát persze, hogy várható volt. Először a keresztény Pluto tűzével ijesztgették Constantint. Aztán a Láthatatlan pártjára csábították, aki megvédi majd a keresztény Pluto tűzétől. Azon csodálkozom, hogy már ötven évvel ezelőtt nem találtak egy befolyásolható császárt. Most megtalálták. És a bárbarátalált a legalázatosabbra, a legeltökéltebbre.

Meglásd, ha egyszer a katolikusok megkaparintják a hatalmat, nem fogják többé kiengedni karmaik közül. Addig, amíg ki nem irtják az összes többi keresztény felekezetet, amíg mindenkit meg nem keresztelnek. *(Hanghordozása felindultá válik.)* Amíg le nem igázzák gyomrunkat és falloszunkat. Amíg le nem rombolják isteneink összes szobrát. Amíg el nem égetik a könyvtár összes pergamenét. *(Arra vár, hogy megcáfoljam.)*

Mélyen hallgatok.

SANCHUNIATHON: Mit gondolsz, hát nem logikus?

ÉN: Nem hiszek a logikában. Én nem kategóriákban gondolkodom. Megítéléseim álomból, képekből és lelki fájdalomból vannak összerakva.

SANCHUNIATHON: És mit sugall neked a lelki fájdalom?

ÉN: Ugyanazt, amit te mondasz most nekem.

Délután. A kézírataimát válogatom kiadó mecénásomnak. Ötvenhárom költeményt találtam, közülük tizenhárom keresztényellenes. Nincs többé semmi okom, hogy rejtgessem őket.

Most adom hozzá a tizennegyediket, melyet fejben szerzettem minap, a vágóhídon.

*Miként minket a halál,
Úgy hajtja tagló alá a vén marhát a csordás.
Ó, szarvas testvérek! Titeket legalább
Senki nem áltat a feltámadással.*

Kiadóm panaszkodik. Silány a könyvpiac. A másoló rabszolgák egyre jobban követelőznek. Az adók emelkednek.

Helénához írt verseim elbűvölik. Csettintett a nyelvével, miután elolvasta őket. És Macedonius a birodalom legjobb redaktora. Amikor a keresztényellenes verseimet olvassa, elsápad a félelemtől. Ő a leggyávabb fickó is a birodalomban.

Egy szót sem mert mondani. Rögtön elkezd tollba mondani a rabszolgáknak. Holnaputánra kétszáz kézirat készül el.

FALUDY GYÖRGY

Karoton

regény
(részletek)

Október 21.

Későre érek haza. Heléna nincs az ebédlőben. A szobájában találok. Ő nem sír soha. Midőn bánata van, szemei megnagyobbodnak és arca megmerevedik. Először megcsókolom az ujjbegyeit, aztán csuklóját, halántékát és szemeinek sarkát. Vigyázva kikerülöm a száját. Végül felkapom és kicipelem a kertbe. Meglepődve vizsgálja az arcom, mintha egy idegen lennék. Addig csókolózunk, míg ki nem fulladunk.

Körülbelül ötezren jöttek el a kikötőbe, Karotont köszönteni, mondja. Arius, az őrsége, a mesteremberek, a keresztény értelmiség, kilencszáz ariánus szűz. Mindenki meglepetésére, a katolikusokat már a Hepstadiónnál találták; Leontinus és Severus, a két katolikus diakónus, Dorion, aki egy akkora ezüsthatal viselt a nyakában, mint egy ötéves ponty, Dion, az aranyifjúság vezetője – három héttel ezelőtt keresztelkedett meg, amikor meghallotta, hogy Constantin legyőzte Liciniust. És még legalább ezer-ötszázan, mások.

Leontinus siettetette az ariánusokat és integetett nekik, hogy menjenek el. Egy levelet lóbált a kezében. Senki sem moccant. Beszélni akart. A kilencszáz ariánus szűz énekelni kezdett:

*Egy az isten, nem kettő vagy három,
De Szent Pál mellett Plotinoszra
és Plátonra is szükségünk lehet.*

Arius odament Leontinushoz és megnézte a levelet. „Niphetodes barátain és rokonain kívül mindenki menjen haza. A katolikusoknak van igazuk.” Arius elment; de időközben a katolikusok és ariánusok elkezdtek verekedni. Közbeléptek a katonák. Az ariánus szűzek akcióba léptek. Betörték egy centurio orrát. Összekarmolták egy légionárius arcát. Tönkretettek néhány kardot. Énekelve vonultak el.

Csak akkor vették észre, hogy a küzdelem közepette egy öregembert lelöktek a védőgátról. A feje szétloccsant a köveken. A holttestét elvitték. A vért elmosta a víz. Gideon. Emlékszel rá? – kérdezte.

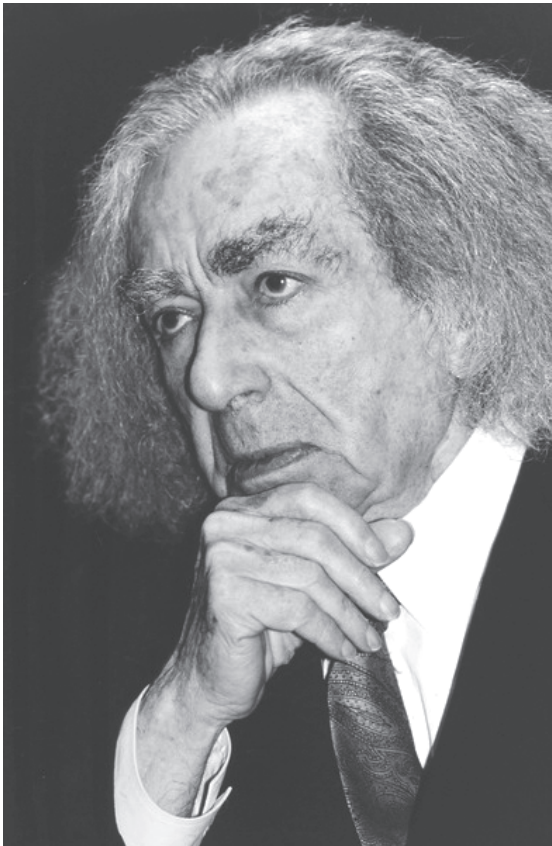
Emlékszem rá, mert mindig szoktam beszélgetni vele, amikor meglátogatta Helénát. Többet tudott a hullámokról, a tenger színéről, a fellegekről és az égről, mint bárki más az égvilágon. Hetven évig kalandozott a tengeren, nem félt a vihartól, és a szeszélyes tenger viszonzta szeretetét.

A gálya megérkezett. Mindenki akarta látni a hőst, aki a szent ludat Daia fejéhez vágta. Tapogatták, tőgájából darabokat hasítottak ki. Dorion volt az első, aki a keblére ölelte. Leontinus, a diakónus a sokat szenvedett száműzöttként üdvözölte, aki visszatért hazájába, hogy a katolicizmus nagy ügyét előbbre vigye – aki a... aki a...

ÉN: Aki ki?

HELÉNA: Aki Sebastianus, a helytartó titkára.

ÉN: Nem értem, miért mondd ezt ekkora megvetéssel. Ifjúkora óta küzd és szenved az

Fotó: Bahget Iskander

ügyedért. Nem értem, hogy csak azért, mert a keresztény ügy diadalra jutott, Karoton miért ne szolgálhatná azt tovább?

HELÉNA: Áttért a katolikusokhoz. Elárulta Ariust.

ÉN: És milyen? Kövérebb lett?

HELÉNA: Sovány, ideges. A felesége nagyon vonzó.

ÉN: Úgy néz ki, mint te?

HELÉNA: Honnan tudtat?

Ismét csókolózni kezdünk.

Október 22.

Reggel mindig egy-két órába telik, amíg teljesen fölbredek. Félálomban kószálok a kertben, félig nyitott szemekkel, vagy a fürdő szélén üldögélek. Ha szólnak hozzám, nem értem, amit mondanak. Még mindig álmodok. Verseket faragok.

Ma reggel a jövőről álmodtam. Hogy csak én maradok az egyetlen nem keresztény a keresztények között, az amfiteátrumtól az Achilleonig. A barátaim elhullnak. Átok ül a fejemen. Kutya vonyítnak a hátam mögött. A tógám fojtogató magányában járkálok. A gyöngyöző verejték jázminillatával a hónom alatt.

Hová lett az élet íze, illata? Az ezüsttestű gráciák, a tömzsi Erosz elrepültek; a fanatizmus sárga homokvihara elnyelte még a nyomukat is. Pláton szümpozicionját felváltják a hitviták. Gúnyiratokat írnak Homéroszról. A grammatika, a helyesírás feledésbe merül. Teológusai kioltják a ráció lángját. Zsinataik cikkelyekbe foglalják a miszticizmust. Katonaik elmetszik a szavak léggyökereit. Az eszme csupán egy ősz szakáll, amely elásott gabonából sarjad. Súlytalanul burjánzik a sötétségben. Majd elrohad.

A keresztények közös tűzhelyén a gyanú mérge fő. Örökös civódással ölik egymást. Fogalom nélküli szavakkal harcolnak. Leégetik Alexandriát a fejük fölül, egy melléknév miatt, amit nem értenek. Költőik csak a püspökeik nem létező erényeiket énekelhetik meg. A köznép semmiért dolgozik. A fizetéseket a Fellegek Ura, a Mennyei Völegény osztogatja.

Kristályos fény játszik a homlokomon. A gerincem akár egy árboc. Undorodjanak a vadállatok, amikor meglátnak, hisz közöttük még mindig van egy római!

A medence szélén ülök, ez éjszakáim gyönyöre. Mint amikor elalvás előtt bal karomat Heléna tarkója alá helyezem. Mint ahogy, amikor fellebredek, vigyázva elveszem.

Antiochia hercege, tíz évvel ezelőtt. A tengerparton fekszünk sziporkázó délidőben, mezetenül. Ágyékát az ég felé fordítom, bíborkoronája ragyog a napfényben. Ránk kiabálnak a hajókból. Mit érdekel minket? Ondója az ég felé lövell, egy boldog, fiatal világ felé, mint a szonglór ezüstkései.

Kinyitom a szemem: Karoton áll előttem. Már legalább tíz év telt el, mióta utoljára meglátogattam. Azon a délutánon nem a fürdőházban, hanem a mesterséges vízmedence mellett ültem, épp oly mezetenül, mint ma. Pontosan emlékszem: Plotinoszt olvastam. Nehéz szöveg. Amikor elolvastam kétszáz oldalt, azzal jutalmaztam magam, hogy becsuktam a szemem és az antiochiai hercegre gondoltam. Körülbelül akkor találkoztunk.

Nagyon jól emlékszem, milyen megbotránkozva nézte Karoton a szerszámomat – mintha neki nem is lett volna – holott azért látogatott meg, mert tudni akarta, hogy mit gondolok arról, ha ő kiherélteti magát.

Folytatása a 10–11. oldalon

Folytatás a 9. oldalról

Azóta gyakran azt álmodom, hogy Karoton előttem áll a kasztráló szikével, és az ágyékomra mered. Nem tudta kiherélni magát, úgyhogy mindenkit kasztrálni akart, minden egyebet: az istenek szobrait; a pergameneket; a freskókat.

De mindenekelőtt engem: amiért az én hű barátom volt; amiért én Heléna férje lettem; és amiért megláttam őket, mikor elébújtak a Ptolemaiosz-kert bokrai mögül.

Nem nézi olyan dühvel a testemet, mint tíz évvel ezelőtt. De tüzetesen végigvizsgál. Mire gondol? *Ez a test alszik Helénával.* Összeölelkezünk. A tógája csuromvizes lesz. Nevet. Hogy örül, hogy láthat! Hogy szeret engem!

Nem hazudik. Valóban szeret; és gyűlöl.

Állva marad mellettem, a medence partján. Szép, sovány, ideges. Nyilván sértve érzi magát, hogy Heléna nem akarta fogadni, amikor egyenesen hozzánk jött. (Heléna úgy értesült, hogy egész éjjel Athanasiuszal konspiráltak!)

Nehezen indul a társalgás. Pedig mindketőnknek mennyi mondandója van! És semmit sem fogunk elmondani egymásnak. Érdeklődök a Rómában töltött éveiről. Válaszul Constantint dicséri, szerényen, okosan; főleg hadvezéri érenyeit. Végül, nem tud ellenállni a kísértésnek és a tizenharmadik apostolnak nevezi. Hozzáteszi, hogy nem sértődik meg, ha nem értek egyet vele.

ÉN: Persze, egyet értek. Számodra ő a tizenharmadik apostol. Számunkra: Ephialtes. A te szóhasználatodban: Júdás.

A császár hivatalnokai kezd nyugtalankodni. Én nagy költő vagyok, de nem értek a politikához. Szerencsére, mindenki tisztában van ezzel. Mindazonáltal jobban teszem, ha vigyázok arra, hogy mit mondok. Nem a régi barátok, hanem mások előtt.

Hallgatok. Még csak nem is vagyok dühös. Mert ha dühös lennék, akkor az Achilleon előtt kellett volna állnom, amikor Constantin bevonult a városba, kivont karddal, és felszólítottam volna polgártársaimat, hogy gyülekezzenek szabadságuk megvédelmezésére. Polgártársaim nem hallgattak volna rám. És nekem nincs kardom.

Nem azzal van a baj, hogy nincs kardunk. A baj az, hogy hiányzik belőlünk az akhilleuszi düh. Az a baj, hogy már túl késő. Az a baj, hogy mi nem hiszünk véleményünk kizárólagos igazában. Az ellenségeink, azok igen.

Karoton egy percig sem bírta volna egy pogány feleséggel élni. De én értem, hogy ő nem tud megérteni engem. Még azt is értem, hogy miért és miként változott olyan hirtelen áldozatból üldözővé. Jó, szóval a szenvedélye elvette az eszét. Megvonom a vállam. Az én eszem a szenvedélyemet vette el.

Kimegyünk a kertbe. Fel-alá sétálunk, Antinous szobra és a bronzkapu között.

KAROTON: Azt hallottam a városban, hogy keresztényellenes verseket fogsz kiadni. Amikor mi voltunk a legyőzöttek, segítettél rajtunk. Ahogy győzedelmeskedünk, támadsz. Nem tudom, hogy melyik tettedért csodáljalak jobban. Mélyen hallgatok.

KAROTON: Egyetlen érvet szeretnék felhozni. A te érvedet, nem a sajátomat. Míg a helytartó és én életben vagyunk, nem eshet bántódásod. De utánunk egyik generáció a másikat fogja követni, mint a tenger hullámai. Mind keresztények lesznek. Az összes művedet el fogják égetni, a keresztényellenes verseid miatt. Ne add ki őket, Alexias, ha az utókor révébe akarsz jutni.

ÉN (*megállok vele az Antinous szobor alatt*): Nem fogom kiherélni magam. Sem önszántamból, sem a barátom kérésére, sem a közönség kívánatára.

A támadás után jönnek a mentegetőzések. Karoton hosszasan lelkendezik Ariusról. Megmagyarázza, hogy miért tért át a katolikusokhoz. Mert a legelterjedtebb felekezet. Mert megállapodásra akar jutni minden más felekezettel. Ha pedig nem sikerül, akkor elég elszántak ahhoz, hogy mindenkit megnyerjenek a maguk oldalára, egy kis erőszakkal.

Úgy válunk el, mintha barátok lennénk.

Október 23.

Heléna eltitkolta előlem, hogy Karoton fogadónapszégén az egyik rétor beszédét ezen felvetéssel fejezte be: „És most, hogy véget ért a keresztények üldözése, mikor fog elkezdődni a pogányoké?”

Heléna sajnál és aggódik értem. Azért félt és azért sajnál engem, mert meg van győződve arról, hogy a chrysopolisi csatában az ő Istene, Constantin segítségével, győzelmet aratott afőlt, amit a keresztények romlott régi világnak neveznek.

Nagyon valószínű. De azt nem tudja Heléna, hogy az én holttestem mellett ott lesz az Ariusé is.

Sem sajnálatra, sem együttérzésre nincs szükségem. A valóság örök dzsungelében élek. Még akkor is boldog vagyok, amikor boldogtalan vagyok. Elméletek és ideológiák nélkül élek; a bal

Fotó: Bahget Iskander

karomban Érosz, a jobb karomban Szókratész démona ül. Mi baj érhetne? Ez a kettő a tisztességnek sírjába fog vinni.

Inkább Helénáért kell aggódni, aki azt hiszi, hogy egy biztos, egyenes úton halad előre. Mi lesz majd, ha egy nap felfedezi, hogy a délibáb eltűnt, hogy nincs is út, hogy egyedül van az éjszakában, anélkül, hogy Betlehem csillaga mutatná az utat? Számára az igazság keresése minden, az élet pedig semmi. Én megelégszem az étellel.

(Késő este)

Mint egy örült szerelmes a viharban, megázott fejjel, rá sem hederítve a fölötte dülő égi kavarodásra, úgy szeretek én a földön járni. Vagy mint egy utas, egy idegen városban, aki első este elindul felmérni a terepet, bebarangolja, nézelődik, hirtelen felvillanyozza a felfedezés, melyet álmai városában tett, ahol minden új: a fáklyák a kapualjban, a telihold az út kövezetén, a járókelők (akik, úgy tűnik, mind ünnepelnek); örökre ebben a városban szeretne élni. Így szeretem ezt a világot.

Mindig is úgy vélekedtem a jelenségekről, mint amelyek múltékonyak, értékesek, egyediek. Ahányszor meglátok egy pillangót, mindig azt mondom magamban: „Nézd meg jól; először és utoljára látod”. Amikor egy jó baráttal borozok, a szívem és nyelvem azt mondja: „Hajnalban meghalok.” Mert mindig attól rettegek, hogy egyszer egy olyan hajnal virrad, amikor nem lesznek barátaim, nem lesz bor és nem lesz ébredés.

Mások is így éreznek, de elhessegetik a gondolatot. Nekem a homlokomra van írva.

A félelem a sügölyükből állandóan figyelmeztet: „Minden véget ér”; hogy a nemlét kovakövei közül kipattanó isteni szikra vagyok, egy pisálkozó szentjánosbogár csupán. És a felismerés állandóan a csontjaimat mardossa, hogy a múltékonyság örök. Ezek azok a dolgok, amelyek ízet, színt, bájt és örömet adnak életemnek, és a pusztá létezését elvárásolt tájjá bűvölik.

Karoton

A Föld szőlőtermése után nem jön következő termés: borától megrészegülve belekapaszkodok, beleburkolózok, magamhoz ölelek minden fogalmat, minden tárgyat és személyt, ahogy az ittas ember öleli magához a pálmafa törzsét. Ahogy ülök a napon, a szemhéjam alatti fénykarikák nem kevésbé kedvesek számomra, mint a kedvencem, Euripides egyik színdarabja. A hosszú beszélgetések után száraz a torkom, de egy mosoly felüdít. A perem nélküli kőutak, a város kapui előtt, melyek olyan nagyon hasonlítanak egy fiú köldökére, számomra mélyebbek, mint a keresztények fecsegései a Szentháromságról.

KAROTON (*miközben ölelkeznék*): Milyen kentaur?

JUSTINUS: A thébai erdő kentaurja, amelyik lónak vallotta magát, midőn embereket toboroztak, és embernek, midőn lovakat.

KAROTON (*elpirul a sértéstől és szótlán marad*).

KATOLIKUS DIAKÓNUS: Legalább hadd fejezzem ki mélységes tiszteletemet Arius műveltsége, becsülete és jóindulata iránt. Nem hinném, hogy bárkinek is jobb véleménye lenne róla, mint nekem. Persze, magát kivéve.

JUSTINUS: Gondolom, Athanasius, a mester tanított arra, hogy így mókázz, mielőtt ránk szabadított volna.

KATOLIKUS DIAKÓNUS: Aligha jut ideje ilyesmikre. Pályája csúcsához közelít (*a mennyezetre nézve*), magasabban van mindannyiatoknál.

JUSTINUS (*a mennyezetet nézve*): Valóban. Oly magasan száll, hogy innen lentről csak egy porszemnek látszik. De folytasd csak katolikus szitkozódásodat, kedves cimborám.

KATOLIKUS DIAKÓNUS: Arius tanításait azon dicséretre méltó szándékra alapozta, hogy megszüntesse velük a huszonhét eretnek felekezetet. És mit ért el velük? Megalapította a huszonnyolcadikat.

JUSTINUS: És szó szerint mi eretnkség van tanításaiban?

KATOLIKUS DIAKÓNUS: Minden. Hogy a Fiút alárendeli az Atyának. Hogy a Fiút Isten látható másának tartja, aki csupán a teremtett lények közül az első. Minő istenkáromlás!

ARIUS: Ez mind benne van a Bibliában.

KATOLIKUS DIAKÓNUS: A Sátán Bibliájában.

JUSTINUS (*felpattan, odamegy Leontinus-hoz, kirántja a Bibliát a párna alól és az orra alá löki*): Olvasd el!

KATOLIKUS DIAKÓNUS (*pislog*): Nem vonatkozik érdemben a lényegre.

JUSTINUS (*olvassa*): Ó a láthatatlan Isten mása, minden teremtés között az első szülött, írja Szent Pál a Colosseieknek.

KATOLIKUS DIAKÓNUS: Tudok egy idézetet, amelyik ellentmond ennek.

ÉN (*Sanchuniathonhoz*): Mondd csak, öregem, mit szólnál ahhoz, ha egy szép nap azt mondanám neked, hogy Apollót nem tartom oly nagyra, mint Zeust; vagy fordítva? Elpanaszolnád a császárnak? Többet nem köszönnél nekem az után?

SANCHUNIATHON (*kissé ittasan*): Hallgass, Alexias! Mi nem értünk ezekhez a dolgokhoz; műveletlenek és régimódiak vagyunk. De ha csak mi lennénk itt, azt mondanám neked: emeljük kupáinkat (*úgy is teszünk*), és keresztény barátaink bocsánatát kérve, így folytatnám: Apolló lantjára! Alexiasra! Minerva agyára! Pán sípjára! A szöcskecombú faunokra! A régi istenekre! A homéroszi estékre! Szikla, tenger! A közepében: lányok, tűz, tánc! Egy olyan magasan szárnyaló sólyom, mint az ihlet! (*Feláll a díványra.*)

Heléna kérdően néz rám. Felálljon?

ÉN: Te liba! Kérdezd a daimonod, ne a férjed!

SANCHUNIATHON: Szókratész hősi árnyékára! Pláton lakomáira, ahol a bizonyíték érvelesen alapult, nem idézeteken; ahol minden szónak és fogalomnak jelentése volt! Vita, nem rosszhiszeműség! Meggyőzés, nem kényszer! Filozófia, nem fenyegetés! Sok-sok szobor, nem egy! Sok-sok könyv; nem egyetlen katekizmuson kérődznék! (*Könnyek gurulnak le az arcán.*) Igyunk, Alexias, életünkre (*felemeli kupáját*), mely olyan szép volt, amíg ti kedves keresztény barátaim fel nem tűntetek a láthatáron!

A többiek tovább vitatkoznak. Körülbelül fél óra múlva belefáradok a civakodásukba. Karomat a szememre teszem, az agyamból elűzők minden gondolatot és elalszom.

Heléna azt mondja, hogy kár, hogy elaludtam vita közben. Justinus állítólag erőltette az iramot, hogy kifecsegjék a titkot. Karoton nem dőlt be. Aztán Justinus egy mesét mondott egy fiatal emberről, aki bátor volt nehéz helyzetekben, és gyáva, amikor nem volt mitől félni. A tanulság az volt, hogy mindazok, akik hátat fordítanak fiatalkori törekvéseiknek, erkölcsstelenné válnak; és nem csak erkölcsstelenné, hanem boldogtalanokká. És amikor látta, hogy Karoton még mindig nem válaszol, Justinus köntörfalazás nélkül megkérdezte: miért hagyta el mesterét?

Azért-e, mert változtak a nézetei, vagy azért, mert ambíciója túlnőtt a tanításokon?

HELÉNA azt mondja, hogy be kell ismernie, hogy Karoton nagyszerűen válaszolt. Azt mondta, hogy a diadalmas Egyház szükség-szerűen különbözik az üldözött Egyháztól. Beis-merte, hogy a katolikusok is követtek el téve-déseket. Bevallotta, hogy rendületlenül szereti Ariust. De őt sohasem érdekelte a teológia. Az Egyház nem tud fennmaradni szellemi és teológiai áldozatok nélkül. Nem azért csat-lakozott a katolikusokhoz, mert Constantin őket támogatja, vagy mert ők a legerősebbek. Egyszerűen azért csatlakozott hozzájuk, mert a birodalom és a világ embereit térítették.

HELÉNA: ...ezt mondta, de sokkal jobban. Még Zonas is csodálattal nézte. Arius csak ült, csukott szemmel.

ÉN: És te mit csináltál?

HELÉNA: Én? A szemébe nevettem, mi más?

Hajnal felé ébredek föl. A láng fáradtan pislog a lámpában. Az egész ház tele van zajjal, ajtócsapkodással, csoszogással, mintha szelle-mek járnának. Körülnézek. Fáj a szemem sarka. A szoba félhomályában a díványoknak és az oszlopoknak szakálluk nőtt. Egy kakas kuko-rékol.

Kis idő múlva ráismerek házigazdánk hang-jára, ahogy csendesen, ünnepélyesen beszél. Rá-nézek Helénára, aki dideregve ül mellettem.

ZONAS: ...és türelemmel, ahogy egy házigaz-dához illik. Minél többet hallgattalak benneteket, annál biztosabb voltam abban, hogy helyesen döntöttem. Mert mindennek a rosszindulatú, lármás, gyűlölettel teli érvelésnek a hitről, kedves társaim, egyáltalán semmi köze sincs Krisztus tanításához. Miközben beszéltek, egyetlen vigaszom az volt, hogy utoljára vagyok tanúja civódásaitoknak. Attól tartok, nem értek egyet Dion véleményével, bár dicséretre méltó ci-nizmusával elég hatásosan érvelt, midőn azt mondta, hogy csak az örültek és az öngyilkos-jelöltek szállnak szembe a hatalommal. Leon-tinus sem győzött meg érveinek szajkózásával, éspedig azzal, hogy a katolikusoknak van igazuk. És barátom, Niphetodes, önmagán kívül senkit sem tudott meggyőzni arról, hogy állásfoglalása dicső. Ezt az utolsó díszvacsorát az ő tiszteletére rendeztem. Tizenkét emberrel és sült báránnyal. *(Mindenki Karotont nézi, aki bíborvörös lett.)*

KATOLIKUS DIAKÓNUS: Semmi újat nem mondasz nekünk. Mindannyian tisztában vagyunk vele, hogy ariánus eretnek vagy.

ZONAS: Azt akarom, világos legyen, hogy a legnagyobb tisztelettel vagyok Arius becsüle-tessége, higgadsága és felelősségérzete iránt. Neki köszönhető, hogy a keresztények győzel-mét nem követte rögtön polgárháború. De más-részt azzal is tisztában vagyok, hogy ezekben a szörnyű vallásos civakodásokban, amelyek most az úgynevezett keresztény győzelmet követik, ő az egyik vitázó, és én nem akarok részt venni ezekben az összetűzésekben.

KAROTON: Semmi értelme így felborzolnod az idegeidet. A végén úgyis választanod kell a felekezetek között.

ZONAS *(főlemeli kupáját)*: Az Úr Jézus Krisztusra, akit nem tudsz lerántani a mocsokba! A remetékre, akik a pusztába menekültek! Az alázatosakra, akik nem tudják, hogy istentelen császárok és kapzsi papok áldozataivá lettek! *(Hármat tapsol. A szolgálók félrehúzzák a nagy ajtóról a függönyt. Az egész ház láthatóvá válik. Üres, egy bútor sincs benne. Mindannyian felállnak.)*

ZONAS: A szokásos távozás helyett, amikor a házigazda kikíséri távozó vendégeit az ajtóhoz, mi most arra kérünk benneteket, hogy minket kísérjete ki.

(A lenyugvó hold vörösen ragyog Marcus Antonius szobrán. A ház előtt kordélyok hosszú sora: az egyikben a gyerekek alszanak, a többi bútorral és ládákkal van tele.)

ZONAS: A Nagy Király a legjobbkor nevezett ki udvari építészének. Úgy érzem, hogy az igazi Babilon az, amelyiket itt hagyok, és nem az, amelyik felé tartok, kedves barátaim. *(Mindenkét megölel. Karotonhoz lép utoljára.)* Neked hagytam íróasztalamat, a mozaiklappal, mely Krisztus csodáit ábrázolja, kedves testvérem. Jusson eszedbe Krisztus, akárhányszor előtte ülsz. És ha Krisztus nem, akkor legalább én.

(Megcsókolja a homlokát; csak Heléna és én halljuk, amit Ka-roton fülébe súg: „El fogsz ro-hadni, Niphetodes!”)

Október 27.

Ma reggel néhány hivatalos ira-tot kaptam. Elkobozzák atyai bir-tokomat. Az ok: „Az elhunyt Pal-ladias polgármester közismert kedvence volt Diocletianusnak, az üldözőnek.”

Heléna azt mondja, hogy nem szabad engednünk, hogy ennek és ennek a segítségét kell kérnünk stb. Semmi értelmét sem látom.

Október 28.

Amikor kilépek a házból, hogy meglátogassam Diadoumenost, összetalálkozom egy rongyos, borostás félkegyelművel, aki csak úgy bűzlik.

– Ne menj a szeretőddel fajta-lankodni, Alexias! Maradj otthon, hites feleségeddel!

ÉN: Törődj a saját dolgoddal, ember.

Ő: Annak elmúlt már az ideje.

ÉN: Mit értesz ez alatt?

Ő: Annak az ideje, amikor nem törődünk felebarátaink dolgával. Nem engedem, hogy elkárhózz.

ÉN: Menj az utamból, vagy megrugdoslak!

Ő *(előre hajolva)*: Rugdoss hát meg!

Kikerülöm és sietve folytatom az utam. Utánam szalad az Argeus mentén, ordító-va:

– Ne menj a fiúddhoz, Alexias. A pokol tüze emészti el!

A járőkelők kuncognak. Egy rusnya, bibircsó-kos orrú asszony alamizsnát ad a bolondnak, és utánunk kiabál:

– Menj utána, Symanchos! Volt már részünk épp elég pogány bujálkodásban!

– És te ugyan ki vagy? – kiált fel Diadou-menos, amikor látja, hogy sirül befele mögöt-tem.

– Egy szegény bűnös. Jöttem, hogy imádkoz-zam értetek.

– Imádkozz a kerítésen kívül.

– Itt maradok, ebben a helyben.

Diadoumenos megragadja a vállát. A szörnye-teg megöleli az átrium egyik kék oszlopát és térd-re hull. A fiú megrúgja.

– Hagyd békén Symanchost – mondom neki. Az alak imádkozni kezd.

Bemegyünk a szobába és ledobjuk a ruhánkat. Épp amikor fekszem le Diadoumenos mellé, meglibben a függöny.

– Nem engedem, hogy fajtalanokdjatok. Ha pedig nem tudom megakadályozni, akkor itt ülök mellettetek és imádkozom. – Letérdepel a dívány mellé.

– Utoljára mondom, takarodj – fenyegeti Diadoumenos. – Ez az én házam.

Az alak figyelemre sem méltatja.

A fiú felugrik és kirohan az udvarra. Milyen gyönyörű, amikor szalad, karcsú ágyékával és hátsójával, mely olyan, mint két friss kenyér. A bolond bűze megcsapja az orromat. Éppen közölni akarom véle, hogy a közfürdők ingye-nesek, midőn rajtakapom, hogy fintorog. Az ő orlikainak Diadoumenos gyömbérillata a bűz. Szinte elkacagom magam.

Diadoumenos egy bikacsökkel tér vissza.

– Utoljára figyelmeztettek...

A bikacsök lesújt a nyomorultra.

– Elmegeyek.

– Addig nem, amíg el nem árulod, hogy ki bujtatott erre?

– Senki.

– Hazudsz.

– Hallottam már rólad.

Diadoumenos ütésre emeli a bikacsököt.

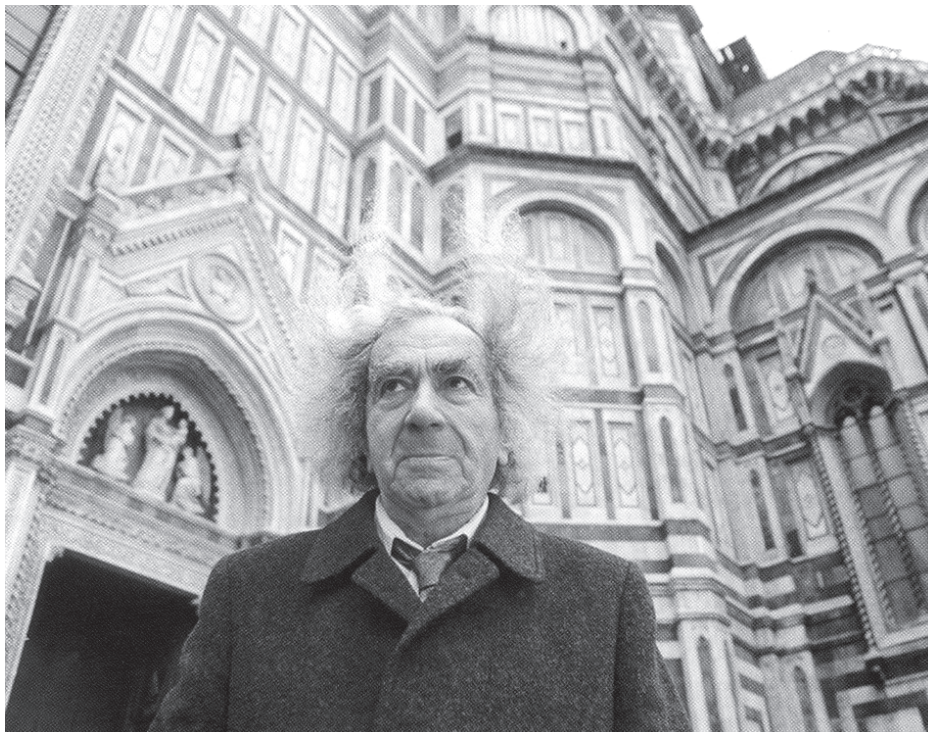
– Hol hallottál rólunk?

– A piacon. Azt mondták, hogy fajtalanokdtok. Ismét egy ütés, az alakot előnti a vér.

– Ki biztatott erre, te gazember?

– A vörös hajú fiatalúr, aki a helytartót kísérgeti.

Sejthettem volna.

„Vád szélben és nyilvánvalóan utoljára állok a firenzei Dóm előtt. Tudom, a szerencse fia voltam minden bajomban, mert sokszor láthattam Firenzét. Időm kezd lejárni, pontosabban szólva már régen lejárt, csakúgy mint Firenzéé, hiszen kezd elsodorni, vagy már el is sodorta a turisták tömege.”

Este a kertben ülök. Heléna üde arccal jön vissza.

– Meg fogsz haragudni rám. Megtiltottad, hogy odamenjek, és én mégis elmentem.

ÉN: Nem tiltottam meg. Csak azt mondtam, hogy semmi értelme odamenni.

HELÉNA: Nos, igazad volt. De azért meg-tudtam egy-két dolgot.

ÉN: Látom, jó kedved van. Kinél kezdted?

HELÉNA: Először Athanasioshoz mentem.

ÉN: Miért nem mentél a püspökhöz? Mindig a legfelső emberhez kell menni, sohasem a helyetteséhez.

HELÉNA: Athanasius a legfelső ember. A püspök úgy cselekszik, ahogy ő akarja.

ÉN: És mit mondott? Hogy visszaadja a birtokot, ha katolikusok leszünk?

HELÉNA: Alábecsüled Athanasius. Nagyon kegyesen fogadott. Azt mondta, hogy várt engem. Tudta, hogy a birtokról akarok vele beszélni, a híres birtokról, ahol Szent Péter, a püspök talált menedéket, és ahol fájón nélkülözött atyád látta vendégül és nyújtott menedéket Diocletianus fosztogató gazemberei elől, száz kereszténynek – köztük egy szegény házaspárnak is nyolcéves kisfiúkkal. Athanasius volt az a fiú. Tudtad?

ÉN: Nem. Csak annyit tudok, hogy ez mind tizenhét évvel ezelőtt történt. Ha igazat mond, akkor most huszonöt éves.

HELÉNA: A hangja huszonöt éves, az arca ötven. Azzal folytatta, hogy az úgy valójában a helytartó hatáskörébe tartozik; de hogy a katolikusok véleményét gyakran kikérik. Ha a helytartó a tanácsukat kéri, akkor szívesen javasolják a birtok visszaszolgáltatását. Áldását küldi.

Ezt követően a kormányzó házához mentem. *(Rám néz.)* Ne haragudj. Azt akarom, hogy a költőm verseket írjon *(megint rám néz)*. Nem mondhatok többet, amíg az öledben nem ülök. Ne csókolj meg! Semmit sem tudtam intézni.

ÉN: Épp azért csókollak meg.

HELÉNA: A kormányzó nem volt otthon, a kikötőt ellenőrizte. Karoton viszont nagyon szívesen fogadott. Fölöttébb boldog, hogy láthat, meg effélék. Egy csordányi élősködő. Édességek aranytálcán, falernusi bor hegyikristály ku-pákban. Miről van szó? Jaj, persze, a birtok. De úgy látszik, elfelejtettem, hogy ő milyen. Nem emlékszem, hogy ő mindig is megvetette a földi javakat? Soha nem értette, hogy mások miért ragaszkodnak úgy hozzájuk. Röviden értekezés a keresztény szegénységről, a porfir íróasztal mellől. Félbeszakítottam. Nem azért jöttem, hogy az ékesszólását hallgassam. Visszaadják-e vagy sem a birtokot? De a birtokot az alexandriai szegényeknek szánták. Tán csak nem akarom, hogy kifosszák a szegényeket? A birtok a megélhetésünk? Micsoda zagyvaság! Egy olyan okos nő, mint én, mindig meg tud élni. Azt mondtam, hogy nem az én birtokomról van szó, hanem a tiedről. Felálltam, de csak azért, hogy

ő is felálljon. Úgy tettem, mintha távozni készülnék. Ránéztem a szandálomra. Örültem, hogy ezeket a bronzpántosakat hordtam.

ÉN: Édesek.

HELÉNA: Te butus! Azt mondta... nem is tudom, hogy mondjam el.

ÉN: Ki vele.

HELÉNA: Azt mondta: „A te férjed olyan erkölcselen és olyan szép, hogy abból mindig megélhet.” Most már érted, hogy mi van a szandálokkal? És a felállással? Nem tudtam megrúgni, amíg ülve volt. Ott, ahol a legjobban fáj egy férfinak. Lassan csuklott össze. Lennebb és lennebb. Míg ott kuporgott a lábamnál. Mint egy béka.

Csókolózni kezdünk. Becsukom a szemem. Amikor nagy sokára kinyitom, minden bokrban egy légionárius áll. Tele van velük a kert. És három láb távolságra tőlünk, a kolosszus. Mozdulatlanul. Ki tudja mióta áll ott?

A HELYTARTÓ: Hadd mutakozzam be, kedves hölgyem. Sextus Aurelius Sebastianus. *(Félém fordul.)* Gratulálnom kell harcias feleségéért. Be kell vallanom, nem látszik rajta. *(Letelepszik mellé, a földre.)* Fontosnak találtam, hogy személyesen értesítselek: senki sem fogja elvenni a birtokodat. Senki sem tudná. Csak semmi hálálkodás, gyerekek. Azért fi-zetnek, hogy gondom legyen a törvények betartására.

(Egy ideig minket fürkészve ül.) Jól meg-mostam a titkárom fejét, amikor fölvakarták a földről. De ne nehezteljete rá túl nagyon. Derék fickó. Meg akarja mutatni új barátainak, miként részesíti előnyben a régieket. *(Sóhajt. Heléna a konyha felé tekint, de a szolgálók mind elrejtőztek a katonák elől. Ő megy el egy kis frissítő után.)* És most mondjam el neked hamar, mint állnak a dolgok. A katolikus püspökség arra kért, hogy szedjem össze és égessem el az összes ke-resztényellenes költeményedet. Beleolvastam. Ha csak egy árnyalattal is kevésbé jók lennének, mint amilyenek, beadtam volna a derekam. Édes fiam. A birtokkal minden rendben van. De a versekkel nem. A császár a fegyvertársaként tart számon engem. A praetorianus prefektus úgyszintén. Enyém a harmadik legbizton-ságosabb állás a birodalomban. De mennyi időm van még ezen a világon? Tíz évem? Tizenöt? Az elég sok egy helytartónak. A verseidnek, nagyon kevés.

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: George Faludy: *Karoton*. Translated from the Hungarian by Flora Papastavrou. Printed in Great Britain for Eyre & Spottiswoode (Publishers) Ltd., London, 1966.

Fordította: **Szőcs Noémi Imola**

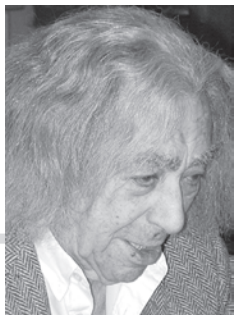
A szöveget az eredetivel egybevetette és lektorálta: **Orbán János Dénes**

Voltak esetek, amikor még rosszabbul jártam. A dobozi (Békés megye) községháza meghívott, hogy tartsak előadást. Mikor a megbeszélrt időben a dobozi községháza elé értem, ott senkit sem találtam, csak egy öregasszonyt, aki azt állította, hogy senki sincs a házban. Végül megtudtam, hogy Dobozí, a párt kommunista elnöke nem kívánja, hogy előadást tartsak. Végül egy kisfiú érkezett egy cédulával, melyen ez állt: „Ha egy órán belül nem távozik Dobozról, leszúrom, mint egy disznót.” Azt gondoltam: a rendőrség segítségét kérem és ellenállok a helyi hatalmasságnak, de sofőröm, Alföldi kijelentette, hogy velem vagy nélkülem, de azonnal elmegy, amire én is beláttam, hogy ő jobban ismeri a dühöngőket, mint én magam, és követtem a tanácsát. Aztán 1947 közepén egyre nőtt Rákosi Mátyás hatalma és én abbahagytam az előadásokat.

Recsk és az 1956-os forradalom után Angliában telepedtem meg. Előzetesen azonban végigjártam Közép- és Dél-Amerikát, hogy az 1956-os magyar forradalom emlékét a lakosok szívében megerősítsem. Öt kísérőmmel utaztam repülőgépen. Az első Vajay Szabolcs volt, a Buenos Aires-i Szépművészeti Iskola tanára. Előadásaim szövegét magyarul kezdtem, egy vagy két mondattal, aztán Vajay folytatta spanyolul, az előre megbeszélrt szöveggel. A többi négy társam: egy magyar gazdaember, egy néptanító, egy kishivatalnok és egy munkás volt. Ők a szakmájukat illetően válaszoltak részletesebb kérdésekre, ha erre ugyan szükség mutatkozott. Legtöbb hallgatónk Limában volt, ahol Manuel Prado elnök helyreállította a szakszervezeteket és vezetőit kiengedte a börtönből. A szakszervezet közismert elnöke, egy kis energikus arcú indián tudomásomra hozta, hogy az indián munkások és a környékbeli parasztok rendkívül kíváncsiak rám, de Limában nincs olyan helyiség, ahol elférnének. Ezért előadásomat egy Lima melletti dombosorban tartottam meg. Kora délután felállították az asztalt a domb közepén. Ennél az asztalnál ültem Vajayval és a többi barátommal, és a hallgatóság pedig a völgyben vagy a szemközti dombon gyülekezett. Az indiánok szerint, akik mögöttünk álltak, tíztizenkétezen lehettek. Ilyen hallgatóságnak nem beszéltem még soha. Voltak, akik kis tüzet gyújtottak és mellette ültek, mások elfeküdtek kényelmesen a gyér fűben. Voltak, akik éppen érkeztek; voltak, akik elmentek; voltak, akik sétáltak – régi bibliai profétáknak lehetett ilyen hallgatósága. Végezetül riasztó tapssal üdvözöltek, és Vajay Szabolcsot meg engemet a vállukon vittek be a több kilométerre lévő limai szállodába.

A legsikeresebb Buenos Aires-i előadásommal dicsekedhetem. Megmondták előre, hogy kommunista támadással kell számolnom. Nagyon nagy teremben hatan ültünk a hosszú asztal mellett a dobogón. Vajay Szabolcs már közel volt mondandójának végéhez, mikor az első sorból négy fickó felállt, felugrott a dobogóra és Szabolcs meg mögém igyekezett jutni, hogy megverjenek. Munkás kísérőm, Kiss Nagy Béla azonban gyorsan felugrott helyéről és oly erővel vágta fejbe és rúgta farba támadónkat, hogy az ájultan esett el a dobogón. Mire a többi három támadó a hátsó ajtón kicipelte és többen, akik a közönségből ellenünk akartak jönni, visszaultek helyeikre. Az előadás baj nélkül folytatódott és nagy tapsviharral végződött. Ott ültünk hatan az asztal mellett, miközben a terem kiürült, majd üres lett. Ahelyett, hogy egymásnak gratuláltunk volna, véletlenül mind a hatan azt a halmaz papírost néztük, mely a bejárat mellett feküdt. Kiss Nagy Béla odament és megnézte. Eltépett kommunista tagsági könyvek voltak, a szó ereje még sokkal nagyobb volt Argentínában 1947 elején, mint Európában és Magyarországon.

Angliában az Irodalmi Újság szerkesztője voltam és megírtam a *My Happy Days in Hell* című könyvemet, mely 1962-ben jelent meg angol nyelven (magyarul 26 évi késéssel jelent meg számiszdat kiadásban). Előadásokat az Irodalmi Újság köre nem tartott, miután az angol közönség nem mutatott különösebb érdeklődést. Viszont először és elsőnek megöltük az 56-os forradalom első fordulóját 1957-ben és aztán minden következött. Ezekre az angol rendezvényekre jelentős közönséget tudtunk összegyűjteni. Az első alkalomra Albert Camus is átjött hozzánk, és minden többi rendezvényen ott volt az angol liberális párt vezére és a neves spanyol emigráns, Salvador de Madariaga.

Faludy György

Dialógus vagy monológ?

(folytatás augusztusi lapszámunkból)

Ezek a gyűléseken mind én, mind Madariaga megmondtuk véleményünket nemcsak a szovjetről, de Amerika urairól is. Egyetlen furcsa esemény zavarta csak a forradalom első megünneplését: a magyar asszonyok ölelő karra letelepedtek Madariaga, a spanyol grand felé, aki rémülten hátrált; alighanem attól félt, hogy meg akarják ölni.

Anglia helyett északi országokban tartottam előadásokat; Uppszaába az egyetem hívott meg. Húsz tanár kívánt meghallgatni, de kívánságomra az ott tanuló magyar diákokat is meghívták, úgyhogy negyvennél is többen voltunk. Előadás után körbevittek a gyönyörű kisvárosban, majd a banketten – ahol minden jól felszolgáltak, ami Svédországban nem terem – az egyetem rektora meghívott tanárnak az Uppszaai Egyetemre. Fizetésnek háromszorosát ajánlotta annak, amit Angliában kaptam, egy évig csak svédül kellett volna tanulnom. Azt hittem, hogy a magyar ügyet jobban szolgálom, ha Angliában maradok.

Stockholmban többször jártam. Az első alkalommal, előadás előtt Hámori László vezetett be az összegyűlt svéd újságíróknak. (Ő maga akkor már neves svéd újságíró volt.) Elmondta, hogy Budapesten 1947-ben a kommunista újságok üldözöbe vették. Egy könyvkereskedésben találkoztam vele titkon, ahol értesített, hogy a házaspár, mely vele együtt szándékozott menekülni, lemondta az utat. Helyettük szívesen magával visz engemet és feleségemet. Szentgotthárdra utazunk és onnét tovább, Stockholmra. Minden elő volt készítve. „Faludy öt perc gondolkodást kért tőlem” – emlékezett egy előadásában vissza Hámori – „aztán kijelentette, nem jön velem, erre én azt mondtam neki, ha marad, a kommunisták felakasztják. Faludy azt felelte: vállalja a rizikót, talán megússza. És maradt.”

Egy másik alkalommal egy nagyon fiatal svéd gróflány adott nekem helyet palotájában, hogy előadást tartsak. (A gróflány szeretője fiatal magyar orvos volt.) A palota Stockholm külvárosában már a dombon volt és kertje leereszkedett a tengerig. A bútorzat rokokó faragványokból állt; a kisasszony nem mulasztotta el megjegyezni, hogy modern utánezatokat rendelt palotájába, mert a régiék sokkal olcsóbbak. A kisasszony fiatalok tömegét hívta meg, míg az öregek a szalonban whiskeytek. Rövid előadást tartottam, amit az ifjúság nagy tapssal fogadott és utána kitódult a kertbe, ahol teniszpályák álltak. Lesétáltam a tengerig és aztán vissza. A lejtőtől annyira kifáradtam, hogy bementem egy lugasba pihenni. Nem kis ijedelmekre a lugasban egy padon egy leány tárt szét mezítlén combjait, míg egy fiatalember gatyájával a térdén ott próbált elhelyezkedni. Olyan ügyesen csinálták, mintha udvari fényképész állna mögöttük. Amikor észrevettem a fiú, hozzám fordult: „Üljön le a padon velünk szemben. Svédországban ritka látványt élvezhet.”

Koppenhágában egy színházban tartottam előadásomat. Előadásom közepén magyar fiatalok kezdtek orditozni: „Miért nem mondod a dánoknak, hogy támadják meg a Szovjetuniót?” Nagy nehezen sikerült megszabadulnom tőlük. Az angol nyelven megtartott előadások után Reikjavikban újabb nehézség táruult elénk, mert kevesen értettek angolul. Az előadásomat az egyetemen tartottam, majd egy hétig muto-gatták nékem Izlandot. Csodálkoztam, hogy a melegházakban ananász és déligyümölcs terem, hogy a Hekla tűzével fűtik az országot, és hogy ilyen csodálatos mesteri módon tudják a halakat fagyasztani, és hogy ilyen tisztán élnek, piszok és veszekedés nélkül. Autón és repülőgépen

látogattuk meg az országot. Öreg halászokkal vízparti kunyhóikban latinul tudtam beszélgetni, mert az idősebb nemzedéket a dán mellett a latinra is oktatták. Amikor kísérőimmel a kommunista székház előtt elmentem, a kommunista újság szerkesztője kijött az utcára és feketekávéra invitált bennünket. Szívélyesen és kellemesen vitatkoztunk vele, másként mint az otthoni feldühödött kommunistákkal.

Nyolc esztendeig éltam Angliában, néhány hétig Törökországban csavarogtam, hat hónapig Firenzében éltam, másfél évig Málta szigetén. Itt nem volt sem nyelv, sem nép, melynek előadást tarthattam. Visszamentem Angliába, ahol befejeztem a British Múzeumban kutatásaimat Erasmusról. Közben egyik recski barátom, Egri György (ebben az időben kanadai lapszerkesztő) arról írt nekem, hogy a Torontói Egyetem egyik neves tanára, aki ismeri az angol könyvemet, meg akar hívni az egyetemre, de az illetővel végeredményre nem jutottunk. Közben eladtam az Eyre Spottiswoode Kiadónak megírandó Erasmus könyvemet. A könyv megírása és lefordítása (fordítóm, Eric Johnson által) egy esztendeig tartott volna. Ehhez a pénz viszont, amit kiadómtól kaptam nem lett volna Londonban elégséges. Dubrovnikban, ahová mindketten vágyódtunk, viszont nagyon is sok volt. Ezért azt határoztuk el, hogy Dubrovnikba megyünk és egy novemberi reggelen egy utazási iroda felé indultunk. Az utcán találkoztunk a postásunkkal, aki sürgőnyt hozott Kanadából, Egri Györgytől: „Nem tudják az egyetemi állást biztosítani, ha decemberig nem jöttök át”. Ezt az egyetemi állást elmulasztani nem akartam, és így december elején átrepültünk Kanadába.

Nagy hóviharban érkezünk meg. Egri a repülőtéren várt kocsiával. Hazafelé menet elmondta, hogy a neves egyetemi tanárt áthelyezték Winnipegbe és egyetemi állásról szó sincs. Néhány napig keseregtem, aztán levelet írtam egy magyar származású professzornak a Columbia Egyetemre és felajánlottam szolgálataimat. Deák professzor válaszolt néhány napon belül. Megírta, hogy tartsak egy előadást a Columbia Egyetemen. Ha sikeres lesz, minden bizonnyal szerződötnek.

Angol útlevelemben amerikai vízumra volt szükségem. Elmentem az amerikai konzulátusra, a University Avenue-n. Hosszú papírost kellett kitöltenem személyi adataimról, katonaságomról (15 hónap 1933–34-ben a magyar hadseregben, 35 hónap 1943-tól 1945-ig az amerikaiában), arról, hogy ki hívott Amerikába (Franklin D. Roosevelt) és kik felelősek értem (Wagner New York-i szenátor). A tisztviselő az üvegalkitkában, aki átvette a kérvényemet, egy pillantást vetett rá, összegyűrtte a papírost, arcomba vágta és a teremőrrel kidobott az utcára. Kétségbeesve álltam az utcán. Aztán elkeseredett levelet írtam egy régi ismerősömnek a Department of State-be. Egy hét múlva levelet kaptam az amerikai konzultól, aki délutáni teára hívott, bocsánatot kért tisztviselője arcátlan viselkedése miatt, tudta, hogy mindenben igazat írtam, és öt éves amerikai vízummal ajándékozott meg.

Ez volt egyetlen beszédem, melynek szövegét előre megírtam. A recski rabok lelki problémájáról tartottam az előadást. Olyan dolgokról írtam, amelyek Amerikában, de otthon sem kerültek szóba. Beszéltem a moziról, melyet egyes raboknak forgatnak cellájukban, elbeszélésük szerint, az emelyről az illetők nem tudták, hogy egyedül képzeletük szüleménye. Beszéltem a kínzások lelki eredményéről és az egyes emberekre való különböző hatásokról: így például a gúzsbakötést sokan szörnyű kínna

éreztek, mások fel sem vették. Hosszan beszéltem a ket-tősségről, amelyet a magyarok Mohács óta éreznek. A kuruc és labanc ellentétről, az ellentétről a városi és falusi irodalom közt, az ellentétről a Kossuth- és Deák-hívek közt, és az ellentétről, melyet Bethlen és Rákosi idején tapasztaltam. Amikor a teherkocsiban Recskre menet vagy húsz újonnan letartóztatott közt voltam, húsz régi letartóztatottal szemközt, a szomszédom megkérdezte tőlem: „Ügye ezekkel nem szabad beszélnem?” Azt feleltem neki: „Csak ezekkel szabad.” Recskben aztán a két fél összebékült: munkás és paraszt, értelmiségi és arisztokrata, dzsentrí és csibész. Örök büszkeségem, hogy éji hallgatóim közt velem szemben Sipos Domokos, húszéves vágólegény térdelt Pallavicini Alfréd őrgrof mellett, és mindketten ugyanazt akarták.

Austernitz, a dékán, közéleti nevezetességeket, pszichológiai tanárokat, neves színészeket hívott meg előadásomra. Előadás után, este 10 óra felé odajött hozzám és megkért, hogy jöjjen fel irodájába másnap reggel 10-kor és kössük meg szerződésemet a Columbia Egyetemmel. (Angliában Papastavrou Cambridge-i professzor ajánlotta, hogy vegyek magammal házat Cambridge-ben, ő meghívja a nevesebb professzorokat, én meghívom őket, azok meghívják engem és egy, legfeljebb másfél év múlva megválasztanak professzornak.) Az előadások jól folytak, de hamar észrevettem, hogy nagy többségében angol diákjaimnak hiába beszélek Berzsenyiről, Vörösmartyról, Adyról, Móricz Zsigmondról, Tersánszkyról, ők ezeket fordításból nem ismerhetik. Ezért áttértem arra, hogy inkább kultúrtörténetet adjak elő, mint irodalomtörténetet. A Columbián csak három évet töltöttem, mert Nixon elnök megvonta azt a segélyt a Columbia Egyetemről, amelyet az intézet magyar, lengyel stb. irodalmak tanítására fordított. A következő 22 esztendőben több mint 500 előadást tartottam Észak-Amerikában, különböző nagyvárosok, kisvárosok és egyesületek meghívására. Többek közt egy albertai kisváros közönsége hívott meg. A három- vagy négynapos vasúti vagy autós utazást azzal iktatták ki, hogy repülőgépet küldtek értem, úgyhogy négy óra alatt értem oda Torontóból. A három kisszobás könyvtárban a falu apraja-nagyja ott szorongott, ott ittam a kisvárossal előadás után kanadai whiskeyt és ott vetettek nekem ágyat a könyvek közé.

Összeütközésre is csak egy alkalommal volt kilátás, de az is elsimult. A román kormány a hetvenes években, tíz esztendővel a magyar előtt, barátságfélét keresett a nyugattal, és előbb a román írókat, majd az erdélyi magyar írók javát küldte vendégségbe Észak-Amerikába. A torontói polgármester, aki nem ismerte a helyzetet, a jobboldali, sőt részben szélső jobboldali magyar egyesületre bízta az érkezteket. Mikor ezek az egyesület színpadán megjelentek, és mielőtt kezdtek volna, Kányádi Sándor megkérdezte: „Hol van a Faludy?” Megmondták neki, hogy a Faludyt, ezt az ellenséget meg sem hívták. Amire Kányádi kijelentette: „Addig senki közülünk meg nem szólal, amíg Faludy nem ül itt az első sorban.” Szerencsére közel láktam és otthon találtak, úgyhogy húsz perccel később elkezdődhetett az előadás. Az erdélyiek második látogatásakor ilyenre már nem volt szükség.

Magyarországra harminckét év után először, 1988 szeptemberében utaztam Kanadából. Az azóta eltelt 16 évben több száz előadást tartottam nagyvárosok és kisvárosok meghívására Magyarországon és körös-körül: Újvidéken, Szabadkán, Aradon, Nagyváradon, Kolozsvárt, Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában, Kassán, Rimaszombatban, Komáromban, Dunaszerdahelyen, Pozsonyban és Bécsen. Előadásaim hangulatát a Szegeden tartott elsővel jellemezhetem, melyet érkezésem után néhány nappal tartottam. A szegedi tanács kommunista elnöke nem volt hajlandó helyiséget kijelölni előadásaimra, úgyhogy Csáky, az egyetem dékánja sietett segítségemre és az auditorium maximumát jelölte ki előadásom helyéül. Nagyon megijesztett, mert arra gondoltam, hogy néhány férfin és öregúron kívül senki sem ismer. Mikor az előadás helyszínére mentem, akkor volt a csődület, hogy tíz percig tartott, amíg bejutottam a terembe. Ott a hallgatóság az üléseken szorongott, az ablakmélyedésekben állt és a katedra körül guggolt. Rendesen másfél óráig tartanak az előadásaim. Ezúttal este 9-től éjjel 1 óráig beszéltem és válaszoltam a kérdésekre. Azt éreztem, hogy nem is annyira beszédet tartok, mint hallgatóimmal összeforrok az időben. És ez így történik azóta is.

Virtuális kerekasztal-beszélgetés Faludy Györggyel az Irodalmi Jelen szerkesztőségében

Folytatás az 1. oldalról

Ij: *Milyen kapcsolat fűzött József Attilához?*

F. GY.: Attila számomra az égen egy üstökös volt, de a magyar közönség, az olvasók számára egy érdektelen bolond. Amikor a *Nagyon fáj* című kötete 1937-ben – fél évvel az öngyilkossága vagy a katasztrófa előtt – megjelent, akkor úgy 60-80 ember lehetett, aki nagyon szerette, és nagy költőnek tartotta. Ők nem egy kommunista apostolnak nézték – bár kezdeti versei ezt mutatják –, hanem olyasvalakinek, aki az emberi lelket és az egyéniséget új mértékkel mérte. Ha jól le lehetne fordítani a verseit francia, angol vagy német nyelvre, akkor a világ első költői közé neveznék. Attilához engem nem barátság, inkább ismeretség fűzött. Barátsága József Attilának csak Németh Andorral, a remek esztétával volt, akit félig-meddig elfelejtettek már. A többiek ismerősei voltak. Attila szeretett vitázni, a saját véleményét alaposan megrágni, és másokkal elhíttetni vagy elhíttetni akarni, de barátságról én nem nagyon tudok.

Ij: *Hogy viselte, ha nem értettek vele egyet?*

F. GY.: Sehogy. Vitázott, veszekedett, de egy idő után abbahagyta. Egyik este találkoztunk a Vörösmarty téren, a szökökútnál. Azt mondtam neki, hogy nem helyes a Babits Mihállyal szembeni álláspontja, vagyis dala dögnek nevezni a mestert. Kérdeztem, miért nem azt írja meg, hogy gonosz, akkor volna igazán hatással rá. Azután valahogy megbékült vele, de a Nyugatban Babits szerkesztése alatt és később se jelentek meg versei. Talán csak egy került nyomtatásba. Másoktól, akiknek a nevét sem tudjuk manapság – 15-20 költemény is napvilágot látott. Attila nem kapott méltó helyet. A versben, amit József Attila halálakor az emlékére írtam, így fogalmaztam: „Nem volt keményebb a tehervonat vaskereke Babits Mihály szívénél.” Később megtudtam Babits feleségétől, Török Sophie-től, hogy a halálos ágyán is foglalkoztatta ez a gondolat. Kérlek szépen, én nagyon sajnálom persze, hogy ezt csináltam. Ennyire nem akartam Babitsot megbántani. Lehet, hogy rosszabbra sikerült, mint ahogy gondoltam.

Ij: *Hírnevedet a Villon-átköltésekkel alapozta meg. Mai napig is ez a legismertebb műved, több, mint negyvenöt kiadást ért meg, és amikor indexen voltál, ez terjedt gépelt vagy kézzel írott változatokban a padok alatt, a mindenkori diákság kultuszolvasmányaként. A Faludy-költészet azonban sokarcú, és az évtizedek alatt még a szenzációs balladákat is sikerült, nagyon sokszor, fölülmúlni. Mégis, a legtöbb embernek Faludyról ez a versfűző jut eszébe, és a Faludy nevet a Villonéval társítja. Milyen ez az „együttélés”?*

F. GY.: A viszony Villonnal lényegében barátságtalan volt, mert én sorra írtam verskötetimet, míg a közönség a XV. század költőjének verseit tartotta a legidősebbeknek. A hivatalosak is hozzájárultak ehhez, mert a Villont, mint Párizsban élő francia költő kiadását engedményezték és a saját verseim kiadását pedig nem. Végül azonban a Villont is kiutasították Magyarországról 41 esztendőre.

Lassanként azonban rendeződött a viszony, verseimet is elfogadták a Villon-átköltések mellett. Ma már békésen élünk együtt.

Ij: *Mit kérdeznél ma Villontól, ha ő lenne a házigazdája egy költői találkozónak?*

F. GY.: Megkérdezném: Hol haltál meg, Villon Mester, és tényleg láttad-e az angol király udvarát és az illemhelyen Franciaország címerét és tényleg azt mondtad, amit a legenda szerint? (Tudniillik a király öfelsége összetojta volna magát, ha másutt látja a „liliomos címet”).

Ij: *A Test és lélek című kötetedben görög, kínai, latin, hindu, kelta, arab, japán, perzsa, zsidó és európai költők műveiből fordítás. Ezek a fordítások mennyire tükrözik az eredeti szöveget? Milyen nyelven olvastad ezen váteszek műveit?*

F. GY.: Hozzáállásom szükségszerűen különböző volt, mert az európai nyelvek hangulatát éreztem, a kínai vagy japán szövegek érzelmi erejét nem tudtam meghatározni. Az európai nyelvek – beleértve a klasszikus latin és görög szövegeket – közel álltak hozzám és azt érzem, hogy az eredeti mását tudtam visszaadni. A kínainál nyilvánvalóan nem ez volt a helyzet, mert az eredetét – és az eredeti sokféleségét – nem sikerült megfognom és kezdetől fogva is valami mást, de az eredetihez hasonlólt tűztem ki célo-mul. Japán, kínai, arab és perzsa szövegeknél az eredetét nem értettem, de barátaimmal – született arabokkal, perzsákkal, japánokkal, kínaiakkal – felolvastattam magamnak. Így talán az eredeti hangját magyar formában és magyar hangejtéssel próbáltam visszaadni. Hogy sikerült-e vagy nem, az olvasó véleménye már és nem az enyém.

Ij: *Olyan emberekkel ültél egy asztalnál, akik most a magyar irodalom nagy klasszikusai: a Nyugatosokkal, majd a II. Világháborút követő korszak nagy alkotóival. De ugyanúgy a következő nemzedékekkel és el egészen a legfiatalabb kortársakig. Végigkávétad és poharazgattad a 20. század magyar irodalmát és már a 21.-ből is eliett egy fél évtized. Fiatalosságodról mindig is híres voltál, és tudni, hogy leginkább fiatalokkal szereted körülvenni magadat, mert élni megélni szeretsz, nem pedig az öregekkel vállalva nosztalgizálni. Úgyhogy mondhatni fiatal-ként találkoztál a mindenkori fiatalokkal. Mi a különbség – az objektív különbség – ezen találkozások között?*

F. GY.: Az öregektől – Karinthytól, Kosztolányitól, Nagy Lajostól, Vámbérytól stb. – sok bölcsességet és józanságot tanultam, amely fiatal barátaimból többnyire hiányzott. Ezért ragaszkodom a régiekhez is, miközben az újakkal barátkozom.

Ij: *A nép, a közönség szinte osztatlanul rajong érted és Költőfejedelmeként tart számon. A legnépszerűbb, legolvasottabb, legünnepeltebb kortárs költő vagy, oly nimbusszal, amely rajtad kívül csak a holt klasszikusoknak dukál. De egyértelműen nem vagy az Akadémia és a kánon kedvence. A kánonalkotó szakemberek mellőznek és a babért meg az ajnározó kritikát legtöbbször olyanoknak osztogatják, akiket a szakmabelienek, néhány tucat vagy néhány száz bölcsészten kívül senki nem olvas. Nemcsak a te eseted ez – bár ez a legsúlyosabb –, hanem általában az emigrációban élt és évtizedekig indexen lévő magyar alkotók. Úgy tűnik, nem hajlandóak átrendezni a kánont, és szinte húsz év után időnként az az érzésünk támadhat, hogy ez még mindig a Magyar Népköztársaság értékrendje. Mi lehet ennek az elhanyagolásnak az oka, hiszen a minőségi kritériumok jócskán megvannak. Politika? Rosszindulat? Valami más? Vagy egyszerűen csak lustaság?*

F. GY.: Nyilvánvalóan rosszindulat és ostobaság keverékének kell tekintenem a mellőzést az irodalmárok között. Miután több fiatal nemzedék kísérője és lelkesítője voltam Magyarországon, és mert Angliában, Kanadában és Franciaországban a prózám és a verseimet is sokan olvassák, nem tudok a magyar irodalmárok viselkedésén még bosszankodni sem.

Ij: *Egyik nagy versed az Óda a magyar nyelvhez. Megírásához kötődik-e élményed, valamilyen sztori, amit eddig nem mondtál el?*

F. GY.: A párizsi szállodaszobából ki kellett tisztítanom feleségem kommunista barátnőt, hogy írashoz jussak. Az ötletet hetekkel előbb Kéri Páltól kaptam, hogy tudniillik nyelvünk olyan kivételesen szép, hogy különöb verset érdemelne, mint Endrődy Sándor ócska pukkanásai. Ugyanakkor úgy tűnt, hogy Párizs napokon belül a németek kezére kerül és ebből a harcból kétes, hogy élve menekülök. A sötét és piszkos szállodaszobában így írtam meg néhány óra alatt a verset, melyet utolsó versemnek is szántam, 65 évvel ezelőtt.

Ij: *Milyen a jelenlegi közérzeted? Mi a véleményed az ország mesterséges kettéosztottságáról?*

F. GY.: Őszintén szólva, ez a bizonyos társadalmi közérzetem egyre rosszabb. Amikor végleg hazajöttem 1989-ben, osztottam azt az optimizmust, amit már 1946-ban, első hazajövetelem idején is tapasztaltam. Ok nélkül talán, de azt éreztem, hogy a szabad Magyarország boldog napjai következnek. Mivel 1946 után nemzeti katasztrófa jött 1948-ban, 1989-ben is félttem egy kicsit a fejleményektől, amik szerencsére nem jöttek el. Kétségbe vagyok esve viszont mindekelőtt azért, hogy a Széchenyi–Kossuth ellentétek vagy a parasztpártiak–városiak viszálya után ismét egy kettészakított Magyarországon kell élnünk. Nincs ilyen kettéosztott Németország, kettévált Franciaország sincsen. Le Pen embereit – bármennyire is nem értenek velük egyet – nem tartja senki sem hazaárulónak a franciáknál. Egyszerűen kétségbejött ez a kettéosztottság nálunk, amit én borzalommal figyelek, mert megakadályozza, hogy a nemzetek sorában az ország egy sokkal erősebb státusban élhessen.

Ij: *Budapesti születél és nőttél föl, és most is itt élsz, ez azt mutatja, hogy ezt érzed hazádnak. De szeretted Franciaországot, Marokkót és az arab világot, Máltát, Angliát, az Egyesült Államokat és Kanadát is. Majd, kilencvenéves korod után, mikor végre eljutottál Erdélybe, beleszerettél a Tündérkertbe. Ha most Magyarországon hirdetené diktatúra támadna, és ismét távoznod kellene, hol telepednél le a nagyvilágban, hol folytatnád ezt a mítikus életet, mely mindaddig halál nélkül valószínűtlen meg a halhatatlanságot?*

F. GY.: Gondolkodnék, hogy Kanadába menjek-e vissza, ahol életem nyugodt és unalmas volt, vagy próbálkozzam meg a Székelyfölddel?!

Ij: *Ha nemzedéktárs lennék, most egy veretes episztolát írnék Faludy Györgynek. Sajnos ez a műfaj már a múlté, a hetvenes években még alkalmam volt olvasni ilyen üdvözlőleveket. Nem véletlenül, éppen egy „Nyugatos” avantgárd költő, Reiter Róbert írta a temesvári Endre Károlynak, akinek kedvéért, hosszú évtizedek múltával, mint ha megállt volna az idő, visszatért e műfajhoz és a magyar nyelvhez. Furcsa érzés lehet ez az „időutazás”, mégis arra kérlek, idézd fel azokat a régi arcokat és barátokat, akikre szívesen emlékszel vissza. Életednek azt az időszakát, amikor többen voltatok, amikor az alkotói-írói kapcsolatok másként szövődtek, másként „lélegezték”, mint manapság. Fűzött-e baráti, írói kapcsolat Franyó Zoltánhoz, Hauser Arnoldhoz, Endre Károlyhoz, Reiter Róberthez – azokhoz a Temesvárról indult írókhoz, akikkel sok esetben „közös hurokat” pengettetek?*

F. GY.: Egyedül Franyó Zoltánhoz fűzött szeretetteljes barátság, a többit megismerni nem volt időm, mert hiszen csak négy évig dolgoztam Magyarországon, mielőtt Franciaországba emigráltam.

Ij: *Költő írhat-e szerelmes verset múzsa nélkül?*

F. GY.: Nyilván nem, ha a múzsa a költő által kiválasztott nő, és a nő akár 8 éves, mint Dante Beatrice-je, amikor a Ponte Vecchio-n halad át a költő felé.

Ij: *A 20. század magyar irodalmában te voltál a humanista költészet talán egyetlen képviselője, aki évszázadokra nyúlt vissza, egy régi magatartást mentve át egy szélesebben modernizálódó korbá: a szó szoros értelmében vett Költészetet, melyet egy olyan Költő ír, amilyennek a mítoszok alapján a költőt elképzeljük, s melyben érzélem, értelem és forma klasszikus harmóniában egyesül. Költészeted a Szerelem és a Tudás színterein „játszódik”, a Poétában pedig egyesül a Csavargó és a Könyvtáros. Csodálatos régi recept, melyet csodálatosan hangszerelél át egy új korba és érvényesítetted azt: az -izmusok és az avantgárd, a posztmodern és a poszt-posztmo-*

ESZTERŐ ISTVÁN

Faludy György köszöntése

Századot túllépő Faludy Mester, írnek egyszerűen, engedd meg, Gyurkát, idők borzalmát nem mossa le vegyszer, a sístergését is véredbe gyúrták

kilenc körül kavargó évtizedek dantei poklának izzó körei, nem volt egyéb, ma sincsen jobb fegyvered fiatalságnál, mely magát növeli

sorról sorra benned, hiszen nem Villon, csupán az árnya megpendülő húrnak, lelked feszült meg a célpontra fíjon, míg átköltötte a kéket azúrnak,

mikor fenekedők füstöltek nagyon, máglyacövek, ha jönne száz Kistarcsa, kinek-kinek ahogyan írva vagy, eretnekgerincét felé kitartsa,

ha ez lett a várt demokráciából, torz szabadtéri felvétel egy filmhez, rendező koncol, világot kirámol, festék se akad elkendőző sminkhez,

ám te megálltál ávo pincéjében hű szenvedéssel ihletett tanúnak, kinek vesssorok rőpködnek fejében, rettegni attól porkoláb tanulhat,

csak éppen nem lehet éhen halókat káprázó hóból visszahódítani, akárhány reneszánsz festőnév nógat, hozzá császári koszorú, római,

végül magadra maradsz meztelenül a nagy kérdéssel, hogy mi végre vagyunk, Bécsbe, Londonba, bárhová menekül, otthon ver gyökeret gondolatmagunk,

te tudod legjobban, Faludy Mester, sorról sorra hajt levele magasba, amíg szeretet, fény nagyon nem terhel, látogass, gondolj legalább Aradra.

dern fölött te diadalmaskodtál, hiszen téged olvasnak és bálványoznak a legtöbben. Mégpedig olyan időkben, mikor a globalizáció és a digitalizáció javában dúl immár a Kárpát-medencében is. Miként látja a Fejedelem: van trónörökös, vannak-lesznek követőid, akik ezt a régi költészeteszményt eséllyel viszik tovább, vagy te vagy az utolsó képviselője ennek a költészeteszménynek?

F. GY.: A jövőnd irányait azok sem tudják, akik csinálják őket, én pedig nem is csinálom. Így persze bevallhatom: szeretném, ha igyekezetem követőkre találna.

Ij: *József Attila-évet ünnepelünk, születésének századik évfordulóját. Egyike voltál azon keveseknek, akik költői nagyságát még életében fölismerték. A szárszói temetésen résztvevők közül, Fejtő Ferencet leszámítva, csak te vagy életben. Mindössze öt évvel vagy fiatalabb József Attilánál, és már mindenki úgy könyveli el, hogy te egyszerűen nem fogsz meghalni, és a százéves évforduló nem megemlékezés lesz, hanem hatalmas születésnap ünnepség. Költészeted mindig is, a mai napig is a vitalitás, az Éros költészete, és alig találhatóak benne nyomelemei a Thanatosznak. Miként vélekedsz te, aki annyi költőnemzedéket – klasszikusokat és kortársakat – temettél el a „Halj meg és nagy leszel” szlogenről?*

F. GY.: Én nem hiszek szlogenekben. Öllelek benneteket!

Aligha kell sokat találgatni, ha az alábbi dolgozat címeként leírt jelzős szerkezet (világ)irodalmi jelentésmezejét keressük. A XVIII. század keserűen vidám és vidáman keserű bölce, Sterne utazója vándorolt át a szigetországból a kontinensre, hogy az akkor már divatos útleírásokat, úti regényeket „kifordítsa”, illetőleg átfordítsa oda, ahol a paródia érintkezik azzal az alakzattal, amelyet a német irodalomban Heinrich Heine, a magyarban pedig Petőfi Sándor fog kiteljesíteni.

Az angolul „sentimental”-ként hangzó jelzőt lehet érzelmessel és érzékennyel visszaadni, attól függően, mennyire tudja, vagy mennyire kívánja az úti beszámoló, az úti levél, az útirajz készítője függetleníteni magát attól, hogy látványosan hozza létre a maga személyiség-elképzelését a látottak és hallottak megszerkesztése révén. Sterne-nél és utódainál (Petőfinél igen hangsúlyosan) az úti levélbe beiktatódik az időszerű irodalmi kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalás. Divatosabb szóval élve, egy újra-kanonizálási szándék mutatkozik, amely az éppen kimondott, föl-vázolt irodalomtörténeti besorolással szembeszögülve a maga ítéletét fogalmazza meg, összhangban az úti levél és az újságírás lehetőségeinek mérlegelésével. Az érzelmes/érzékeny utazás a lírai műfajokban is polgárjogot nyert, a valami-kor pikktúra típusú, iskolában tanított leíró verseket kiszorítva a tájleírásnak igyekezett olyan érzékenységet, érzelmességet kölcsönözni, amely a személyiség és táj kölcsönös hatásvizonyából építette meg a maga (a leginkább a francia és a közép-európai romantikára) jellemző individuális szubjektumát.

A XX. századra aztán új vonásokkal gazdagodott az érzékeny/érzelmes utazásokról készített híradások, szépirodalmi igényű, „regényes” beszámolók sora. Márai Sándor előbb napnyugati, majd kassai „örjárait” mérte föl a demokrácia és a humanizmus esélyeit a kultúra fenyegettségének árnyékában. Fejtő Ferenc horvátországi utazása nemcsak a Miroslav Krezlával való találkozás révén lett a horvát és a magyar irodalomnak, érintkezéseinek eseményévé, hanem az 1930-as esztendő irodalmi-nemzeti-nemzetiségi tájékozódásának példázata is lehetett.

Faludy György két úton lépett be az 1930-as, 1940-es esztendőkből a magyar és a világirodalom műfajait átrendező kezdeményeibe. Részint egy olyan visszatekintéssel, amely irodalmi/publicisztikai/költészeti alapanyag, „összövegnek” fogta föl a világirodalmi előzményeket, hogy a „nyersanyag” tekintett szövegeket egyfelől kortársi költői nyelvhez igazítsa, másfelől a XIX. és a XX. századi irodalmi/politikai viszonyokat összeolvassa költőiség, európaiság, némettség, írástudók árulása/hűsége problémakörében továbbírja az „összöveget”, azt mintegy invariánsnak tekintve, megkonstruálja a maga variánsát. Részint azonban egy, a XX. századra jellegzetesnek bizonyuló „helyzet” adekvát műfajának gondolta el, az emigráció szituáltságát nemcsak XX. századi sorsként megnevezve, hanem olyan kényszeres ulysseusi létként látva, amelynek érzékenysége/érzelmissége helyenként a groteszkbe, helyenként a személyiség szét-esése ellen szegülve, egy romantizáló írásmódba hajlítható át. Az első lehetőségre legyen példa néhány sor Heinének a maga korában szubverzív, szatirizáló, az érzelmes utazásokat is parodizáló *Németország* átköltéséből:

*Így sétáltam tovább a hűvös éjben,
Hol csak gázlámpák égtek sárgaszín,
S mint Musset mondja: a torony hegyében
Precízen ült a hold, mint pont az i-n.*

Nem nehéz feladat a versszöveg mögé tekinteni: a XX. század „gyermek”, Musset verse, *A hold balladája* e sorok előszövege, Tóth Árpád fordításában:

*A hold a barna éjben
A torony sárgaszín
Hegyében
Ült, mint pont az i-n.*

A heine-i „eredet” s a francia romantikus líra együttszemlélése a lírai kijelentések viszonylagosságát állítja, a Musset-sorok beemelése a heine-inek feltüntetett szövegbe deretorizált és a retorikus vers találkozásait demonstrálja, amely a romantika pátosza, a felülstilizáltság ellen irányulva még önnön szövegköziségét is ironikus

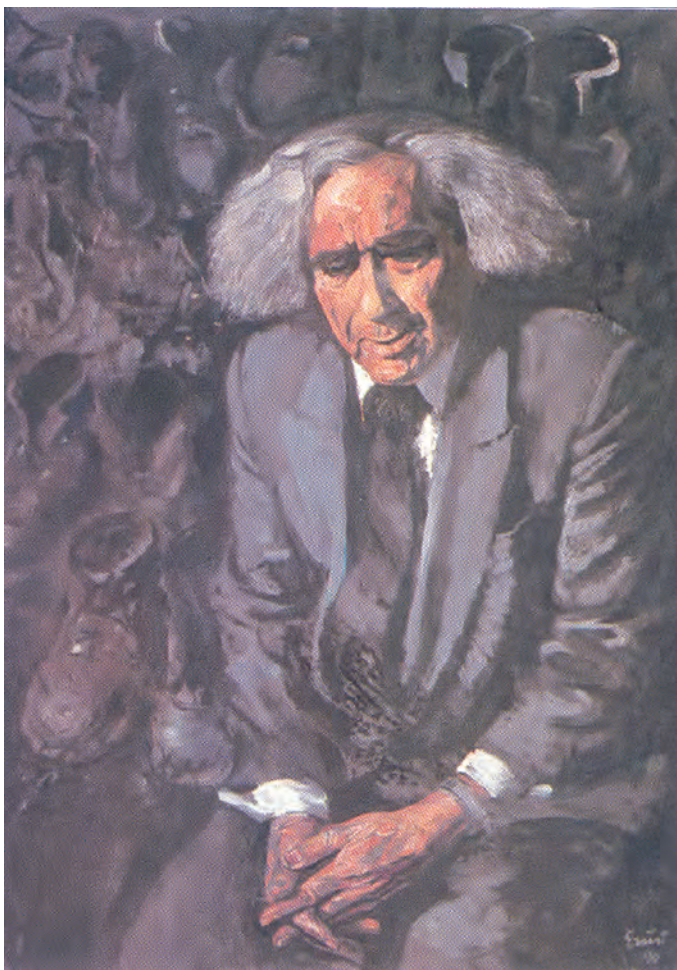
FRIED ISTVÁN

„Érzékeny utazás”

Faludy György kalandozásairól

aspektusból szemléli és szemlélteti. Szövegközileg telített sorokról van szó, amely az átköltés előadásmódot szószzerű hivatkozással tetézi, mintha művek összeszővődöttségét példázná, ugyanakkor eltávolít a magas irodalmi, már csak azáltal is, hogy idegen elemet épít a versbe. A „precízen” idegensége különféle szociolektusokból (az idézet irodalmiságából és a határozó képviselte pesti-társasági „nyelv”-ből) összetevődő, egymást kioltani törő nyelviség révén reprezentálódó beszédben jelzi a maga „kívüli-ség”-ét, az elbeszélő relativizáló, jóllehet nem kiegyensúlyozó törekvését: hogy a romantikára

származó versek, legalábbis azok, amelyek előbb az *Őszi harmat után*, majd némelyik módosított formában az *(Összes) versek* ben napvilágot láttak, nem kevés tanácstalanságot, bizonytalanságot árulnak el. A verssorok és a versszerkezet összefogottsága, a Faludy-költészetre oly jellemző „dallam” sem rejtheti el, hogy a lírai én akképpen készül a rejtőzködésre, akképpen lép vissza a versben, hogy a lényeg megfogalmazásakor háttérbe szorítja az „alanyiságot”, a környezeti-táji tényezők ecsetelésével mondja el azt, amit közvetlenül nem tud, nem mer vagy nem akar kimondani. *Érzékeny utazás* című verse

Ezüst György festménye (1992)

jellemző retorizáltság ne uralkodhassék el a versen. Heine újraírt németországi „irodalmi” utazása azt az érzelmességet állítja pellengérre, amely Heine „eredeti”-jében nem kevésbé a leleplezés tárgya, a továbbgondolt *Németország* a heine-i verses publicisztika XX. századi újraírásának esélyeivel játszik el, ilyen módon ismét fölveti az irányköltészetnek az 1840-es esztendő német (és magyar) irodalmában egyszer már lejátszott vitáját. Ez az újraélesztett vita azonban nemcsak a korszerűsített tárgy segítségével lesz XX. századi vespamflejté, hanem mindenneklőtt azáltal, hogy a hivatalossal szembeszögezett (világ)irodalmi seregszemle az 1930-as évek írástudói helyzetének változatait adja. Így a hamar avuló napi politikai költészet esetlegességeitől az összegyűjtött (összesnek gondolt, jóllehet mennyisége szerint legfőljebb majdnem összes) *Verses*be mentett részletek a megváltozott külső körülmények ellenére részint verses útleírások egyik alakzatát képviselhetik, részint az önnön szövegköziségét is deszakralizáló gesztusok kísérletével is szolgálnak.

Az emigrációban kialakított verses útleírás a főljebbiéktől eltérő eljárással próbálkozik. Az alapvető helyzet a nem otthoni vagy a csupán álomban megjelenő otthoni táj és az otthonát vesztett, ezért magát léttelenként meghatározó személyiség „viszonya”. Hogy 1940-es versében Faludy „érzékeny utazás”-ról emlékezik meg, fakadhat abból is, hogy helyzetét ugyan nem az irodalomban, de az irodalom által képes csak szemlélni és szemléltetni; s éppen ez a kitüntetett irodalmiság kölcsönöz olykor nem csekély emelkedettséget a verseknek. Az első emigrációból

korántsem illeszthető be az érzelmes utazások poémái közé, inkább a világtól, a körülményektől, a személyiség váratlanak tetsző hányattásaitól megrendült én panaszszavát visszhangozza a tér és az idő; és a személyiség **rosszszérzése** ekképpen egy ellenségesé lett világ rémlátomásává fejlődik. Ez a tárgyasultság inkább költői képekben jelentkezik, az előadás tónusa nem vált át; a lírai én beszéde helyett zendül föl egy másik szólam, amely a lírai én helyett beszél tovább:

*Ám én csak itt ülök, szemközt a sorssal,
Vállam mögött komisz hajcsár a kín.
A tavaszi föld nedves ajka most vall:
Büroök fakad az éjjel ágain.*

Az **Érzékeny utazás** e szakasza érzékelteti, hogy miként vetül ki a lírai én panasz, földrengeti a „világszerűség”-gé válás lehetőségét, hogy a szakasz második felében az egyes szám első személy álljon, s a fenyegető teridős viszonyoknak tulajdonítsa azt, amit korábban a lírai én a sajátjának érzett. Az emigrációs létezés különös helyzete egyben a más létezésváltozatok föltárulása (ebbe az irányba céloznak az arab tárgyú versek), lírai váltásról beszélhetünk olyan értelemben, hogy az addig egzotikusnak, távolinak, „más”-nak minősülő tárgyak sajátként, a személyiség szűkebb környezeteként fogadtatnak el, lett legyen szó személyes, táji vagy tárgyi viszonylatokról.

A második emigrációban Faludy György már bőséges tapasztalatokkal rendelkezett az 1938/39 utáni világban bebolyongott tájakról, környe-

zetekről, amelyek a személyes lét számára azt a fölismerést hozták, hogy az egzotikus, az elképzelhetetlenül távoli (csendes-óceáni stb.) egy életrajznak nem különlegességei, nem kitérői, hanem az elsajátított, megérteni próbált más, idegen reprezentánsai. Így az emigrációban csak ideiglenesen „otthoni” környezet a Faludy-lírában korántsem elidegenítő effektusok hordozója, hanem annak a táji kultúrának (az Egyesült Államokban civilizációnak, nem egyszer anti-kultúrának) része, nélkülözhetetlen eleme, amely a személyiség számára felkínálja az ön-megjele-nítés esélyét. S bár az idegen, a más – nem kényszerűen tudomásul vett világként konstituálódik a Faludy-költészetben, megmarad másnak, idegennek. Legalábbis olyan értelemben, hogy egyfelől új veszélyek leselkednek a világban létezőre (ez hozza létre Faludy „öko”-líráját; nevezetesen: kevés olyan magyar költőt lehetne előszámolni, aki oly korán és annyiszor hozta volna szóba a környezetszennyezés, környezetpusztítás problémáit, mint Faludy, nem feltétlenül tézis-es versben, olykor éppen ellenkezőleg, a sajátját élt kultúra szövegei felől tekintve a pusztulni látott tájat), másfelől az első emigrációs rosszszérzés politikai felhangjai mellett a személyes lét élethetőségének kétségeit is megszólaltatja.

Az euro-szubjektum ön-feladása Faludy számára egy kultúra megtagadását eredményezi, jóllehet nem késő-spenglerianus válságirodalmi törekvésekbe illeszkedik versbeszéde, hanem „korszerűtlen elmélkedései”-vel a fausti kultúra örökségének továbbélhetőségéért száll síkra. Hasonlatképpen írhatjuk: miként Faludy a sajátjává írja át a világirodalmat, hivatkozásaiban utalva vissza az „eredeti”-re, akként az euro-szubjektum művelődési örökségét sem véli dogmának vagy megváltoztathatatlan szövegiségnek, annak ellenére nem, hogy értékfelfogásával azt tanúsítja, hogy maga is létrehozta a maga világirodalmi és a kultúra más részrendszereit illető kánonját.

Az élete számottevő részét nem szülőföldjén megélő Faludy György olyan élethelyzetekbe navigálódott, amelyek részint határokrá állították (nyelvi, kulturális, egzisztenciális, földrajzi stb. jellegűekre), részint az állandósuló határhelyzetben arra a kettősségre figyelmeztették, amelyek az önmegértés szempontjából tulajdonítottak meghatározó jelentőséget a saját és az idegen találkozásának, illetőleg a nem szűnő idegenség előtt való nyitottságnak. S bár a XX. századi magyar fordításirodalom aligha vádolható Európa-centrizmussal (más kérdés, hogy Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc vagy Illyés Gyula távolkeleti költői/fordítói érdeklődését a közvetítő német, angol vagy francia irodalom és fordítások irányították, míg Weöres Sándor nem csupán európai mitológiai és bölcséleti – költői – tájékozódásához Hamvas Béla munkássága is hozzájárult, hogy a magyar „szanszkritológia” eredményeiről ne essék itt említés), Faludy György még hozzájuk képest is oly természetes modulatokkal fordul az arab, a perzsa, a kínai témák, költők, alakok, helyzetek felé, oly magától értődően illeszti be a maga világirodalom-elképzelésébe, hogy a magyarul megszólaltatott versek egyrészt a Faludy megtervezte világírába sorolódnak be, másrészt beleláthatók a maga nemcsak „átültetői”, hanem költői teljesítményei közé. A kelet-nyugati irodalmi/költői párbeszédnek újabb változatát hozza ezáltal létre, emlékeztetve Goethe nyugat-keleti divánjára, amely a fordításokban, közvetítők által megismert perzsa lírát (és költőket, Háfizt, Nizámit) a XIX. század első két évtizedének európai irodalmi és politikai körülményeivel (napóleoni háborúk) szembesítette, és maszkos-álarcos lírában alakította ki a maga állásfoglalását a XIX. századi határhelyzetbe ért euro-személyiség nyelvi létesíthetőségével, illetőleg a romantikusok igényelte eredetiséggel kapcsolatban. Az emigrációs személyiségek XX. századi magyar reprezentánsa a maga perifériális tudatát igyekszik a nyugati (nyelvű irodalmak) centrum-tudatához mérni, s az Ullysses-létnek a megszokottól eltérő jelentést tulajdonítani. Ez a jelentés-tulajdonítás

valójában az új élet létesítésének kísérletével lenne talán jellemezhető. Hiszen a „keleti” emigránsok nemcsak a periférián-lét tapasztalatát hozták magukkal (Joyce vándorának gyökerei Szombathelyre nyúlnak vissza), hanem ezáltal nyelvi egyediségüket, irodalmuk egzotikumát, helyzetük leírhatatlanságát is. Ha el akarják magukat fogadtatni, ki kell lépniük a Keleten megrogzódott reflexeikből, és ez mindenképpen én- és nyelvvesztéshez vezethet, amennyiben ragaszkodnak, például, nevük ékezeteihez, sorsuknak kezdettől szövvődő történetéhez; így megkockáztatják kívüllétük állandóságát; egzisztenciájuk a 'displaced person' státusának bizonytalanságát hordozza. Ugyanakkor éppen ez a fajta köztes-, illetőleg határ-lét szabadíthatja föl költői/irodalmi kísérletező kedvüket, hiszen sem az otthoni diktatórikus „esztétika”, sem a befogadó országok nyelvének, irodalmának idegensége, jórészt hozzáférhetlensége nem emel előttük gátakat, nem szükséges előírásokhoz, politikai, erkölcsi, (ál)hazafias elvárásokhoz igazodniuk. Faludy György, aki a maga számára kidolgozott esztétikával és a hivatalos hazai irodalomtörténettől elutasított, ám népszerűségét megőrző költészettel és poétikával járta az emigránsok stációit, függetlenítette magát mind a magyar, mind a világ-irodalmi kánonoktól (hiszen egyre inkább népszerűsödtek a „nyugati” és „keleti” kánonokkal szemben az alternatív ajánlatok), és legalább kétféleképpen reagált a hazai és a világban történő történetekre, az irodalmi jellegűekre meg – nevezzük leegyszerűsítve így – a közéletiekre. Amit a Szovjetunióban vagy a cseh irodalomban **aszamizdat** biztosított, a meg nem szelídített szólást, írást, azt Faludy Györgynek és nem egy emigráns társának verses és prózai, könyves és folyóirathoz, „üzenetei” jelentették; a becsempészett könyvek, újságok hasábjain publikált alkotások többféleképpen jelezték a „nyugati” magyar irodalom létezését. S bár a fokozatosan enyhülő magyarországi cenzúra többet engedett (amennyiben „formai” kísérleteknek minősültek egyes alkotások), a „nyugati” irodalom szabadsága – s ez volna a másik levonható tanulság – olyan műfaji alakzatokat volt képes létrehozni, amelyek éppen az írás szabadsága révén jöhettek csak létre. Itt Márai naplói mellett Faludy regényes önéletrajzát említeném meg.

Mind a Márai-naplók, mind a Faludy-önéletrajz visszacsatolnak az „érzékeny utazás” témakörhöz és „képzethez”, a legalább a szabad mozgásban nem akadályozott Író-személyiségnek megadatik a már ismert és a még nem ismert világok bejárása, s idevéve a második emigráció utazási verseit, állítható: hogy bár a viszonylag sűrű helyváltoztatások az otthontalanságot igyekeznek tagadni, a különféle „élmények” följegyzése sem igen képes elleplezni, hogy az emigrációs szerzők **útközben** léteznek, és meghittséget, otthonosságot az anyanyelvben találnak. Ezzel függ össze Márai és Faludy életének egy közös epizódja: amikor Márai az 1940-es esztendő elején egy Magyarországon kiadott (!) antológiát mutatott be a Pesti Hírlapban, a hazafias költészet korszerűségéről és esélyeiről is töprengett. József Attila és Illyés Gyula mellett kiemelte a magyar nyelvhez ódát író költőt, kinek nevét nem említhette. Márai szerint e három, különféle esztétikákat elfogadó költő a magyarság-versek új minőségét hozta létre, mivel e költők nem a tézises-szólamos versbeszédben, hanem a tájhoz, a városhoz, a történelemhez, a nyelvhez való viszonyban érzékelik és érzékeltetik valahová tartozásukat. S ez a valahová tartozás teremt meg azt az irodalmi párbeszédet, amelyre aztán az irodalomtörténet ráépíti konstrukcióját, az irodalomtörténetek folyamatosságát szem előtt tartva. Márait mélyebben érintette Faludy ódája, naplóiban és 1945-ös Verseskönyvében maga is hitet tesz a nyelvháza mellett. E nyelvházában otthon teremtve lesz bátorsága Faludynak ahhoz, hogy időzéseit olykor ideiglenesnek, átmenetinek tüntesse föl, olykor ezt az átmenetiséget a szabadulás állomásaként láttassa. Mit sem törődve a kötet szerkesztési és poétikai előírásokkal, szösszeneteit is beiktatja versei közé, mintegy jelezve, hogy nem egy tartózkodása csupán ennyire érdemesíthető, vagy arra utalva, ez a vándor-élet a leginkább (ön)írónikusan viselhető el. Kínrim New Yorkból jövőet című verse ekképpen hangzik:

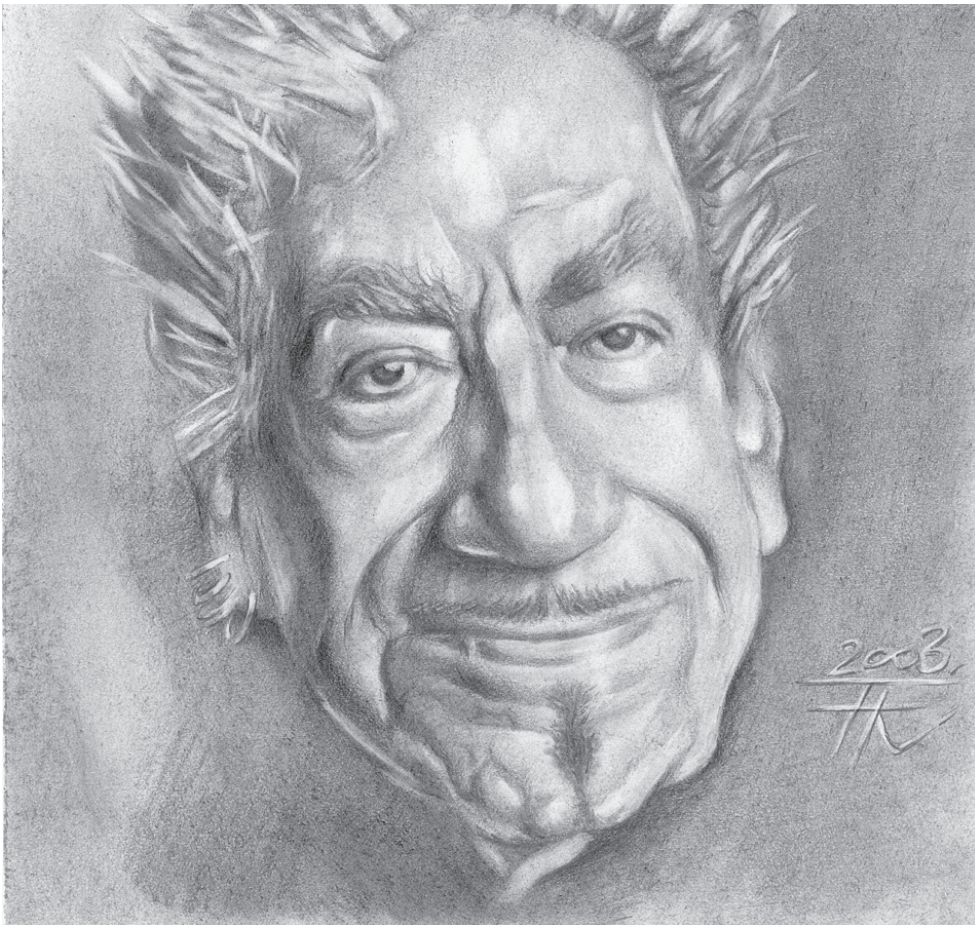
Manhattan.
Boldog voltam, mikor odább
Menhettem.
(A korábbi, Búcsú Amerikától című vers ríme: mehettem – Manhattan.)

A haiku-forma, a háromsoros, pillanatképnyi tartalmú vers címe egy anti-költészeti eszköz (kínrim) elfogadtatását célozza, a helynév és a cselekvés összerímeltetése régebbi, kávéházi játékokra emlékeztet, de talán Esti Kornél rímeire is. Mindenesetre az odább-állás boldogságának neveződése mögött a megnyugvás, a megpihenés, a föloldódás reménytelensége és lehetetlensége rejtőzhet, egyben elutasítása annak, ami Manhattanhoz kapcsolódik. A versike nem elég-szik meg az írásképp előhívta poeticitással, hiszen az írásképek egymásra olvasva nem rímeltethetők, ehhez a beszéd médiumára is szükség van. A **kínrim** előlegezhet komolyan nem veendő, a játékos-ságba áthajlított (vers)-beszédet, ebben az esetben azonban szó-kép és hangzás eltéréseire figyelmeztet, s e némileg torzított rímlén keresztül ellentmond önnön kijelentésének, miszerint boldog lenne (jöllehet a nem szeretett helyről odább mehet!). Az anyanyelven szólás lehetőségei szabadulnak föl – ugyan fölszabadultak már az *Óda a magyar nyelvhez* erősen retorizált szaka-szaiban, amelyek a magyar nyelvtan elemeihez csatolják a magyar történelmet (és megfordítva) –, különmemű szegmensekből rakva össze azt a nyelvi kultúrát, amely történelmi/kulturális emlékezetté válik. S miként a szintakszis egyes tényezői kapcsolataikkal, egymás mellé szerveződve lehetnek csak a gondolatközlés „eszközei”, ez a merő eszközszerűség megcáfolódik azáltal, hogy betűkhöz, ragokhoz, szófajokhoz oly jelentés rendelődik, amely allegorikus értelmezést hív elő, kiváltképpen a hozzájuk párosított történeti személyiségek említésével. Ebben a viszonylatban átértékelődik a meghittség, az otthonosság; megvalósulásában nem a földrajzi, hanem a nyelvi tényezőnek jut a főszerep. Mindez az emigrációs létezés nyelviségét segít átszerkesztődni. Korántsem varázsolja idillivé, még akkor sem, ha a magánéleti szféra változásai a személyes boldogság ígéréssel kecsegtetnek. A Faludy-versek alatt található földrajzi jelölések (Máltától az Egyesült Államokig) a vándor életformát sugallják, noha a máltai szonettek egy érzelmi utazást részleteznek, míg az 1988-as hazalátogatást követően egyre több az emlékező, a múltat megjelenítő „időutazó” vers. Voltaképpen leszűkítő az elemzés, ha szerföltött nagy jelentőséget tulajdonít a versek önéletrajzságának, annak ellenére, hogy a versek beszélője immár ritkán marad meg a háttérben, számít arra, hogy beszédét meghallgassák és meghallják azok, akiknek szánta. Ugyanakkor ez a lírai én sokféleképpen mutatkozik meg, az idő előrehaladtával inkább a világirodalmi kalandok hőseként, nem egyszer már említettem – az ökológia szószólójaként, olykor a közéletiséget próbálja meg beszorítani a tízennégy sorba. Egy 1994-es vers emígy vet számot a vándor-lét költészetté formálhatóságát szonettbe írva:

Az út nehéz, pedig már csak arasznyi:
Zaj nélkül követem
A végzetet. Szerény sikert aratni
van most is szövege.
A fiatalok költője maradni
jó ilyen öregem.

A számadás-típusú versek közé sorolható (szabálytalan tördelésű) szonett megfordítani látszik korábbi korszakok verstapasztatát. Ha a régebbi időkben (mint olvashattuk): „Vállam mögött komisz hajcsár a kín”, 1994-hez elérve, a lírai

én immár nem érzi kiszolgáltatottságát, az évtizedek alatt megszerzett bölcsesség megtanította „zaj nélkül követni a végzetet”, mely „végzet” nem bizonyosan csak a kérlelhetetlen fátum szinonimája; elképzelhető egy olyan szómagyará-

Fenekovacs László rajza

zat, amely a vég, a végezet, a végső lezárulás megfelelőjeképpen olvassa. Ezt erősíti a megelőző sor utalása az időre. De ezt erősíti a következő megjegyzés is, amely számot vet az évtizedek hosszú során át megtanult mesterséggel, az elsajátított poétikai eszköztárral. Sem nem értékeli le, sem nem becsüli föl „tudását”, inkább megfelelő távolsággal szemléli. A vers csattanójaképpen az a dialógus-lehetőség tetszik föl, amely a következő nemzedékek költőivel, költészetével folytatható. Kitérőképpen: akár meglepőnek is minősíthető, hogy Faludy György lírája mily hamar utat (!) lelt több különböző érdeklődésű, műveltségű, elkötelezettségű és el nem kötelezett fiatal lírikushoz. S az meg kiváltképpen érdekes, hogy a fordító Faludyt mennyivel méltányosabban ítéli meg a majdnem legfiatalabb érkezői-költői nemzedék egy-egy képviselője, sőt, mennyire el tudja fogadni, de legalábbis értékelni Faludynak meg a *Szép Szó*-ban köztől, 1938-as fordítói tanulmányát. A (jelenleg) dunaszerdahelyi illetőségű Polgár Anikó, maga is költő, fordító, irodalomtörténész, 2003-ban Pozsonyban, a Kalligram Könyvkiadónál jelentette meg a *Catullus noster. Catullus-olvasatok a 20. századi magyar költészetben* című doktori értekezését. A majdnem háromszáz nyomtatott lapnyi terjedelmű könyvben *Hamisítás, átköltés, hitelesség* címen foglalkozik részint Faludy Villon-jának kortársi visszhangjával, és ezzel kapcsolatban különféle fordítói eljárásokkal, majd további alfejezetekben Faludy Catullus-átköltéseit elemzi, szembeállítva Devecseri Gábor filológiai hűségre törekvő fordításaival. Polgár Anikó szerint „A Faludy-átköltések valóban **„költeményről írott költemények”**, ahogy Andrew Jenkins a költői műalkotások fordításának egyik típusát nevezte, s ha elfogadjuk Jenkins érvelését, mely szerint a versfordítás létmódjához tartozik, hogy csak az eredetivel együtt szemlélhető, akkor a Faludy-fordításoknak a pre-textust teljesen háttérbe szorító önállósulása és öntörvényűsége indokolhatja a Faludyval kapcsolatban leggyakrabban használt átköltés kifejezést.”

Csak hogy Polgár Anikó terminológiájában az átköltés nem pejoratív hangzású, és ugyancsak ő utal arra, hogy a *Test és lélek* gyűjteményes kötetben már nem él Faludy az **átköltés** kifejezéssel. Értékelése szerint: „Olvasói latin és görög pretextusainak eredetiségéről próbálja meg-

győzni, s bár az antológia címlapján a saját neve szerepel szerzőként, a kötet több paratextusa is (a rendhagyó tartalomjegyzék a költők életrajzi adataival, a versek előtt szereplő, születési év-számokkal hangsúlyozott nevek kiemelt pozíci-

ója) Faludy költői önállósága ellenében fordítói hitelességet sugallnak.” S a summázat, miután Polgár Anikó Devecseri Gábor széptítő és Faludy nyersebb sorait Catullus soraival vetette össze: „Faludy Catullusa – a fordító doctusi allűrjeinek ellenére – elsősorban egyfajta lázadásnak az irodalmi artikulációja, s ez a lázadás nemcsak tematikai, hanem verstani és stílárius szinten is megvalósul. A doctusi póz így ironikus megvilágításba kerül, hiszen Faludy Catullust saját költői világába és világirodalom-konceptiójába beépítve hódította meg, s fordításain mindennemű korrekonstruktóitól és a szerzői szándékot kutató szerénységtől való idegenkedés érződik. A babitsi értelem-ben vett doctusság (mely ugyan a fordító hódítószerepének rendelődik alá, de filológiai alapossággal társul) Faludynál a populáris kultúra (elsősorban a nagyvárosi chanson-költészet) hagyományaihoz való kapcsolódásai révén fojtódik el.”

Hosszabban idéztem egy tudományos értekezésből, mivel jelezni kívántam, miként látja egy, a harmadik évtizedét éppen betöltött, jószemű költő-fordító-értekező ezt a költőt, költészetet, mely látszólag nem veszi tudomásul a modernizmusok kihívásait, valójában a maga szubverzivitásával hajítja végre költői fordulatát. Különösen hangsúlyossá válik az a fölismerés, hogy az elitárius és a populáris kultúra/költészet közötti határ eltörlésében Faludy verseinek, átköltéseinek, újragondoló lírájának milyen számottevő a szerepe. Nem kevésbé az a folyamat figyelemreméltó, amely a „korszerű” chanson irodalmi emancipálását végezte el, Szép Ernő és mások nyomában járva. Visszatérve az érzékeny utazás tematikájához és léthelyzetéhez, Faludy kezdetben a nagyvárosi szemlélő, kóborló aspektusából vizsgálódott, majd megadatott számára az emigráns kétségbeejtő szabadsága, hogy rátaláljon a nyelvi (ös)hazára, és végül a hazatérés lehetőséget adjon arra, hogy megerősítse a hajdani fölismerést: az életút érzékeny utazás „volt”, amelynek során alkalom nyílt a sterne-i ironizálásra, a pamfletre, a szonett-kísérletekre, egyszóval az állandó költői/költészetbeli úton-létre. „*Hová lesz az időben / a mozdulatlan őszi délelőtt*” – kérdi egy 1960-as versben. Ehhez a kérdéshez maradt hűséges költőnk egész költői pályáján.

Spiró eddigi regényei közül ez a legnagyobb szabású és a témáját tekintve leginkább az olvasóhoz közelálló vállalkozás: az író itt ugyanis a Krisztus utáni első század világának meglevenítésekor egy olyan, az európai kultúra közös gyökerének tekinthető időszakot választott ki, amelyről bizonyos mértékű tudása mindenkinek van. Ezekről az évtizedekről ugyanis olyan sok és különböző egykorú, valamint későbbi feldolgozás létezik, hogy a korszak ismerősége jóval nagyobb, mint a Spirótól korábban választott tematikánál. Ez az írói téma-választás pedig azt is magával hozta, hogy a regénynek nyilvánvaló módon vagy látners formában hozzá kell mérődni számos történeti forráshoz, illetve magához az evangéliumokhoz – s emellett ki kell állnia az intertextuális kapcsolatok felismerésének próbáját olyan epikai művekkel összevetve, amelyek szintén ennek az évszázadnak a történeti eseményeit használták fel példázatosan vagy metaforikusan: a lista igen hosszú nyúlik, Sienkiewicz *Quo vadis?*-ától a *Mester és Margarita*ig. Ami a forrásoknak való megfelelést illeti, hangsúlyoznám: nem elsősorban a történeti hitelesség kérdéséről van itt szó, hanem a megjelenítés aprólékos, cizellált formáinak a retorikai felépítést is érintő mivoltáról. Spiró ugyanis láthatólag örömet lelte abban, hogy az ókori oikumené különböző, egymástól jelentősen eltérő civilizációs centrumait a mindennapi élet struktúráinak legmélyebb szintjeiig is lehatolva írja le: nemcsak Rómát, hanem Jeruzsálemet, egy júdeai falut, vagy éppen Alexandriát is. Ez pedig egy idő után olyan digressziókkal terhelte meg a szöveget, hogy az már a szerkesztés egyébként igen szigorú elveit keresztetni látszik. Azaz a különböző leírások sorjázása fölveti a kérdést: nem pusztán csak arról van-e szó, hogy a meglevenítés lehetőségének érdekében a retorikai kitérők elkezdik uralni a központi hős jellemfejlődésére építő kalandregénysémát? Ezen a ponton tehát a hitelesség kérdése már a regényszerkezet alapvető dilemmáival kapcsolódik össze, s átvezethet bennünket a regény legjelentősebb problémájához: hogyan lesz képes ez a regény elemelkedni a történelmi lektúrtól, mondjuk, annak a graves-i, egyébként igen magas színvonalú változatától?

A korábbi ábrázolásokhoz való viszonyt nézve Spiró láthatólag inkább a kihagyás retorikai alak-

zatával élt: több esetben is látványosan eltekintett olyan személyek, események és szituációk bemutatásától, amelyek erősen kötődnek más művek világához. Hogy csak egyet említsek: Spiró Jézus-történetének csupán egy olyan mellékszínterét jelenítette meg, amely az evangéliumokban sem kapott hangsúlyt (a regény főhőse, Uri a börtönben találkozik Jézussal, de csak a mű vége felé döbben rá, kit is látott), s ezzel kioltódik a Jézus szenvedéstörténetét ábrázoló regényekkel való összevetés lehetősége is.

Mindezen megoldások azzal az igénnyel függnek össze, hogy a regény saját magán belül következő világtéremtésre épüljön: Spiró ragaszkodik számos olyan írói alapfeltételhez, amely a romantikus történelmi regény eszköztárából

Spiró György: *Fogság*, Magvető, Budapest, 2005

Benedek Szabolcs hatodik önálló kötete, a Pont Kiadónál megjelent *Parázsvölgy* fontos állomás az író pályáján, összefoglaló jellegű vállalkozás: több szálon futó, komoly műveltséganyagot megmozgató, sokféle hangnemben megszólaló összetett regény, melyben mintegy szintézisszerűen kerülnek terítékre a szerző prózájának fontosabb jegyei, jellemzői, témái. A sokszínűség azonban önmagában nem erény, és kérdéses, hogy a *Parázsvölgy* megannyi szereplője – Radnai Bélától kezdve Luxemburgi Zsigmondon át Katherine Pimplig –, kulturális utalásrendszere – a szabadságküzvel mozgalmától kezdve a gyermekek kereszties hadjáratán át Tar Lőrinc pokoljárásáig –, a tematikai változatosság képes-e tartalmasan összefogni, egységben tartani a szövege(ke)t. Fennáll ugyanis a veszély, hogy az olvasó nem érzi föltétlenül összetartozónak, nem talál szoros kapcsolatot Sárosi prózaírói próbálkozására, Tar Lőrinc pokoljárására, az őstulokról való elmélkedés vagy éppen a már említett szentföldi vállalkozás részletes tárgyalása közt.

A dantei allúzióval három részre tagolt (Paradicsom, Pokol, Purgatórium) *Parázsvölgy* három jól elkülöníthető sorsot, életutat mutat be: Radnai Béla történész, a prózaíró Sárosi és Katherine Pimpli svájci író nő történetét, akiket különféle átszólások mellett (pl. Sárosi fordítja magyarra Pimpli egyik szoros kapcsolatát Sárosi prózaírói próbálkozására, Tar Lőrinc pokoljárására, az őstulokról való elmélkedés vagy éppen a már említett szentföldi vállalkozás részletes tárgyalása közt).

ám mindvégig élvezetes, oldott stílusban megírt szöveg – különösen narrációs – előnye láthatóvá teszik a regény egyéb helyein feltűnő problémákat. Benedek Szabolcs regényében voltaképpen nincs „frappáns” mondat, nincs erős nyelvi fantázia, de talán épp ez a fajta egyszerű nyelv kell ahhoz, hogy magától értetődően, művészi sallangoktól mentesen tudjon beszélni arról, amiről általában is szokott: szembesítésekről, társkeresésről, házibulikról, szinglikről, történelemről, az internet és a virtuális világ „valóságformáló” erejéről. A többnyire következetesen alkalmazott, közvetlen, a szerző novelláiból, tárcáiból jól ismert elbeszélői hangnembe ugyanakkor néhol funkciótlan líraiság keveredik, ami magában hordja a képzavar lehetőségét – ez a narrátornak Lendvai Henrietthez fűződő plátói szerelmével kapcsolatban be is következik, például amikor arról olvashatunk, hogy egy, a metróban utazó, az egykori nagy szerelmére kísértetiesen emlékeztető lány „arca és mosolya mögött összetört férfiszívek sóhaja lapult”, vagy amikor ugyanez az elbeszélő (Radnai) arról tájékoztatja olvasóját, hogy „az elitgimnázium az előttem álló nagy jövőt úgy elfújta, akár egy elszáradt, zörgő, ágáról rég leesett falevelet.”. A regény cselekményét helyenként túlságosan egyértelmű, pannelszerű helyzetek gördítik előre: az érzelmi konfliktusok bonyolultságát jó lett volna átmenteni a mindennapi helyzetekre is (egyetlen példát kiemelve: Radnai Béla szüzességének elvesztése hirtelenlő rendkívüli szituációban történik meg). A novellista is sokszor kikacsint a szövegből, elcsúszott például Sárosi vállalkozása – a prózaíró hirdetéseket ad föl, hogy történeteket gyűjtsön, s ront a regény hitelességén, hogy az első útjába kerülő ember megfelel a célnak, főleg úgy, hogy ennek a jelenetnek igazából nincs funkciója a

A bezártság távlatában

származik. Ilyen a központi főhős jellemfejlődésére épülő szerkezet és az epikai alakítás koherencia-igénye, sőt, a korszak átfogó ábrázolásának szándéka is. Spiró számára a történelem – itt is, mint ahogy korábbi regényeiben is – elsősorban hatalmi machinációk időtlen szövevénye; ez a kiindulás, mi tagadás, önmagában kissé egysíkú megközelítést is mutat. Ez azonban azzal válik árnyaltabbá, hogy Spiró a főhős esetében egy nagyszabású, a mű egészében metaforikusan is kiaknázott tulajdonságot emel középpontba: Uri rövidlátását. Ezzel pedig folyamatosan megjelenhetik a kétféle távlat lehetősége: az apró dolgok iránti érzéket kifinomító fogyatkozás mint adottság képes ellenpontosítani a politika embertelennek bizonyuló léptékét. Ez a kettősség csúcsosodik ki a regény vége felé Urinak és egyetlen, elérhetetlennek bizonyuló szerelmének, Kainisznak a dialógusában: itt kiderül, hogy a kétféle távlat voltaképpen a történelem mozgatórugóinak az elemzésében nem mutat különbséget. Kainisz, aki Titus Vespasianus titkos feleségeként a birodalom igazi irányítója, ugyanazokra a következtetésekre jut, mint Uri, aki folyamatosan jelen volt ugyan a korszak számos jelentős eseményénél, de végig kívülállóként; kettejük között csupán az események morális megítélésében van különbség. Így válhat a rövidlátás, sőt, az ebből következő, s a regény végére beköszöntő vakság a kötet történelemszemléletének is alapmetaforájává.

A regény központi dilemmájává az identitás kérdése válik. Uri hosszas vándorlása a különböző zsidó közösségek között egy belső útnak is megfeleltethető: Uri így juthat el ahhoz a benyomáshoz, hogy saját zsidóságának lényege nem ragadható meg. A római, júdeai és alexandriai zsidósággal való személyes találkozás azt is világossá teszi ugyanis, hogy sem a nyelv, sem a vallási szokások, sem semmiféle más tudati elem nem egységes. Az Uri körül fölrajzolódó zsidó–görög–latin szellemi erőter közegeben jelenik meg a kereszténység problema-

tikája is, azaz Spiró a hatalmi játszmák véres karneváljaként felfogott történelem termékeként, pusztán praktikus érdekek hordozójaként kezeli a vallás kérdését, mintegy új, jól kijátszható eszközként a korábban csak tradícióként működő vallásokhoz képest. A szöveg poétikai megoldásai azonban ezt a rideg beállítást sokkal rugalmasabbá teszik. A regény ugyanis az apa-fiú viszony fölrajzolásával indul: Uri úgy érzi, az apja nem szereti őt. Az utazás folyamata mint önmegértési folyamat azonban a szeretet lényegének megértéséhez is elvezet, azaz Uri rádöbben arra, hogy nemcsak neki volt a legfontosabb emberi kapcsolata az apjához fűződő, hanem az apja is mindent érte áldozott fel. Ez a viszonylat tér vissza – mutatis mutandis – Urinak az elsőszülött fiához, a később herélként viszonlatott Theophilushoz fűződő viszonyában; s ezért lesz különösen mély értelmű a regény lezárása, amikor a megvakult és megöregedett Uri tudatában idő és tér összekeveredvén, apja meséjét véli hallgatni.

Azaz a fiúságnak és az atyai mivoltnak tökéletes felcserélhetősége mutatkozik itt meg, mondhatni, az Atya Fiúvá válik, s a Fiú Atyává – s ha ehhez hozzászámítjuk Theophilus nevének jelentését (‘istenszerető’), illetve az ebben a szövegrészletben megjelenő rövid alakjának (Theo, azaz Isten) konnotációit, a regény végére a kereszténység egyik hittitka mutatkozik meg. Ez immáron nem az az ideologikus viszonyulás, amelyet a regényben a Kainisszal folytatott dialógus mutat, de nem is az a műveltség alapján megfogalmazódó kritika, amelyet egyébként Uri belső tudatmozgásaiból tükrözött a könyv: ez egy, az el nem múlt szeretetben megtapasztalt, interiorizált Isten-élmény, mégpedig félreismertetlenül keresztényi alapszerkezettel.

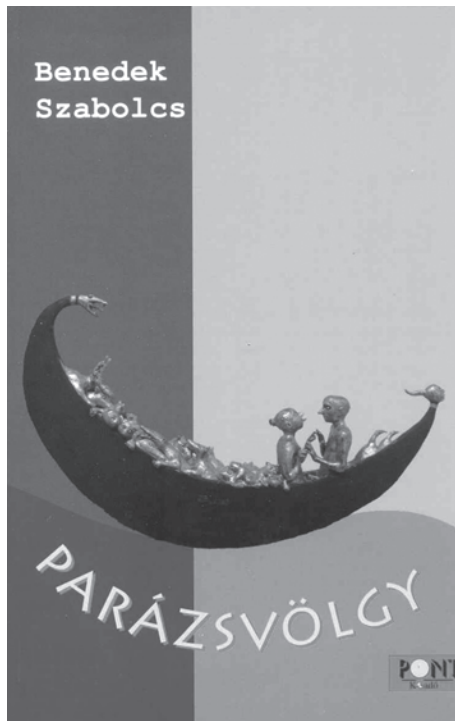
Spiró regényírói pályafutásának alighanem eddigi csúcsa a *Fogság*. Ez a könyv, miközben fönntartja a történelmi regény tradíciójából következő szerkezeti és szerkesztési elveket, nagyon finoman képes a szöveg metaforikus potenciáljának megnövelésére is. A belső arányok – a szöveg minden, néhol túlrtnak tűnő eleme ellenére is – éppen ezért képesek hordozni azt a megrendítő erőt, amely emberi sorsok és tragédiák ábrázolásából fakad.

SZILÁGYI MÁRTON

Ördög-görcs

szövegben, pusztán annyi derül ki belőle, hogy Sárosi regényt akar írni, de pillanatnyilag a Pimpli-mű fordításán dolgozik.

A *Parázsvölgy* szövegrészait s különösen a második részt tekintve úgy tűnik, Benedek Szabolcs írásművészetének a lektúrszerű, mesélős történelmi regény a legjobb, legszórakoztatóbb kifejezési formája. (Ennek jó példája a szerző 2002-ben megjelent regénye, a *Báthory Zsig-*

Benedek Szabolcs: *Parázsvölgy*, Budapest, Pont Kiadó, 2005

mond.) A Tar Lőrinc monda újraírt változata ugyanakkor felveti a bármikor újragondolható és újraírható történelem jelenformáló hatásának izgalmas kérdését is, amit a történelmet ciklikusan elképzoló svájci író nő költői kérdése is igazol: „A történelem igazságtalan [...] Vagy inkább az utókor az?”.

Benedek Szabolcs regénye alapvetően a bűn és bűnhődés fogalmát vizsgálja, s a (szexuális) beavatás motívumának felhasználásával és értelmezésével keres választ a személyiség összetettségének fontosabb kérdéseire. Ebből a szempontból a regény legfajslúyosabb szereplője kétségkívül Radnai Béla, a bűn központi motívuma elsősorban az ő személyiségválságában nyilvánul meg. A fiatal történész Bálint *azonosítóval* építi kapcsolatait az internet társskereső oldalain, s nevének ilyen elrejtése önazonosságának megkérdőjelezéséhez, egyszersmind tulajdon személynének – dupla – fikcionalizálásához járul hozzá: „[a]kárhányszor mondta ki a nevemet (tehát az én nevemet, nem a Bálintét), minduntalan beleborzongtam, mintha áramütés ért volna”, „megmagyarázhatatlan (!) öröm fogott el, amint kimondta a keresztneve, ő volt az első, akinek nem Bálintként mutatkoztam be, jó volt tőle a valódi nevemet hallani”. Személyiségének problematikusságára utal az is, hogy képtelen teljes szerelmi életet élni, vagy testi, vagy lelki partnerre talál, a kettő együtt nem működik. Érzelmileg szegény világban él, kapcsolatot szinte kizárólag a világhálón, illetve azon keresztül létesít, s amikor a regény utolsó lapjain végre szerelmesnek érzi magát egy középiskolás korú lányval, ami ugyancsak egészségtelen érzelmi életre vall, bimbózó kapcsolatát a lány anyja – Radnai korábbi szeretője – megühsítja. Bűn, büntelenség, bűnhődés épp ezért a regényben a legnagyobb terepet kapó Radnai életében fűződik egybe, ezért zárulhat a könyv az ő szomorú („egyedül”), mégis optimista („fölfelé”) belső monológjával: „[i]nnét csak fölfelé vezethet az út. Egyedül fölfelé. Nem lehet másként. Nem szabad, hogy másként legyen.”

KISS LÁSZLÓ

Az eltűnt idő bűvöletében

Hamvai Kornél a sikeresebb kortárs magyar drámaírók egyike. Három darabját is az évad legjobb magyar drámájának választották már, és munkáit neves rendezők viték színre. A *Körvadászat* és a *Pokol* Babarczy László, a *Márton partjelző fázik* Pinczés István, illetve Lengyel Pál, a *Hóhérok hava* Ascher Tamás, a *Kitty Flynn* pedig Novák Eszter rendezésében került színpadra. A *Hóhérok hava* többek közt londoni és párizsi színházi felolvasó bemutatóval, a *Márton partjelző fázik* pedig német fordítással „büszkélkedhet”.

Csábító lehetőség lenne, hogy a kötetben szereplő hat, egymást a keletkezési időrendjük szerint követő drámát egy kalap alá véve beszéljék azok összefüggéseiről, hiszen néhány közös jegy nyomban szembetűnik bennük. „Eltűnt emberek üldözik az igazukat és a boldogságukat Hamvai Kornél drámáiban” – szerepel a könyv borítóján. A groteszk hangnem és a(z el)mult idő (sokszí-nű) megidézése az összes szövegre jellemző. Az írások általában nyitott szerkezetűek, sokféle-képp értelmezhetőek (az egyszerű olvasás és a színreállítás szempontjából is), miközben a tért-használat, az idősíkok megjelenítése és a teatralitás tekintetében a színházi bemutató jelentéss-lehetőségeinek egészét befolyásoló megoldásokat tesznek lehetővé. Ezen túl viszont inkább „széttartóak” a kötet írásai, felesleges lenne valamilyen sémát húzni rájuk, indokoltabb egyenként számba venni őket.

A kaposvári teátrum 1956-os témájú drámapályázatának díjnyertes darabja, a *Körvadászat* már pusztán azzal is felkelti a figyelmet, hogy a történelmi-politikai darabokat látványosan margóra szorító időszakban született. Hamvai képes heroizáló-mitizáló, patetikus sablonok nélkül, bátor humorral beszélni 56-ról és annak előzményeiről. Nem célja nagy igazságokat kinyilatkoztatni a forradalommal kapcsolatban. Fontosabb számára azt megmutatni, hogyan működött a szocialista rendszer a szinte az idiotizmus határosan buta vidéki „kisfőnökeivel” a hétköznapiakban. A cselekmény végig tud meglepetéseket tartogatni, ahogy az olvasói figyelmet

formálja: mindig más szereplő áll a középpontban (nincs központi alak, csupán több, egyenrangú „hős”). A leginkább kompromisszumképes Tólnai például a végén úgy bukkan felszínre és kerül a kisvárosi vezetés élére, hogy a kevésbé figyelmes befogadó akár már meg is feledkezhetett róla, hogy ez a szereplő egyáltalán létezik. Igazán emlékezetes az a szellemesség, amely a tájékozatlanságból adódó butaság („Hogy segítse meg a kommunistákat a Jóisten”), a giccs („Nekem már csak te vagy fiam, meg ez a csillár. Ti ne haragudjatok egymásra” – mondja fiának Kira néni) és még számtalan eszköz együttes használatának eredményeként jön létre. A babonák és jóslatok beteljesülésével a *Körvadászat* a sorsszerűséget sugalmazza.

A kötet egyik legerősebb darabja a múlttal való szembenézés nehézségét tematizáló *Márton partjelző fázik*. A groteszk szemléletet és szív-szorító pillanatokat egyaránt magában hordozó szöveg a jelennek és a múlt különböző stációinak, a tényeknek és a hazugságoknak a folyamatos váltására, egymásba játszására épülve sokféle értelmezésre tud nyitott lenni. Hasonlóképp izgalmas a dráma térkezelése: Hamvai elképzelése szerint a színpadon egyszerre van jelen több helyszín (a jelen és a múlt, a valóság és a hol torznak, hol pedig reálisnak tűnő emlékezet teréként), melyek között ingázik a zavarodott főszereplő. A fentiekhez képest legalább annyira fontos azonban, hogy a szerző az önimádó, hazudós, sunyi, múltjával szembenézni képtelennek tűnő, önsajnáltató alkoholista Mártonban egy rendkívül emlékezetes figurát teremtett meg, akinek az alakja tragikusan és komikusan, a „rög-való” talaján és áttételesebben is interpretálható.

Bár a francia forradalom idején játszódik, mégsem a történelemre koncentrálnak a kötet címét is adó dráma. A társadalom működési szabályainak, igazságosságának kérdését és az identitás-zavar problémáját kevésbé ötletesen boncolgató *Hóhérok hava* nem mentes a színházi önreflexió eszközeitől. A „színház a színházban” effektus gyakran visszatérő elem itt: a munkáját végző hóhér a színész, a gyilkosságot megtekintő em-

ber pedig a nézői szereppel analóg. (Bizonyára nem véletlen, hogy egy ízben a kivégzések a darabbeli színház előtt zajlanak, a közönségnek pedig színházi távcsöveket kínál egy árus.) Míg a Márton partjelzőben főként a múlt és a jelen, addig ebben az esetben a képzelet és a valóság határainak összemosására szolgálnak a szimultán jelenetek.

A krimi műfajának sikeres paródiája, egyfajta dekonstrukciója a *Kitty Flynn*. A szerző igyekszik – a színházszerűséget szintén hangsúlyozó darabban – a detektívtörténetek minél több kli-séjét leleplezni. Tipikus helyszínéek (játéktér, opera, étterem), beszélő helynév (Newbiggin),

Hamvai Kornél: *Hóhérok hava*, Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest, 2005

giccses romantikázás („Egy költemény – ez a ruha”), családi örökséget eljászó kasszafűró, fél-reértések, szerelem (a pénzes, hazárdírozó férfi és a szegény sorból származó lány ál-szerelme), zongorával kísért dalbetét, egy rendkívül buta nyomozó – és még sorolhatnám. Miközben nevetség tárgyává teszi a műfaji sémákat, Hamvai arra is odafigyel, hogy ezzel párhuzamosan egy izgalmas történetet meséljen el.

A szerző egyetlen, napjainkban játszódó darabjának is a múlttal való szembenézés az egyik legfőbb téje. Az eredetileg Allan Livier álnéven jegyzett *Pokol*ban, mindjárt az elején egy megromlott házasság kellekei közé csöppenünk: a bolondnak, üldözési mániásnak, máskor meg csupán vak szerelmesnek tűnő Eric és a lelki roncs Carolyn eredménytelenül próbálják közösen rekonstruálni kapcsolatuk kudarcának okait. Nézőpontjuk végzetesen eltávolodott egymástól, még együttélésük alapvető eseményeit sem képesek azonosan értelmezni. Carolyn azon vélekedése, miszerint a férfi a naplóírás révén egy szöveg szereplőjévé fokozta le s – önállóságától megfosztva – szimpla esztétikai tárggyá sajátította ki őt, nem áll messze attól az elgondolástól, amit a feminista kritika a hagyományos, elnyomott női (írói) szerepként fogalmaz meg a férfiak uralta (nem csak irodalmi) diskurzusban. A *Pokol* sikerületlensége több tényező függvénye. Nehezen hihető, hogy egy ilyen, elgyötört-ségében elegáns, vonzó nő leereszkedne a jelentéktelen Erichhez. Ha pedig tényleg annyira labilis, akkor hogyan képes egyik pillanatról a másikra a csábító nő szerepébe átváltani – nem beszélve arról, hogy a végkifejlet gyilkossága meglehetősen esetleges megoldásnak tűnik.

Az 1956-os eseményeket még a *Körvadászat*ban megtapasztalhoz képest is inkább csupán háttérként, „útjelzőként” felhasználó *Castel Felice*-ben (melynek bemutatója idén decemberben lesz a Radnóti Színházban, r.: Valló Péter) nyolc magyar utazik (menekül?) Brémából Ausztráliába. Az összezártságban kialakuló emberi kapcsolatokon van a hangsúly, de a gondolatgazdag darab a pletykák természetéről, az igazságok relativitásáról, az emberi felelősségről és annak hatáiról, a múlttal való elszámolásról, valamint a megbocsátásról is érvényesen tud szólni. Ráadásul a szimultán technikájú jelenetkezés izgalmas interpretációkra és színpadtechnikai megoldásokra ad lehetőséget.

DARVASI FERENC

Zsidó Ferenc legújabb könyve, a *Csigaterpesz* három tömbben összesen huszonegy prózai írást tartalmaz. Az első és legterjedelmesebb rész élet és halál kérdéseivel foglalkozik, a második részben nagyon tanulságos történeteket találunk, a harmadik tömb nem szokványos – de hetero – párok kapcsolatairól szól. Mindhárom részt egy-egy rövid, egyoldalas, nem egészen érthető okokból dölttel szedett írás vezet fel, melyek a tömb tematikáját villantják be, de nélkülük is világosan átlátható a kötet szerkezet és elkülöníthetők az amúgy is tagolt tematikai blokkok. Úgy tűnik, szerzőnk ezzel a kötettel a nagy magyar elbeszélő-történetmondó hagyományokhoz próbál felcsatlakozni, mesélő-kedve vetekedik Mikszáthéval, Móriczéval, Tamási Áronéval, intertextuális utalások szintjén gyakran találkozunk népdalokkal, Zsidával, de még Radnóttal is.

A *büntetés: feltámadás* című, kilenc írást tartalmazó első kötetegység tanulsága, hogy Zsidó Ferenc esetében az élet és halál sarkalatos kérdéseit feszegető filozofikus, szürrealisztikus írásmód nem egészen testhezáll. Itt érződik leginkább a szövegírói erőfeszítés, melynek eredménye nincs összhangban a befektetett energiával, az írások nehézkesen követhetők, nem térül meg az olvasó részéről befektetett munka. Az álom kusza logikáját követő írások ellehetetlenítik a referenciális olvasást, de hiányzik belőlük az az erő, mely kilendítené őket a már nem történet és még nem szövegirodalom közötti holtpontról. A tömb egyik mélypontja az *Egy folyón lefelé*, Eszterházy Péternek ajánlva. Az első néhány sor után máris nyilvánvaló, hogy a beszédes nevű Utazó a mindenkor magányos ember, útja egy eredet-kereső életút metaforája, mely csakis értelmetlen halállal végződhet. Kellemetlen meglepetés, hogy az önmagát nagyon komolyan vevő írás lebecsüli olvasóját, mivel nem tesz mást, mint szájbarágósan beigazolja annak amúgy kézenfekvő előfeltevéseit: „Meglepetten állapítja meg, milyen erős vágy támadt föl benne: beszélni az apjával... A Marost keresve az apját keresi az ember? Ezért kellett elindulnia, hogy megtudja, ki dönti el, mi a Maros? Hogy ki dönti el, ki az

apa?” A filozofikus kötetegység másik mélypontja a *Napfogyatkozás*, mely ugyanarról beszél, amiről az *Egy folyón lefelé*, annyi különbséggel, hogy itt az életutazás párosan magányos: „Már csak menni lehetett, örömtelenül, kínba tébolyodottan, lábat láb után rakni. Aztán az örömtelenség is elmaradozott, aztán már a kín is. Pedig ez még csak a kezdet volt.”

A második, tanulságos történeteket tartalmazó tömb üdítően hat: nyilvánvaló, hogy szerző leginkább a klasszikus elmesélésben érzi otthon ma-

Zsidó Ferenc: *Csigaterpesz*, Erdélyi Híradó Kiadó – Fiatal Írók Szövetsége, Kolozsvár – Budapest, 2005

„Mindenféle gondolatokat firkálok”

gát. Történetei nem eredetiségükkel ragadnak meg (alkoholista apa meghal, újjazdag hazalátogat szülőfalujába stb.), hanem a belőlük sugárzó mesélő kedvvel. Ezek az írások (is) leke-rekíthetetlenek, nélkülözik a revelációs erőt, miközben az emberi természet milyenségére reflektálnak. Szerző tudatában látszik lenni annak, hogy ilyenkor illik valamiféle aha-effektust keltetni, és ezt csattanókkal igyekszik megvalósítani, de a csattanók rendszerint nem elég frapánsak ahhoz, hogy megmentse a szöveget. A kötet egyik legsikerültebb írása *Az evőgép*, mely szerencsésen továbbviszi a móríci *Tragédiát*, más dimenzióba forgatja át az alapmotívumot, de adott ponton túlírtta válik, olvasó kezd magát úgy érezni, mint az írásban szereplő kisétkü alak, akinek a torkán nem megy már le több töltött káposzta. Túlírttság jellemzi az *átok* című novellát is, ennek beszélője „közzéteszi” a nagyapa egyik torzóban maradt szövegét, melyet megpróbál aztán továbbgondolni, befejezni. Közben így apropózik: „írói vénám igazolására sem kívánom vérségi bizonyítékul felhozni” (a nagyapát). Nem ez az egyetlen szöveghely, ahol a beszélő saját írói mivoltára utal, és ezáltal felkelti a gyanút, hogy legalább részben tudatában van e mivolt hiányosságainak, bizonyos mértékben problematizálódik számára önmaga státusza. A nagyapa által torzóban hagyott történet továbbírása sikertelen, érdeme abban áll, hogy ezt érzékeli is: „Azt hiszem, nagyapám tudott valamit, amit én nem: hogy a történettel ott, azon a ponton le kell állni”. A nagyapa figurája *Az elmondhatatlan történet*ben tér vissza, ahol a beszélő Séra Pista történetét próbálja megtudni tőle. „Nem holmi luxuskíváncsiság vitt rá a kérdezősködéssre, mint egykor gyerekkoromban, hanem az égető történethiány. Történetre volt szükségem, mindenáron” – vall a narrátor, igazolva gyanúkat, hogy a *Csigaterpesz* mesélő kedvű szerzője kró-

nikus történethiányban szenved, és tud is erről. Szerencsés módon itt épp a történethiányból lesz történet, a csattanó is szerepének megfelelően működik, mégis legyengíti a novellát egy régi ismert székely anekdota beépítése: a kölcsöntörténet hitelesíti a beszélői kétségbeesés okát, az ötletek hiányának tényét. A történethiány-motívum *A végtelen játszma* című írásban tér újra vissza, ahol a narrátor barátja tanácsára egy gyónást hallgat ki azért, hogy történetre tegyen szert.

A harmadik egység legnagyobbbrészt klasszikusan ellentmondásos párosok történeteit mondja el (nagydarab nő és kistermetű férfi, szépfiú és nem szép lány, gonosz srác és pszichiáter). Itt a legnyilvánvalóbb az írói technikákkal való kísérletezés, szerző néha a figurákra bízva a történet alakítását, máskor explicit módon ő irányít. A tömb legproblematisabb írása *Levél feleségemnek*, mely „nyílt levél” formájában beszél egy kapcsolat kínos oldalairól („Olyasmit is kiköthöghetek most, amit magán-szerelmesként sosem akarnék elmondani neked... közben arra gondolva, milyen képes kíváncsisággal fogják lesni az emberek: mit, hogyan ír az író a feleségének”), voyeurre akarja átminősíteni olvasóját, miközben ezzel a gesztussal épp ő maga lesz olvasója arcát leső voyeur. A prózaírás technikáinak hiányos elsajátítása út vissza ebben az esetben is, a szöveg hatásvadász tartalma éppen-hogy ráerősít a megírás módjának amatőrizmusára, semmint tompítja azt.

Zsidó Ferenc nem kezdő író, és szerencséjére tudatában látszik lenni hiányosságai egy részének. Dolgoznia kell még mind az elmondásra szánt történeteken, mind az elmondás módján, mesélő-kedve lendítheti tovább és segítheti majd abban, hogy megtalálja a történetírás számára legkedvezőbb alakzatát.

PÁLL ZITA

Bizonyára egy évtizedig is eltartott az az alkotói folyamat, amely során Sütő István komoly lírai kísérletek nyomán markáns versvilágot hozott létre, olyat, amelyet a tárgyas költészet körében lehetne elhelyezni. Mintegy az epika kísértése jelenik meg már a *Varázslataink* és a *Kimaradt szó* című antológiákban (1974, illetve 1979) közölt versekben (pl. *Suburb*, *Moskovics lányok*), s teljesen nyilvánvalóvá válik ez az *Arcfogyatkozás* című első, a Forrás sorozatban megjelent kötetében, valamint a *Nagy családi album* címűben (1983), hogy aztán a költő korai halálát (1987) követően megjelent *én*, *DANIEL* című verses kötete (1987) igazi fordulatról tanúskodjon, amely a korán lezárult költői pálya utolsó néhány évében következett be. Sütő István posztumusz könyve ugyanis az étellel számotvető, megrendítően mély férfiúi-emberi vallomássorozatot foglal magába, a líra igazi győzelmét demonstrálja a költő pályája végén.

Mindez abból az alkalmából fogalmazódott meg a kritikusban, hogy 2004-ben a marosvásárhelyi Mentor Kiadó újból közreadta egyetlen kötetben, *Utazások álruháért* címmel Sütő Istvánnak az 1980-as években megjelent mindhárom verses könyvét. Dicsérendő a kiadó abbéli törekvése, hogy egy tragikus sorsú, bizonyos mértékben a kommunista diktatúra áldozatának tekinthető alkotó (akárcsak a nemzedéktárs Boér Géza) költői munkásságát újból az irodalmi köztudatba helyezi. (Hasonló törekvés vezérelte akkor is a kiadót, amikor például az 1990 óta jobbra elhallgatott Györfi Kálmán és Mózes Attila elbeszéléseiből adott ki egy-egy válogatott kötetet az ezredforduló éveiben, valamint amikor utóbbinak kritikagyűjteményét jelentette meg 2004-ben.) Igaz, az összegyűjtött versek alcím többet ígér, mint a három verses kötet változatlan újbóli közreadása, itt lett volna ugyanis az alkalom egy filológiai és irodalomtörténeti többlet hozzáadására, hogy tudniillik mind a költői készlődés idejéből, mind a hátrahagyott versekből felölleljen valamennyit a kötet gondozója, s akár egy utószóban is leigazítsa az lezárt életműben, lévén hogy bevezetőül a pályatárs Mózes Attilának azon írása került, amely ugyan hiteles és értő kislemez, a maga teljességében vállalható ma is, de még 1987-ben íródott a posztumusz Sütő-kötethez – a legszigorúbb cenzurális vi-

szonyok között –, ma viszont egy tanulmány-igényű előszónak jött el az ideje.

A költő életkorát tekintve első kötetének megjelentekor, Sütő István esetében is késleltetett debütőről beszélhetünk, mint különben megannyi esetben a kemény diktatúra éveiben. Az *Arcfogyatkozás* mindenestre igen kiegyensúlyozott kötetnek minősült már akkor, s leginkább talán azzal tűnt ki, hogy nyilvánvaló volt: egy súlyos egyéni és családi örökség versben történő feldolgozása és értelmezése útján kívánja megérteni az ellentmondásoktól terhes világot a szerző. Vers által tehát. Letűnt világok, összeroppant értékrendek, megdőlt világszemléletek és – magyarázatok válnak szinte tapinthatóvá Sütő versvilágában (a 19. század végi monarchiabeli békeidőktől a munkásmozgalmi korszakok, valamint a proletárhatalom „kiteljesedésén” át, egészen a lírai én megszólalásának jelen idejéig terjedően), amint a költő szenvtelen, távolságtartó közelítésben tárgyasítja a saját családi legendáriumból kiemelt töredékeket, s amint ezeket valamiféle fotografikára emlékeztetően megjeleníti. A költő „nyelvi fotografikája” abban áll, hogy úgymond korabeli (családi) fényképek segítségével idéz fel térben és időben egyaránt távoli alakokat és helyzeteket, ugyanakkor pedig az egy-egy régen rögzített kép által megörökített figurához vagy élethelyzethez már-már teljes tárgylagossággal nyúl vissza. Persze ez a „beavatkozás” magán hordja az alany jegyeit azzal, hogy éppen a számára fontosat emeli ki és azt értelmezi, visszafogottan érzékeltetve viszonyát a leírás tárgyához (pl. *Szökés a csapatból*, *Moskovics lányok*, *Kőfarkas*, *Nagy családi album*). Oly következetesen érvényesíti ezt a közelítési módot és eljárást a költő, hogy még szerelmi tematikájú verseit is alárendeli ennek, úgymond kis történetek felidézésén keresztül és ama „nyelvi fotografikának” köszönhetően mintegy rejtőzködve juttatja kifejezésre az érzést (pl. *Három visszavett fénykép*).

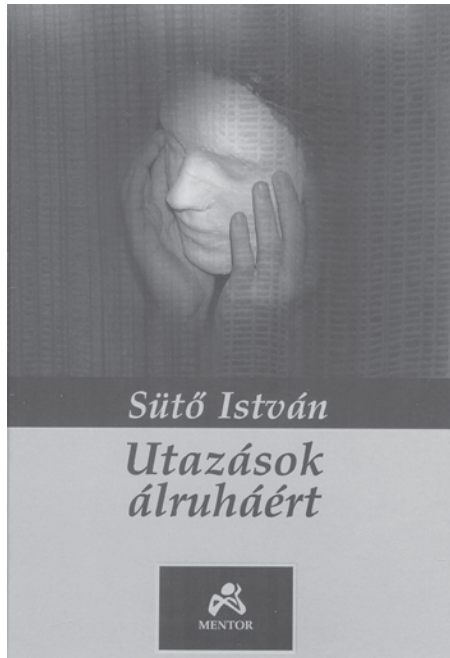
Az epika kísértése és a líra győzelme között

Az *Arcfogyatkozás*ban programként s személytelenül fogalmazódott meg a költői törekvés, hogy tudniillik „túlélni a túlzó allegóriákat / menekülések önkényes dobolását / a mesterség kínzó ürügyeit / szimbólum mögül előkaparni az arcot / ami ki tudja mit jelenthet // vissza a költészet szünetéig”, a pálya végén írt *Szabad tél*ben aztán már egyes szám első személyben jelenti ki a költő: „mert én verset is csak / más-képpen tudok írni”.

A modern líra csapásain járt tehát Sütő István. Fontos volt számára az írott vers, valamint a vers írásképe. Képvesssel is kísérletezett. A központozást vagy a mondatkezdő nagybetűt teljességgel mellőzte, de fontosnak tartotta az üres tereket, a szavak, szintagmák és mondatok közötti, az előírtnál nagyobb szünetek beiktatását, s ezek a fehér foltok is így a vers részévé szervesültek, versegységek, kis tömbök kialakítását ezáltal valósította meg a költő (pl. *Átutazó*, *Szökés a csapatból*, *Hazatérés* stb.). Talán egyszer folyamodott a gondolatjel használatához, de azzal a céllal, hogy rácsokat alakítson ki belőlük, a fegyencletről írt verse sokkhatását fokozva a jól megválasztott írásképpel is (*Szabad tél*).

Az élet és a valóság komorságát és viharzó mozgását, áramlását érezzük a Sütő-versek hátterében, illetve forrásaként, de hogy aztán az ebből merített cseppek a lírai kísérletek során megidézik magát a tengert, az teljességgel a kísérletező alany érdemének tekinthető. A költő második kötete annak is bizonyítéka, hogy nemcsak ama nehéz családi örökség kihívására készült fel Sütő, hanem hasonló indítékokra és szándékokra hallgatott akkor is, amikor saját személyes sorsa alakulásának tablóját készítette el, ugyancsak szenvtelen, tárgyilagos módon (*A nyolcvanas nyár*, *Mesterségem címere*, *Az illusztrátor zseb-könyve*).

Egyrészt tehát a versek tárgya, mondhatni hátországa, ihlető valósága lenne az a súlyos örök-

Sütő István: *Utazások álruháért*, Összegyűjtött versek, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2004

ség, amellyel folyamatosan kényszerült szembenézni a költő, másrészt viszont a nyelvi és a vershagyomány tartotta állandó készenlétben, járta utakat keresvén a megmutatkozáshoz akár azzal a tudattal is, hogy úgymond: „ez a vers önmaga csödjé” (*Szabad tél*). A költészetbe vetett hite viszont rendíthetetlen lehetett – ezt tanúsítja leghangsúlyosabban a harmadik kötet tiszta lírája –, ha a vers csödjével számot vetve is írt. A megszólalás hitelét éppen Sütő István egyéni pokoljárása adta. Élet és költészet megrendítő egymásra találása volt e pillanat: „ismét sajnó hogy életem felén / tankok vonulnak éjjel arcomon / a tipró zajban amíg mormolom / e verset amely szelíden száll felém // e verset amely szelíden száll felém / oly messziről hogy nem is tudhatom / mi küldheti miféle hatalom / papírra hullva hóként hull elém” (*John Milton éjszakája*).

BORCSA JÁNOS

Kritikaírásunk hajnalán a *recenzens* (ön)minősítés rangot jelentett; annak nevezte magát például Kölcsény Ferenc is korszaknyitó Berzsenyi- és Csokonai-tanulmányaiban. A modern irodalmi sajtó műfajaként azonban a recenzio a *könyvismertetés* szinonimája lett; rövid, kedvcsináló (a kritikai észrevételektől ezért lehetőleg tartózkodó), nyelv- és terminushasználatában a nagyközönség fogadókészségéhez igazodó írásművet jelent, melyet a szakma az irodalomkritika alá rangsorol.

Az *Irodalmi horizontok*, Borcsa János legújabb kötete kétharmad részben ilyen recenziók gyűjteménye, szerzőjük azonban – jó negyedszázad irodalomkritikusi és szakkutatói múlttal háta mögött – csaknem minden sorával ellene mond e rangsorolásnak. Módszere könnyen követhető: akárcsak a modern magyar esszé (első sorban a Nyugatban publikáló) jelesei, az ismertett kötet egyetlent, de általa legfontosabbnak érzett sajátosságára összpontosít („faculté maitresse”), lényegre törő elemzésekkel és gondolatmenetét alátámasztó, gondosan megválasztott idézetekkel. (Még arra is ügyelve, hogy az idézetek és a „saját szöveg” aránya tökéletesen megfeleljen a retorikai követelményeknek.) Csipetnyi tartalmi ismertetést is kínál – az olvasó szereti tudni, hogy miről szól a könyv, amelyet ajánlanak neki –, igazából azonban e recenziók a *nyelvhasználat* ismertetései, akár versről, akár prózáról legyen szó. Az újabb – nyelvközpontú – irodalomtudományos irányok szellemében nem azzal foglalkoznak, *amit* mond a szöveg, hanem azzal, *ahogyan* mondja. Ez a kritikuski magatartás *programként* persze a XX. század eleje óta közhely az irodalombírálatban, maradéktalan megvalósítására azonban csak akkor kerülhetett sor, amikor a kritikus rendelkezett végre az ehhez szükséges módszertani és terminológiai ismeretekkel. (Itt jegyezném meg, hogy az erdélyi irodalombírálatban ez a korszak jelentős késéssel következett be, két okból is. Egyik – a nyomósabb – a diktatúra által gyakorolt információzárlat volt, mely megakadályozta, hogy a nyugati – nem-marxista – irodalomtudomány eredményei beépüljenek a romániai szakkritikába. A másik az egykori Bolyai Egyetem azon jól kimódolt oktatáspolitikai korlátozása volt, hogy nem folytathattott modern nyelvészeti képzést az oroszok kívül, s ez az erdélyi magyar értel-

miség számára jelentősen megnehezítette a „csempészárúként” Romániába bejutó, idegen nyelvű szaktanulmányok megismerését és felhasználását. Az erdélyi magyar irodalomtudomány e miatt a szórványos magyarországi közvetítésre és az ugyancsak esetleges román fordításokra volt utalva.)

E kritikai késő-modernség a *megértésre* és a *befogadásra* van hangolva, ami azt (is) jelenti, hogy a kritikus (esetünkben Borcsa János) a nyelvhasználat módzatainak újszerűségét tárja fel értéként a szövegekben, s nem a *priori* értékek (újra)felfedezésére törekszik értelmezőként. Bogdán László regényével kapcsolatban (*Agitátorok éjszakája*) azt tartja fontosnak, hogy „egy más ’szövevsű’ és hangulatú *verses* szöveg a maga közvetlenségével ellenpontozza a távol-ságtartó *próza*t, létrehozva e ’töredék’ bonyolult, rétegzett nyelvezetét.” Fekete Vince verseiben (*A Jöistén a hintaszékből*) azokat a „nagyfeszültségű erőtereket” méltatja, melyeket klasszikusnak tekinthető költemények felülírása hoz létre. E versbeszéd bravúrosan változatos lehetőségeit értékeli Kovács András Ferenc és Tompa Gábor közös kötetében (*Depressio Transsylvaniae*), Király László válogatott kötete kapcsán pedig (*Ejféli esők*) a későmodernség jegyeit találja meg, „a század majd minden lírai kalandjának nyomát” követve a versekben.

Kérdés azonban, hogy ez az elfogulatlanság, ez a befogadó-értelmező tolerancia határtalanul érvényesülhet-e az olvasás (és a recenziálás) gyakorlatában. Nincs ugyanis olvasó, aki csak és kizárólag esztétikai hedonizmusa – vagy „nyelvi kompetenciája” – kielégítésére vagy igazolására „fogyasztaná” az irodalmat. Valami *eleve adottat* is keresünk mindnyájan a szövegben, valami előtértelezett értéket, mely gyakran függetlenül látszik a nyelvi játékok milyenségétől. Borcsa János kritikái sem szorítkoznak a nyelvhasználat utó- és posztmodern változatainak el- és felismerő méltatására, hanem szűkszavúan bár, de elárulják szerzőjük illetlen elkötelezettégeit. Különösen nyilvánvaló ez más kritikusok

Türelem és elkötelezettség

cikkgyűjteményeinek, tanulmányainak szép számú méltatásakor. A bemutatásra választott szerzők (Bertha Zoltán, Dávid Gyula, Elek Tibor, Görömböi András), akárcsak a cikkeikben hivatkozottak (Pomogáts Béla, Tözsér Árpád) kivétel nélkül a magyar irodalom nemzeti egységének elvét képviselik, ennek az egységnek a nevében igenlik az erdélyi irodalmat meghatározó transzszilvanizmust mint eszmétörténeti irányt (vagy legalábbis elismerik a két háború között játszott termékenyítő szerepét), és különös figyelmet fordítanak az erdélyi irodalom kanonikus meghatározóit illetően a fentiekből következő „regionális” sajátosságokra. Ezekkel az erdélyi irodalom történetének fontos (és kielégítően meg nem oldott) kérdéseivel Borcsa János is foglalkozik kötetzáró előadásában és interjúvallomásaiban, mintegy jelezve, hogy az erdélyi kritikusnak olyan „szívügyei” és belőlük következő többlet-feladatai vannak, amelyek vállalása nélkül – s a belőlük következő elkötelezettség nélkül – a fentebb dicsért befogadó tolerancia légtérbe kerül. Idézetek sora helyett egyetlen „elszólásra” figyelmeztetnék: Markó Béla szonettjeit azért (is) sorolja a műforma jeles változatai közé, mert bennük a költő mindent el tud mondani, ami „emberi és magyar”. E kitétel hagyományát, előzményét keresve, nem nehéz Makkai Sándor „egyetemes és kisebbségi” egymást kiegészítő fogalom párhuzamára bukkanunk, ami ez esetben nem (csak) mint követelmény, hanem mint kanonizációs elv is érvényesül.

Ez utóbbiról – ti. az erdélyi irodalom és az összmagyar kánon viszonyáról – érdemi megjegyzései is vannak; nemcsak a kifejezetten e kérdéssel foglalkozó előadásokban, hanem a rövidnek (és rövidségükben példásnak) mondott recenziókban is. Tözsér Árpád „világmagyar irodalomra” vonatkozó gondolatait, illetve Görömböi András „európai mérték és magyar jelleg” összehangolására irányuló érvelését tovább szöve, szinte mindig van egy-két mondata arról, hogy az ismertetett költő vagy prózaíró hol keresheti (kereshetné) helyét napjaink magyar iro-

ARIADNÉ KÖNYVEK

Borcsa János

Irodalmi horizontok

Könyvek (felé)
Visszapillantás egy Cselényi-találkozásra
Széjegyzet A sírablókhoz
Paradigmaváltás?
Hatás vagy kölcsönhatás
Az irodalomtörténet-írás reformja felé
Irodalmat kellene művelni
Hová temetik a kékfelécseket?

Borcsa János: *Irodalmi horizontok*, KOMPRESS Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2005

dalmának megfelelő vonulataiban. Kötetének olvasója csak sajnálattal állapíthatja meg, hogy a mai magyar kritika és irodalomtörténet-írás, ha tudomást is vesz a sután „határon kívülinek” titulált (szép)irodalmi jelenségekről, e jelenségek „helyi” értelmezéseiről már csak ritkán. Pedig kánonképző tevékenysége során a „határon kívüli” kritikust is az összmagyar irodalom „értelmező közösségének” egyenrangú tagjaként kellene elfogadnia, különös tekintettel annak a „helyi horizontnak” a képviselőit, mely az összmagyar irodalmi elvárások tagoltabbá tételében játszhatna el nem hanyagolható szerepet. (Erre példa lehetne a *Hatás vagy kölcsönhatás* című tanulmány, gazdag filológiai apparátusával.) De mivel Borcsa János minden írásából sugárzik a derűlátás, vele együtt mi is higgyük: ennek is eljön az ideje.

LÁNG GUSZTÁV

A nyelvjáték varázsai és katarziszai

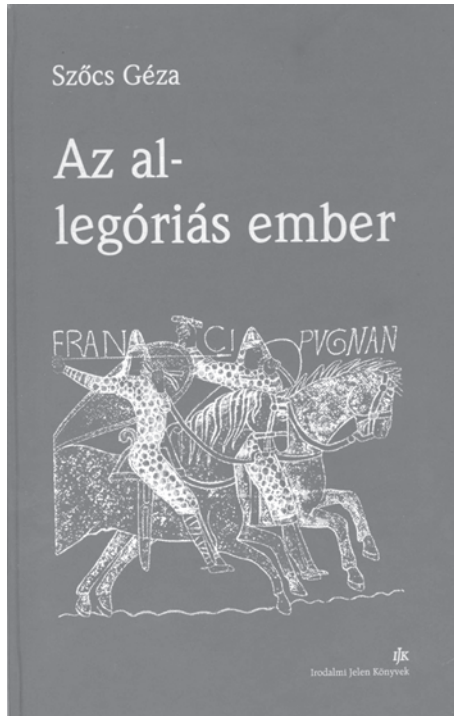
Szöcs Géza versei és drámás történetei

Alighanem csak mifelénk rögzült hamis babonává (rossz szokássá?), hogy a posztmodern nyelvjáték referenciartományáa eleve kiszorítja a kollektív identitásélmények, a nemzeti sors-tapasztalatok jelentésmezőit. A nagyvilág irodalmaiban, a posztmodern és a posztkoloniális áramlatok milliónyi változatában, a groteszk, az abszurd nyugati és keleti típusaiban éppen a felszabadult hang, a nyitott-elfogulatlan látásmód képes a mindennemű életdimenziókat, a személyestől a közösségen át az egzisztenciális-transzcendentális horizontokig ívelő létvalóságokat művésztetté újjáteremteni, transzformálni. A szemlelmi fölény magaslatain, a költői intelligencia éteri szféráiban reflektálni az emberlét örök vagy akcicens nyomorúságaira, rejtett vagy ordító kínjaira is; pontosabban: a frivol ironia, a fekete humor, a szójáték, a szóvicc nyelvi invenciójában és eklektikájában alkotni meg a történelmi helyzetek fölötti értelem és spiritualitás (heideggeri módon) létmegvilágító, életátértékelő lehetőségeit. S így a konkrét tényvonatkozások vagy az általános sorsérzetek felismertetése sem a hagyományos tragikum, pátosz, sirató vagy lamentáló vádbeszéd hangzáskörében zajlik már, hanem a keserűséget is oldó-átalakító (noha nem hatálytalanító) abszurdítás, bölcséleti kedély, aleatorikusan villódzó versbeszéd közegében.

Mindez Szöcs Géza egész életművére fókuszottnan érvényes. A gyermeki báj, az üde-naiv intonáció, a rímes-ritmikus szóhajlítások sugallatos légkörében egyszerre válik tisztán megítélhető metafizikai képtelenséggé és a bizarr nevetségesség tárgyává mindaz, ami az utóbbi idők Kárpát-medencei magyar históriájában eszelős diktatúra, lélekfojtogató erőszakállamiság, bornírt rendőrterror, sovén magyarpusztítás és a többi volt. A könnyed-borzongató (s a nyelvi bravúr eddig alig is képzelhető eredetiségére épülő) kifejezőmód részint Weöres „aboriginális” világszemléletét idézi – mondjuk a *Majomország* játékosan szelőd, egyszersmind örökmély távlatú kritikai ironiáját, emberiségparódiáját. A kötet élére helyezett két „janicsárdal” ilyesféle – és az embertelen-buta agresszió, a hazaárulás, a nemzetgyilkolás erőteljesen szarkasztikus karikatúrájaként is olvasható – vers, s bennük még élesebb lehetetlenséggel és abszurditással vibrálnak össze a harciasan vállalt gaztettek öntudatlanságának és az erkölcsi ítélet önleplező perspektíváinak amúgy összeilleszthetetlen, szétartó nézőpontjai: „Foglalkozásom: janicsár. / Vallásom, nemzetiségem: janicsár”; „Néha ellátogatok szülővárosomba, a messi Erdélybe. Ilyenkor / kardélre hányom apámat, öcsémet, nagybátyámat: / aki éppen elérhető a családból. / Rokonaim hadonásznak, / a nők sívalkodnak, verik a rikácsot / de én nem puházok / anyámon húgomon – szeretek janicsárnak lenni – erőszakot teszek / aztán elhajtom őket a rabszolgapiacra Drinápolyba / miután újra meg újra felgyújtom / szülőházam és szülővárosom” (*Egy janicsár önarképe*); „amíg rínak: / – Völegényem! / s ordítóznak: / – Kata lányom! // lesújt rájuk / buzogányom / s vérben fürdik / jatagánom” (*Sej, haj, jatagánom – Janicsárdal szaxofonra és zongorára*).

A posztmodern jegyek (regiszterkeverés, hibriditás, töredékesség, stílusimitáció, jel- és jelentésszoródás, a mű-, a műfaj-, illetve a személyiséghatárok relativizálódása, maszkos-átvetítő intertextualitás, kollázs-, bricolage-technika vendégsszövegekkel, jegyzetekkel, kottákkal, rajzokkal stb.) bámulatos (mondhatni példatáros) sokszínűségben sziporkáznak élénk az összes többi darabban is – miközben a nemzeti sorstragédiák burleszkbe és abszurd poénokba játszatása éppen nem a nyilvánvalóság érvénytelenítésére, hanem a historikus katasztrófákban tobzódó képtelenség formailag is hangsúlyos exponálására szolgál. „Kedves magyarság színvirága! / Értesítünk benneteket, hogy folyó év

augusztusában / Mohácson nagyszabású csatát tartunk. / Mindenkit szívesen látunk. Elképzelés szerint kb. 26000 / magyar halott marad a harcmezőn. / Tegyük meg mindent, hogy a rendezvény a tervek / szerint alakuljon” (*Értesítő*) – hangzik például az egyik konkrétvers a blódi és az akasztófahumor örkényies vegyülékével (a *Pisti a vérzivatarban* egyik szövegrésze hasonló derűvel-bájjal invitál az ’56-os forradalom eseményeire, a „tüntető felvonulásra”, amely majd „a Rádió megostromlásával folytatódik, és polgárháborúval, valamint fővárosunk rommá lövésével fejeződik be”). De máskor a különös, varázsos ritmus- és rímjátékokban hajladozó mondatmenetek, verssorok az elégikus meditáció vagy a liturgikus, szakrális hanglejtés megejtő,

Szöcs Géza: *Az al-legóriás ember*, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2003

sőt megrendítő tónusait, hangulatait is magukba szívják: „Szent László, sírodat most dúlják, mért tűröd?! (...) Hol fénylik lándzsádon lobogó szent zászlónk? / Hol csattog érc-lovad? elhagytál? Szent Lászlónk! (...) Meddig még?! dúlják és pusztítják országod! (...) Szent István, Szent Imre, Szent László, hol vagytok?” (*A Szent Király és népe*-ciklusból – amelyre Selmezy György kantátát szerzett); vagy (Reményikre, az *Atlantisz harangozra* is utalóan): „ti szerencsés hajósok, / gondoljatok a népre / mely itt lakozott egykor / csak nem tudta, mivégre” (*Ti boldog hajósnepek!* – *A halfácánok*-ciklusból). Megint máskor így szól a „nóta”: „Libát vettem Libanonban / haj, haj, haj. / El is lopták Trianonban / baj, baj, baj. / Non, non, non. / Liba / non / non / non” (*A liba*).

A történelmi, az erdélyi vagy a személyes, szülővárosi („marsvásárhelyi”) képzeteket, emlékeket időtlenné-fantasztikussá lebegtető szófüzések (*901 évvel később, R avagy SZ. G. és G. ZS. különös utazása 80 nap alatt egy hajdanvolt város körül, melynek neve talán Hóhstátinápoly volt. Talán nem; stb.*), a filozofikus-aforisztikus atmoszférájú variatív-szójátékos ismétlések, az enyhén misztikus rejtellemmel töltekező hanghatások, a dalszerűséget megélénkítő melodikusság ütemei: egészen sajátos eufóniává lényegülnek („Különös fantom az emlék / s benne a lét és a nemlét” *A lányok*; „A nőből új nő születik. / Rejtély a rejtélyből kinő. // Rejtély és rejtély összeér / és a Kezdetig visszaér” *A menyét*; stb.)

A vendégsszereitő avagy Szindbád Marienbadban című, 1992-es gyűjteményes kötet volt – alcíme szerint – „Sz. G. utolsó verseskötete”; s a mostani, ahogy a szerző a könyv végére helyezett beszélgetésben Orbán János Dénesnek mondja: „Egy könyv, amelyben Sz. G.-versek vannak.

De nem Sz. G. verseskötete” (mivelhogy nem ő szerkesztette). Az olvasó mindenesetre örülhet: e líra legjobb színvonalán megszólaló darabok sokasága vonul itt fel – bővítve egyik legkiemelkedőbb költőnkről való ismereteinket.

A nyelvi ötletgazdagság kavalkádjá, s a morajló létkérdések katartikussá mélyülő lényegvonatkozásainak eszméletű sugárzása: jellegadó vonás Szöcs Géza drámáiban („drámás játékában”) is. (Éppen nyelvviség és referencialitás eme különös összefüggéseiről érkezett legutóbb Szabó Róbert Csaba és Gál Andrea / *Korunk*, 2004/5./.) A posztmodern szövegüniverzum virtuóz kibontásához itt a mitikus-biblikus asszociációk, jelképes-sugallatos analógiák rengetege is markánsan hozzájárul; a heterogén párbeszéd, jelenetfragmentumok, helyzetkomédia-miniatűrök, lírai betétek füzérét valami archaikus őstudás mélyértelműsége itatja át lélekéről és jellemről, erkölcsről és árujáról, isteni és emberi titkokról. Ilyen a *Passió*, amelyben a rejtjelekbe oltott érzékföltöltés nyelvjeles érzékeltetése az örök krisztusság és az örök emberi gyarlóság képleteit mintázva zajlik. Szabó Dezsőtől, Nyírőtől, Máraitól Székely Jánoson, Paskándin át Lászlóffy Csabáig sokan tematizálták modern hangszerelésben azt a profán igazságot, miszerint a jóság, a szeretet teljességét megtestesítő jézusi magatartás törvényszerűen jár együtt az ellene szegülő emberi gonoszság (vakság, önzés, ostobaság, irigység, gyűlölködés, nyeresz-kedés) elképesztően morbid megnyilvánulásai: a keresztet állító istengyilkosság össze indulatával. Szardonikus mozzanatok özönében lepleződik le a megváthatatlannak tetsző emberi természet itt is; a tömeg ordítózik, hogy: „Pénzért gyógyított! Aj, be sok tömérdek kincset szedett össze! Engem miért nem gyógyított meg? (...) Meglépett a hitközség pénzével! Huá, huó”; Barabbás – jogosnak tekintett népszerűségét kihasználva – már királlyá választatását tervezi; a kereskedők – már a Golgotán – faragott feszületeket árulnak, „olcsón”, aztán a számárból készült kolbászt; és így tovább. A szenvedés- és üdvtörténet misztériumának horizontjában tehát elevenen és egyetemes jelentésalakzatokban tükröződik az emberiség kiábrándító morális-anropológiai önarképe, de az a szférikus-felemelő lehetőség is, amely mindegyre megvillan a finom transzcendencia-érzékenység meseivé éterizált kifejeződéseiben: például a gyermeki-angyalihimnikus énekformákban („Hajszolja nagy lovát a bűn / hogy elsőnek odaérjen / ámde ott van

Szöcs Géza: *A magyar ember és a zombi*, Kortárs Kiadó, Budapest, 2003

már, az Úr kegyelmét hozta: / ámde ott van már egy angyal hóféhrben” – *Mária a megváltásról*).

Parabolikus és groteszk komikum kíséri azután az árulásának jelétől a környékbeli kakasok kiirtásával – de mégis hiábavalóan – menekülő Péter apostol „apokrif” történetét (*A kakas*), vagy a heródesi gyermekgyilkosság eszelősségét, a rémuralom általános természetrajzát, amely – aktuálpolitikai értelmezhetősége révén – részint mintha anticipálná a merénylettől rettegő Ceaușescu végül ténylegesen bekövetkező likvidálását (*Karácsonyi játék*, 1988). A nyelv- és identitásvesztés, a kollektív önmegsemmisítés keserű bohózata, harsány (tragi)farce-a – Bréda Ferenc találó (és Szöcs Géza monográfusa, Blénesi Éva által is idézett) fogalmával: „megaburleszk”-je – *A kisberek böszörmények* is, amely – visszatekintve – 1989-nek, a diktatúra utolsó évének a hírhedt eseménymotívumait (falumbólás, a zsarnok egyre tébolyodottabb medvevadászatai stb.) vonultatva fel (mint például Paskándi Géza *A sírrablók, Pornokrácia*/ vagy Bálint Tibor *Bábel toronyháza*/) karikírozza a kiszolgáltatottságában a vallás- és bírcsere eszközével magát szerencsenként menteni remélő kisközösség sorsát, a magukat fekete festékbe mártók és a „reiszlamisálás” ábrándját kergetők boszorkányszombati erkölcsi (nemzet)haláltáncát. Amikor „az önfeladás illúziója nemcsak hogy haladéknak nem bizonyult, de a továbbélés vigaszának helyébe a megmaradás szegényét hozta”, s „a reménytelenség fordul bacchanáliába”, „az ésszerűség látszatában felépő esztelenység” (ahogy a darab egyik elemzője, Márkus Béla *Tények és képzetek*, 2005/ taglalja). Miközben égető kérdés marad, hogy ha vannak védett állatok, miért nincsenek védett népek-nyelvek is – merthogy bármely nyelvnek, mint lehetséges világnak a megsemmisítése metafizikai bűn és botrány: „egyenlő Isten arcucsapásával” (a szerző esszé-kommentárja szerint).

És meghökkenítő gegparádéba, kabarészerű bohóctréffá, travesztiák rengetegébe oltott melankólia vonja be az egész ezeréves magyar történelem tablóját is (*Ki cserélte el a népet?*). A mikszáthos (*Új Zrínyiász*) humor mellett a sorspanoráma döbbenetes vetületeit (Németh László-i megfogalmazásban, hogy hol és „hogyan veszett el magyar a magyarban”), igazságait is fölkavaró és játékba hozó – s így remekmű-számba vehető – színdarab az erkölcsi degeneráció és az értelmi leépülés végállapotait parodizálja, amikor maga a nemzetvesztés ténylegessége is már az öntudatlanság vagy a tévértelmezések sötétjébe hull. A „váltottlelkű”, „árvagyermek”, magát elcserélő-elpusztító népet nem lehet tetten érni, mert „időközben elcserélték a nyelvüket, a vallásukat, a királyukat, az isteneiket”; így az önmagával sem azonos nép „mintha élne s mégis meghalt volna”: „olyan a magyar, mintha vendég volna önmagánál”.

Gondolati és poétikai összetettség, polifónia, súlyosság és szikrázó légiesség megragadó egyensúlya: minden Szöcs-darab sajátja. Mert ebben az irodalomtörténeti eseményként méltatható (ráadásul Somogyi Győző szuggesztív grafikáival ékesített) drámagyűjteményben az említetteken kívül annyi más: Shakespeare-pastiche vagy -parafrázis (*Rómeó és Júlia*) – „mon-tázdaráma” (Szakolczay Lajos) –, lét és szerep, művészet és művész-sors titkait megrázó életfilozófiai felismerésekkel és stilizáló kultúr-történeti utalásokkal fészegető példázat vagy szimbolikus vízió (*Pandó és Martinek, Don Quijote esete Dulcineával, A szirén*), hétköznapi banalitást láttelező tragikomikus hangjáték-humoreszk (*Kisvárosi történet, A virágos láda*), vagy a kelet-európai diktatúra politikai pszichoterrorját, sötét titkosrendőri machinációit élesen átvilágító filmforgatókönyv (*Bombázó lányok árnyékában*) is felsorakozik. S az összhátas: ami a mindenkori nagy nyelvi, művészi, önismereti élményeké.

BERTHA ZOLTÁN

Miközben június közepén a POSZT-on (Pécsi Országos Színházi Találkozó) a színházi szakemberek többek között arról vitáztak: kell-e Magyarországon rendszeresen ismétlődő nemzetközi színházi találkozó, Gyulán valószínűleg már ácsolták a Shakespeare fesztivál díszleteit, képletesen és valóságosan is.

A Gyulai Várszínház egykor, a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas években a klasszikus és kortárs magyar drámák, a magyar történelmi drámák bemutatásával szerzett magának elismerést. Az elmúlt évtizedben viszont nemcsak a minőségi igényeket mindig szem előtt tartó gazdag, színes, számtalan ízlést és érdeklődést kielégítő programjával emelkedett ki az egyre szaporodó szabadtéri színházak sorából, hanem a saját bemutatói nagy számával (3-4-5) és azok esetenként színháztörténeti eseményszámba menő művészi rangjával is. 1999 óta hagyománnyá vált évadonként egy-egy Shakespeare-darab színrevitele is neves rendezők felkérésével. Ennek a továbbfejlesztésén gondolkodva, a színház igazgatója, Gedeon József tavaly látta elérkezettnek az időt arra, hogy ettől az évadtól a nyári hathetes összművészeti fesztivál kezdetekor, július első két hetében nemzetközi Shakespeare fesztivált rendezzen a Gyulai Várszínház. Az igazgató által többször elmondott és leírt cél az, hogy legyen Magyarországon egy olyan rangos, nemzetközi fesztivál, ahová a legjelentősebb Shakespeare-előadásokat hívják meg itthonról és külföldről.

A fesztivál jelentőségét felismerni csak akkor tudjuk igazán, ha figyelembe vesszük azt, amit a meghívott előadásokat kiválasztó grémium tagjai (Csíszár Imre, Darvay Nagy Adrienn, Gedeon József, Koltai Tamás, Nagy András) közül Vidnyánszky Attila nyilatkozott a Várszínházi műsorfüzetben: „Igazi színházi nagyhatalommá viszont csak akkor válhatunk, ha lesz az országon belül öt-hat (mint ahogy például Lengyelországban van is) nemzetközi fesztivál. Nálunk rendszeresen működő, tulajdonképpen, egy sincs, vannak próbálkozások (például a Bárka Színház a kamaraszínházi fesztiváljával, a kortárs drámafesztivál, ahová külföldi előadások is jönnek), de igazából nincs. Pedig benne kell lenni a nemzetközi színházi vérkeringésben ahhoz, hogy megfelelően tudjanak bennünket értékelni, ahhoz, hogy mi is megfelelően tudjuk felmérni a saját helyzetünket, hogy új irányokat tudjunk a magunk számára meghatározni.”

Vidnyánszky Attila nemcsak beszélt a fesztivál szükségességéről és jelentőségéről, de igyekezett hathatósan hozzájárulni a sikeréhez is. A várszínház saját bemutatóját, *Shakespeare koszorú* címmel ugyanis épp ő rendezte. A beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház és a Gyulai Várszínház együttműködése is több évre nyúlik vissza: kezdetben saját előadásaiikkal, Gyulán tehát vendégprodukciókkal szerepeltek, de a különböző díjakat elnyert 2002-es *Karnyóné*, 2003-as *Szarvassá változott fiú kiáltozása*, tavalyi *Tóték* már jórészt a várszínházban készült és itt is került bemutatásra. A *Shakespeare koszorúval* Vidnyánszky Attila feltette a koronát eddigi gyulai működésére, ugyanis olyan, négy helyszínen (ebből kettőn egyidejűleg) zajló előadást hozott létre, ami ebben a formájában sehol másutt nem adható elő, a gyulai várba és környezetére van kitalálva. Tulajdonképpen nem más a produkció, mint nagyszabású tiszteletadás, főhajtás a halhatatlan mester munkássága előtt. A rendező a shakespeare-i történetek, helyzetek, hősök iránti vonzalmától vezérelve olyan dialógust kezdeményezett a shakespeare-i világgal, legalább egy tucatnyi művével, amelynek aktív részeseivé váltak nemcsak az előadás létrehozói, szereplői, de még a közönség is. A megidézett művek, helyzetek, hősök, mondatok ugyanis egy keretjáték közé kerültek, melynek értelmében egy irodalmi bűnpernek vagyunk a tanúi: a Shakespeare iránt köztudottan nem túl lelkes, egyik írásában őt és műveit gyilkos bírálattal illető Tolsztoj ügyészként támadja; a kortárs Cervantes hőse, Don Quijote pedig, aki Shakespeare történeteiben hasonló természetű küzdelmet lát egy tisztább, nemesebb, igazabb világ és ember megszületése érdekében, mint amit maga is folytatott, ügyvédként védi; mi, a közönség pedig előbb, az előadás kezdetekor, a vár előtti lovas szobornál emelt alkalmi színpadról esküdteknek szólítatunk fel, végül viszont, a Tőszínpadon zajló „felvonás” láttán már bírói szerepben kényszerülünk állásfoglalásra. Ez a keretjáték amellest, hogy nem túl eredeti (lásd legutóbb a Nagy Könyv játék tévés tárgyalásait akár), kicsit erőszakoltnak is tűnik, de a funkcióját kétszegtelenül betölti, segít érdekeltté tenni bennünket a shakespeare-i világ felidézésében. Ez a keretjáték és a tőszínpadi zárójelenetek lényegileg sikeresen fogják és foglalják össze az egyébként százféle irányba elinduló, meg-meglóduló előadás

Szó, látvány, mozdulatsor

Nemzetközi Shakespeare Fesztivál Gyulán

szállait, de nem biztos, hogy mindenki számára kielégítő módon teremtenek kapcsolatot az egyébként nem összefüggő helyzetek, jelenetek, hangulatok, motívumok, mondatok között, amelyek úgy hullámszánk és járnak körbe a színtereken, ahogy a közönség is kényszerül a vár elől (egyik fele) a várszínpad nézőterére, illetve (másik fele) a vár mögötti térszínpad nézőterére, aztán helycserével a másikra s végül (ismét együtt) a Tőszínpad nézőterére. A folytonos allúziók, idézetek, rájátszások fölfedezése (még ha az előadás elsősorban olyan alapművekből is építkezik, mint a Hamlet, Rómeó és Júlia, Machbeth, A Vihar) komoly Shakespeare-élményeket, előismereteket, jelenlétük értelmezése pedig intellektuális erőfeszítést igényel. Ugyanakkor még a Shakespeare-stúdiumai kezdetén tartó vagy abban megrekedt, esetleg a posztmodern játékokra kevésbé fogékony nézőt is magával ragadhatta (ha az előadás természetéből fakadóan tartósan fogva nem is tarthatta) egy-egy vizuális látványos kép, táncjelenet, érzelmileg megkapó vagy humoros helyzet (főként ha ezek egyszerre valósultak meg).

A beregszászi társulat, amely e sorok írója számára lelkesedése, művészi alázata és szakmai hozzáértése miatt a Kárpát-medence egyik legszeretetre méltóbb társulata, ezúttal vezető színésze, Trill Zsolt nélkül is bizonyította alkotóképességét, s főként a vár mögötti térben, a vándorszínházi, commedia dell'arte jellegű, elsősorban a Rómeó és Júliát feldolgozó játékaival nyújtott kiemelkedőt, Kristán Attilával (Mercutio) az élen. Ugyanakkor az ismertebb fővárosi színészek (Blaskó Péter, Kamarás Iván, Nemcsák Károly, Takács Kati, Pálfi Katalin) játéka is zökkenőmentesen illeszkedett az övékhez; Kamarás Iván például meglepően emlékezetes alakítást nyújtott Machbeth szerepében, de a Lady Machbethet alakító Pálfi Katalin szenvedélykitörései, mozgáskultúrája is magával ragadó erejű volt. Nincs itt tér az előadás számtalan további figyelemre méltó mozzanatának felidézésére, de azt az ötletgazdag, invenciózus, időnként kimondottan bravúros rendezői munkát (amelyhez a dramaturg, Verebes Ernő is nyilván hozzájárult a magáét) mindenképpen kiemelendőnek tartom,

amely a két különböző helyszínen egyidejűleg zajló „felvonás” közötti kapcsolódási lehetőségeket, egymásba való átjárásokat, párhuzamokat a szerepek, színészek, zenék, mondatok átjárása révén megteremtette, és amelynek eredményeként olyan előadás született, ami a várfalra vetített árnyjátékoktól, a várarókbeli sírásáson át a Tőszínpad körüli csónakázásig maximálisan (de sohasem öncélúan) kiaknázza a környezet kínálta lehetőségeket. Ez az egyszeri, de feledhetetlen élményt nyújtó (a közönség költőzködéseivel együtt csaknem négyórás) előadás, minden esetelegességgel és problematikusságával együtt méltó nyitánya volt a fesztiválnak.

Maximálisan kihasználta az évek óta emlékezetes előadások helyszínéül szolgáló XIX. századi polgárház, a Ladias-ház udvara adta lehetőségeket a *Szonettek* című előadás is, a várszínház idei második saját bemutatója. A szerkesztő-rendező Benedek Miklós nehéz feladatra vállalkozott, hiszen a szonettek elvileg nem igazán kínálják magukat egy dramatikus játéknak számára. Ő azonban egyrészt a Shakespeare kortárs, John Lacy öfelsége színésze visszaemlékezéseit felhasználva előadatta a szonettek születésének életrajzi hátterét, szerzőjük történetét Southampton grófiával és a titokzatos fekete (barna?) hölgygel is, a 154-ből kiválasztott ötven szonettet tulajdonképpen erre az epikus szálra fűzte fel, másrészt szereplői sokoldalú mozgatóásával, a tér minden pontjának bejátszásával, jól megválasztott zenékkal eredményesen törte meg a szonett-elmondó helyzetek statikusságát. A Színház-művészeti Egyetem végzős hallgatói (Tornyai Ildikó, Cseh Judit, Juhász István és Széll Attila) bizonyították, hogy érdemes lesz őket még ennél is komolyabb feladatokkal megbízni a jövőben.

A shakespeare-i szövegeknek, mondatoknak, ver-

seknek (ha, különösen a Koszorúban, alaposan meg is bolondítva) e két előadásban a rendezők még meghatározó, a hagyományoshoz közelítő szerepet hagytak, a főprogram további előadásában viszont a szó háttérbe szorult, s a rendezői víziók a szokatlan látványban, a parádés mozgássorokban, szimbolikus, metaforikus jelenetekben formálódtak meg. A Shakespeare Fesztivál íve, mintha a látványelemekben gazdag szőszínháztól a szó nélküli látványszínházig ívelt volna. Ezen a képzeletbeli (bár a két hét előadásainak sorozatában konkrétan is megélhető) úton az egyik köztes állomást jelentette a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron színház vendégjátéka, az *Othello, a velencei mór*, Bocskári László rendezésében. Bocskári korszerű színházi nyelvet és megoldásokat kereső, a nézőt állásfoglalásra ösztönző rendezéseit nemcsak az erdélyi közönség, de a magyarországi is megismerhette már az elmúlt évek során, sőt még a gyulai is, a két évvel ezelőtti *Titus Andronicus* előadásban. Ez az *Othello* is megérdemelten kapott meghívást a fesztiválra, egyetlen megjegyzésem lenne csupán: nem nagyon értem, miért a Cassiót alakító Mátyás Lászlót jelölték UNITER-díjra, amikor a Jago-t alakító Váta Lóránd szerepmegformálása sokkal izgalmasabb.

S ha már romániai színházi kultúra, akkor természetesen nemcsak a magyar, de a román is jelen volt – a Franciaországban élő világhírű Purcárete a Craiovai Nemzeti Színházzal. Az általuk Gyulán a Sportszarnok egy elrekesztett sarkában bemutatott *Vízkereszt vagy amit akartok* 2004-ben elnyerte az év előadása és a legjobb rendezés díját Romániában. Bizonyára méltán, de ezt nem tudtam megítélni, mert a színház nyelve nemzetközi ugyan, de engem ezúttal nagyon zavartak a nyelvi korlátaim, hogy épp az elhangzó szó és az ugyanakkori látvány kontrasztjából fakadó poénokra nem vagyok vevőképes. Szerencsére, Gyula sajátos többnemzetiségű lakossági összetételéből fakadóan, a jelenlévő közönség többségének nem voltak ilyen gondjai.

Mint ahogy a szintén világhírű litván rendezőről, Oskar Karsunovásról elnevezett színház *Szentivánéji álom* előadásánál már nekem sem, de nem csak azért, mert a művelődési házban a színház technikusai már meg tudták oldani a feliratozást is, hanem mert ebben az Európa számtalan országában és nagyvárosában sikerrel szerepelt előadásban a színpadi látvány (elsősorban a színészek elképesztően kifejező és akrobatikus mozgása révén) nem csak annak megjelenítésére képes, amit a nyelv közöl, de arra is, amit az nem tud elmondani.

A kijevei DAH Színház *Előszó Machbeth*hez című vendégjátékából az értelmes emberi szó gyakorlatilag már ki is marad, de mintha nem is hiányzana. A színpadkép az ellenkezője a litván színházénak: ott egyetlen, nem is díszlet van a színpadon, inkább munkaeszköz, játékszer, de az minden színész kezében (amikor éppen le nem teszi), egy fatábla, amivel bármilyen helyzetnek, érzésnek az eljátszására képesek; itt ukrán eredeti, kézzel szőtt szövegekkel, népviseletekkel már-már túlszűfolt, festői a színpadkép. Ennek előterében egy olyan, az ősi népi szertartásokra emlékeztető dramatikus játék zajlik, az autentikus ukrán ének és a világ különböző ritmusait ötvöző zenét (élő előadója a háttérben a DakhBrakha etno-kórus együttes) figyelembe vevő rituális mozgássorozat-láncolat, amely a Machbeth történetének, problematikájának, szellemiségének a lényegét képes rendkívüli szuggesztivitással megjeleníteni.

A szó háttérbe, a látvány előtérbe kerülésének tendenciája mellett, ezzel összefüggésben, a fesztivál egy másik tapasztalata lehet az is, hogy bármennyire különböznél is különb rendezői koncepciók megvalósulásai ezek az előadások, mindegyiknél meghatározó az összeszokott professzionális csapatteljesítmény, a külföldi előadásoknál olyannyira, hogy egyéni színészi teljesítmények kiemelésére már nem is nagyon van mód.

Ha valakinek a Shakespeare-éhségét nem elégítették volna ki ezek a világ bármely pontján helyüket megálló előadások, a rendezők a két hét során kísérőprogramnak elnevezve, további ingyencfalatokról is gondoskodtak. Szószertinti értelemben is, mivel két gyulai étteremben Shakespeare konyhája elnevezésű speciális menüvel várták a közönséget, de reneszánsz és Shakespeare korabeli zenét szolgáltatott koncertjein a gyulai William Ensemble, illetve a Corvinus Együttes, az angol-magyar Simply English együttes, vallottak a maguk Shakespeare-felfogásáról az Újvidéki Művészeti Akadémia hallgatói a Wyhar (sic!) című előadásukban, volt szakmai konferencia a Shakespeare-fordításokról, és kétnaponként láthatták a gyulai moziban, illetve a várszínház kamaratermében a leghíresebb Shakespeare-filmfeldolgozásokat.

ELEK TIBOR

A bőség zavarával küzd, aki az elmúlt budapesti táncszínházi évadot összefoglaló dolgozatban értékelni akarja. Az épülettel vagy helyiséggel rendelkező kis- és nagyegyüttesek, az alkalmi formációk, valamint a befogadó játszóhelyek száma Budapesten évről évre emelkedik, a különböző stílusú bemutatók kínálata színes, a közönség elé kerülő alkotások minősége változó. A rendszeres állami forrásból szűkösen élőket és a pályázatokon elnyert támogatásokból vegetálókat egyaránt premierkénszer hajtja (közvetlenül és közvetve is csak arra kapható támogatás), miközben a szakma egy része azt állítja, hogy felesleges ennyi bemutatót tartani. Többen ezt azért hangsúlyozzák, mert az évente így vagy úgy szétosztható összeg körülbelül változatlan, ezért az állami döntéshozók és a szakmai kuratóriumok tagjai heves viták közepette állandóan öncsonkításra kényszerülnek, a támogatást igénylő alkotó- és előadóművészek pedig a legtöbbször (persze jogosan) keveslik a nekik jutó pénzt. A problémák túlzott leegyszerűsítése lenne a helyzetet optimistán úgy értékelni, hogy végül is minden rendben van, mert a közönség jól jár: kedvére szemezgethet a gazdagon megrakott gyümölcsöstálból.

Elszakadva a nem mellőzhető, de mindenki által rettenetesen unt gazdasági és szervezeti problémáktól, és megmaradva az enyhén képzavaros hasonlatnál, a legjobb az, ha az évadértékelő a gyümölcsvizsgálatról szól. A tálban az éretlenek és az erjedésnek indult túlértek között formájában újszerű, tartalmában ízeslet, kreatív fajtaneveléssel készült termékegyedek is találhatók. Ezek érdemlik meg a legnagyobb elismerést, mert csak az újdonságot felmutató, színvonalas műalkotások létrejötte biztosíthatja a lépéstartást és a fejlődést. Külföldi együttesek budapesti vendéjátékát helyszűke miatt nem említtem. A határon túli magyarokkal természetesen kivételt teszek.

A Franciaországban élő, Európában kiemelkedő színházi személyiségként tisztelt Josef Nadj a vajdasági Kanizsán Nagy Józsefként született. A Trafóban szeptemberben bemutatott *Éden* című egyfelvonásosa az *Apocrif Codex* című trilogia középső darabja. Nagy stílusa összetéveszthetetlenül egyéni, miközben alkotásait multikulturális sokszínűség jellemzi. Darabjai emlékeztetnek Pina Bausch táncszínházára, de verbális-pantomimes „mesemondásában” nagy számban felfedezhetők magyar népi motívumok is. A tér- és időkezelésére a japán butoh tánc hagyományai hatottak. Az *Éden* hősei a pokolban is (háborúban, börtönben, számkivetettségben, elnyomásban) az életben maradásért küzdenek. A szereplők a mozdulatmondatok között többször verbális mondandóba kezdenek, amiből érthetetlen mormolásba válnak, vagy beszéd közben fejüket vízzel teli akváriumba nyomják.

Nagy József figurái a megbékéléshez és a harmónia bölcsességéhez akkor jutnak el, amikor a megszerzett tudást már nem tudják továbbadni.

A leghíresebb franciaországi magyar koreográfusok az elmúlt évadban intenzíven foglalkoztak pokoljárással. Frenák Pál *Apokalipszis – Frisson* címmel borzongató világvégi látomásait fogalmazta meg tavasszal, szintén a Trafó színpadán. Frenák a *Fütk* és a *Csajok* utánra nem *Apokalipszist* tervezett, hanem a két előbbi alkotás összegzését egy harmadik koreográfiában. Szerintem ez készült el *Apokalipszis – Frisson* címen, annak dacára, hogy a premiert kísérő információk között nem található utalás az előző két darabra. De az is lehet, hogy a koreográfus időközben elvetette a triptichon ötletét, vagy később fogja elkészíteni a harmadik opusát. Tulajdonképpen teljesen mindegy, hogy melyik variáció az igaz, mert a Frenák-alkotások látványban, mondanivalóban és koreográfiában olyan kifejezők és anyagerősek, hogy nyugodtan nélkülözhetik a magyarázattal szolgáló címadást. Különösen akkor, ha a tartalom Frenák egyik kedvenc témájához, a káoszábrázoláshoz áll közel.

A káoszfilozófiai alapokon nyugvó táncszínházi alkotások boom-ja az utóbbi időben mintha kicsit lecsengőben volna, de figyelemre méltó utóregék még tapasztalhatók. Gergye Krisztián az elmúlt években táncosként és koreográfusként is többször bizonyította, hogy otthonos közege a káosz. Másfél éve a MU Színházban Hieronymus Bosch triptichonja, *A gyönyörök kertje* ihlette apokaliptikus koreográfiát készített, a most elmúlt évadban pedig a *Kínos!* című kegyetlen XXI. századi táncablójával jelentkezett, szintén a MU-ban. Az emberben rejlő visszataszító vadállatiaságot sokkoló képekben ábrázoló egyfelvonásosban színpadra idézett ultraperverz figurák között van egy nadrágos, állig felöltöztetett (ezzel a többiek közül kirívó) naív leány, akiről a darab végén kiderül, hogy a minden gát-

lástalanságra képes társaságban egyedüli irreális lény: egy élettelen baba. Az alkotónak nagy bátorságra volt szüksége ahhoz, hogy a sokkra sokkot halmozó, lélekölő erőszak perverzítésig fokozott abszurditása után lírai végkifejlet bedobásával katarzissal kacérkodjon. Könnyen megrezeghet a léc: az ultraperverzió pillanatok alatt megagicsbe csaphat át. Aki ezzel kísérletezik, szorongásai nyilvánosságra hozatala mellett, talán lesütött szemmel, suttogva, de hallhatóan együttérzésről és életszeretetről beszél. A darabot egyébként műfajilag nyugodtan lehetne zoológiai sci-fi-horror-pornó-balettnak nevezni. Grupiban előadott orális és sokszor már uncsinak tetsző hagyományos szexjelenet-imitációk előtt, után és közben ugató-hörgő kutyák veszekednek a koncon, és marcangolják szét például a naív leányt. Pedig szegény teremtsének nincs más „bűne”, mint az, hogy szépnék látja a klasszikus balett idiotizmusát, és meg is nyit bátorítanul egy hamar paródiává, majd orgiává változó balettbetétet. Az előadás végén a fáradt örömmel civille vedlő szereplők – még az előadás részeként – a babapózba merevedett vékonyka naívát a lépcsőn felejtik, majd néhányan visszazsaladnak érte, de csak a jelmezéért. Felállítják, leve-

szik róla a ruhát, és ott hagyják meztelenül. Úgy borul rá a sötét.

Aki a *Kínos!* előadásán arra gondolt, hogy a táncszínpadon látható borzalmak már nem fokozhatók, tévedett. Tavasszal a Finita la Commedia kétszemélyes társulata meghívta Gergyét és az énekes Ágenst. Juhász Anikó rendező-koreográfus (művésznevén O. Caruso) Gergye Krisztián és Fehér Ferenc társ-koreográfusi együttműködésével az Artus Stúdióban színpadra vitte Lautréamont prózaverseit, a *Maldoror énekeit*. A Lautréamont írói álnév, mögötte va-

Vegyes gyümölcs

lódi álruhás herceg, a Párizsban 1870-ben, a kommun alatt rejtélyes körülmények között fiatalon elhunyt Isidore Lucien Ducasse rejtezik. Az ifjú herceg életében nem tett szert írói hírnévre, de halála óta rendszeresen felfedezik. André Gide szerint Rimbaud-val együtt ő húzta fel a holnap irodalmának zsilipjét. A *Maldoror énekeiben* a költő kozmikus méretűvé fokozza az emberi gonosztságot, az erőszak és a pusztulás rettenetes képeit. Az előadók, Ágenst, Fehér Ferenc és Gergye Krisztián a lemeztelenített őszinteség látószögéből újraértékelik világunkat. Bemutatják, milyenek vagyunk valójában: akarnak ösztönlények, hétköznapi gyilkosok, vágyaink szenvedő rabjai. Lautréamont szerint lassan szeretünk ölni, mert ha az áldozat hamar meghal, nem élvezhetjük a szenvedéseit.

Az Artus Stúdió – Goda Gábor társulata – egy elhagyott budai gyárépületben működő együttes. A „székházukban” rendszeresen fellépnek, de más csoportokat is befogadnak oda. Márciusban viszont őket fogadta be a Nemzeti Táncszínház. A Medence Csoport nevű, fiatal képzőművészek alkotta társulás a Várszínház elegáns aulájában több tonnányi faanyagból hatalmas térinstallációt épített, amelyben az Artus-táncosok előadták a Goda Gábor rendezte *Rókatündéreket*. A kínai

az összes többi hitrege: férfi és nő kapcsolatával, születéssel, halállal, pajkos, kísértő lélekdemónokkal és a világ mágikus egységét megbontó, racionalitásra törekvő kreatív emberrel.

A Nemzeti Táncszínház nemcsak a Várszínház épületében kínál fellépési lehetőséget hazai és külföldi együtteseknek. Az idén márciusban megnyílt Művészetek Palotájának Fesztivál Színházában évente száz napon a Táncszínház szervezhet programot. Itt mutatta be májusban a Szegedi Kortárs Balett Juronics Tamás új, egész estés táncjátékát, a *Tyaltot*. A Shakespeare *Rómeó és Júliája* nyomán készült koreográfia neopunk hősei elkeseredetten keresik identitásukat. Jogos a keserűségük, mert személyiségüknek már egyetlen egyedi vonása sincsen. Tucatáruk, késztermékek. Juronics a *Tyalttal* telibe találta a korát, és kitűnő táncszínházi előadást alkotott. Megjelenítette a színpadon korunk hőseit, akiknek jellemük, vérmérsékletük különböző ugyan, de a tucatáru-fogyasztáshoz és a „trendi” felszínes követéshez fűződő viszonyuk elkeserítően szürke és egyforma. A történet főhőse – ahogyan a címből is sejthető – a veronai szerelmesek helyett maga Tyalt. Rómeó ugyanis nem őli meg szerelme fivérét, hanem banális véletlen folytán Tyalt okozza Rómeó (tetsz)halálát. Júlia meggyűlöli az amúgy kedvelt unokatestvérét, olyannyira, hogy a darab végén pisztollyal lelövi. De a gyilkos fegyver a Shakespeare szerinti tettes, a kómából felébredt Rómeó kezében landol. Így az előadás végére helyreáll a shakespeare-i látzatrend. Juronics dramaturgiai operációja sikerül: a „betegek”, akiknek Shakespeare előírta, meghalnak. De lehet, hogy Rómeó már akkor meghal, amikor Tyalt ellöki, és a „pszichomese” a szereplők vágyaiban szövődik tovább.

Az önkényesen, de a minőségük okán kiemelt előadások mellett még számos bemutató érdemel említést. Csak felsorolásszerűen: Ladányi Andrea *Tutyila – Az elfelejtett álom, MMS, Olyan mint a Szűzmária, csak a fejét lecsavarták és 6913* címmel négy izgalmas koreográfiát mutatott be az évadban; Bozsik Yvette a Brjusov regénye nyomán készült kitűnő *Tüzes angyal* mellett *Létramesék* címmel sikeres gyerekdarabot is koreografált; Szabó Réka jól sikerült *Karca* prózát és mozgást egyénien vegyítő humoros színfolt volt; vegyes fogadtatású, saját maguk előadta egyszemélyes koreográfiákat alkotott Ladjánszky Márta, Csabai Attila és Bata Rita.

A hagyományörző és a kísérletező kedvű néptáncosok is kitettek magukért. Zsuráfszki Zoltán és társulata, a Budapest Táncgyűttes parádésan előadott szatmári gyűjtéssel rukkolt ki. A Román Sándor vezette *ExperiDance Steel – A fém legendája* című, vitatható minőségű tánc-show-val jelentkezett. Kovács Gerzson Péter a *Tranzittal* gyarapította újszerű táncszínházi előadásainak sorát. Juhász Zsolt és a Duna Táncműhely a *Tükörmély* című, drámai Pygmalion-történettel aratott megérdemelt szakmai és közönségsikert. A Honvéd Együttes Novák Ferenc rendezésében *Egri csillagok* címmel történelmi musicalt mutatott be. Az Állami Népi Együttes a sokszereplős, nagy ívű *Pannon freskójában* Mihályi Gábor rendező-koreográfus irányításával a hagyományok újszerű megőrzésére tett kísérletet.

Az állandó játszóhellyel rendelkező balett-együttesek sem télenkedtek. A Debreceni Balett az *Álomszilánkok* című premierjével demonstrálta, hogy Egerházi Attila rövid idő alatt ütőképes modern együttest faragott a társulából. A Győri Balett William Fomin koreográfiájával Mozart *Don Giovanniját* dolgozta fel tancban. A Magyar Állami Operaház balettegyüttese ősszel *Hófehérke és a 7 törpec* címmel nagy sikerű gyermekbalettet mutatott be, amelynek koreográfusa az azóta a Bécsi Operában igazgató ifj. Haragózy Gyula volt. Az Operaház tavaszi balett- és több operapremiere pénzühiány miatt elmaradt. Az „ország első színházában” nemcsak strukturális gondokkal birkóznak, hanem pénzügyi és irányítási válság is dúl. A méltán híres társulat egyelőre olyan előadásokat produkál, amelyeken a közönség még nem érzékelheti a művészi színvonalromlást. A művészi értékörzés és -teremtés kérdésében a táncvilág szereplői között – műfajtól, státustól függetlenül – teljes az egyenlőség: mindenki azon van, hogy a közönség az előadásokon a gondokból ne vegyen észre semmit.

A hetvenes évek végén az egykori Leningrádban a Kirov Balett bemutatta Gogol *Revizorának* balettváltozatát. A darabban a nagy hatalmú vendég érkezésekor elbűjva, pusztá kézzel éppen addig tudják tartani az ingatag (díszlet)falat, amíg a delegáció elvonul. A táncművészet – hasonló erőfeszítések árán – akkor marad életben, ha a nagy érdemű publikum nemcsak átutazóként, hanem visszatérő vendégként látogatja a játszóhelyeket.

KUTSZEI CSABA

A csíkszeredai közönség úgy találta: Az *ember tragédiája* az elmúlt évad második legjobb előadása volt. Az évvégi toplistán mindjárt az *Egy bolond százat csinál* után következik... Ez nem csalás, nem ámitás. Szavazócédulák bizonyítják, na meg én is előfordultam a nézőtérén, és kérem: az előadás végén a taps tényleg nem obligát egyenlaps volt.

Hogyan lehetséges ez? Hiszen a Madách-szöveg mégiscsak „poros” klasszikus. Ráadásul „mindig elmondják, meg jól ki is derül” drámai-atlan. (Feszengve illik végigunatkozni. Épeszű ember nem is akarhatja „élvezni”...) Ezenkívül: a csíki társulat pimaszul fiatal egy ilyen bicskabeletörős feladathoz.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy egy másik fórum viszont nem díjazta a produkciót szó szerint: Kisvárdán semmilyen díj nem jutott a Csíki Játékszínnak. Nem állítható ugyan egyértelműen, hogy „a” szakmai közönség utasítja el az előadást, hiszen Gyergyóban, a Kisebbségi Színházak Kollokviumán a zsűritől az előadás és rendezője, Gavriil Pinte „dicsérő oklevelet” kapott.

Az igazság valahol a kettő között lehet.

Meg tudom érteni a kisvárdai elégedetlenséget, hiszen olyan mérvű színészi alakítást, amilyenek a sepsiszentgyörgyi vagy a kolozsvári előadásokban helytel-közzel lassan megszokottak, a csíki Tragédiában hiába keresnénk. (A hazai nézők Antal Ildikónak ítélték ugyan „az év színészénője” titlust, minden bizonnyal Éváért, egy darabig azonban még nem várható, hogy Uniter-díjra jelöljék...)

A csíki lelkesedőket is meg tudom érteni: Pinte meg a társulat poénokkal, friss ötletekkel aggatta tele az előadást. Kicsit meghökkentő ugyan, hogy ebben a kultikus műben Lucifer egy piros láncfűrésszel jelenik meg („druzsával”, a szó oroszul „barátságot” jelent...), de a „konzervatív kisvárosi közönség” elfogadja ezt az újítást a román rendezőtől. Sőt, talán megkönnyebbülve nyugtázza: végre valaki leporolja és megnyeseti ezt a szent monstrumot. (Apropó „kisvárosi konzervatív néző”: úgy tűnt nekem, hogy például Tompa Gábor Ionesco-előadása, a *Jacques avagy a behódolásról* a csíkszeredai vendéglőadáson sokkal inkább működött, mint otthon, Kolozsváron. Persze ennek egyéb okai is lehetnek. De jó arra ez az információ, hogy ne hangoztathassuk ezentúl lépten-nyomon: azért igénytelenek a csíki előadások, mert az itteni közönségnek ez is jó, neadjisten: épp így, csak így a jó.)

Hogyan, miként nézhette el az előadásnak a közönség, hogy – ha ez volt a baja vele a várdai fesztiválnak – nem túl hűzóság benne a színészi alakítások, nem túlzottan színészes, értelmezett benne a szövegmondás? Például azért, mert „mint már említettük”, amint leülne egy-egy jelenet, a rendező rögzvest előáll valamilyen poénnal, ötlettel, aktualizálással. A falanszter-színnél például, ahol egy fehér, sok ablakocskás deszkapalánk előtt magyarázza „a világot” Ádámnak és Lucifernek a fehérköpenyes, védőálarcos Tudós, amint Michelangelóhoz ér, két ablakocskán kinyúlik egy-egy kar, s az *Ádám teremtését* idézi be nekünk. Mászor különböző ablakokon jelenik meg egyazon szereplő feje, keze, lába. A Tudós meg rácsukja (mintegy véletlenül) az egyik testrésze az ablakot.

A poénok, idézetek „fiatalítják” a Tragédiát: Lucifer (Keresztes Szabolcs) néha a *Matrix*című filmből ismerős mozdulatokkal jelzi (megbicsaklik a mozgása), ha neki nem tetsző eszméket hangoztatnak mellette (keresztényi szeretet, testvériség). A római színbeli Hippiá (Dálnoky Csilla) a fiatalok körében ma népszerű *Amorfördögök* című együttestől kölcsönöz dallamot a mámort dicsőítő énekéhez.

Ezek a játékok nem tekinthetők esetlegesnek, ötletszerűnek: bizonyára nem véletlen, hogy éppen a pillanat örömeit propagáló római kor társítódik ily módon a jelenhez. Vannak még hasonló egybejátszatások az előadásban: a görög és a

Illusztrált Tragédia

„Játszani is engedd...”

francia színbeli tömeg viselkedése szinte azonos. Nem esik nehezükre azt kiáltani, hogy „Halál reá!”, és kellékként-díszletként egy hatalmas lepel (vörös, illetőleg piros-fehér-kék) takarja időnként őket, ez alatt mozognak alaktalanul, ennek a leple alatt vállalják, arctalanul, kegyetlenségüket. A tömeg egy alkalommal a kommunizmusbeli pionír-felvonulásokat idézi: tagjai felállnak a lépcsőszerű dobogóra, mint egy kórus, és magasba tartott karral, mosolyogva lengetik kendőcskéiket.

Nemcsak az egybejátszatások tűnnek átgondoltnak: a mozgásbeli, képi megoldások az épp aktuális jelenet ideológiájába is szervesen bele tudnak épülni. A középkori szín alatt, amíg a két pártra szakadt hívők egymás felé zsoldárokat, hitvallásokat kiabálnak, a tömeg egy része kis székeket rakosgat a lábuk alá, azokon lépkednek ezek a fanatikusok (mintegy alájuk játszanak). Kepler jeleneteiben Lucifer színes biliárdgolyókat szór szét a földön, azok lesznek a csillagok, s amikor a mesternek horoszkópot kell felállítania, Lucifer a dákóval lökdösi őket. Az egyiptomi színben a hosszú, keskeny asztal fölé (ez gyakran „játszik”) egy nejlont függesztettek közepén, a rabszolgák úgy „építik” a piramist, hogy erre kis fehér köröket festenek. (Ezek szépen rájátszanak az asztal mögött sorakozó rabszolgák kobakjaira...) Akinék a köröcskéjére meg a különben átlátszatlan nejlont mögöttől egy piros pöttyöt ken egy titokzatos valaki, az meghalt. Vicces módon (és kicsit mintha varázslatosan) mindig ugyanaz a személy kapja meg ezt az ítéletet. Éva első férje.

A rabszolga (Giacomello Roberto játssza) komikus módon csapja le magát az asztalra, amikor azt kívánja jelezni, hogy ő meg-

turbózzuk, hogy kedvet csináljunk hozzá, mármint *Az ember tragédiája* elolvasásához. A sztrórolt idézetek benne vannak, hallhatóak, talán egy-két új összefüggést is felfedezhet az előadásban régi emlékeihez képest a néző, de a hangsúly nem ezen van. Az előadás nem kíván a szöveg szolgálóleánya lenni. Inkább képeskönyv, jó értelemben: a képek, játékok segítenek rábólintani, hogy igen, ezt a kötetet fellapozzuk meg.

Egy harcnak, illetve kimenetelének lehetünk tanúi tehát: a sokáig uralmon lévő, sajátos madáchi szöveg birkózik a „materialitással” (annak pedig szegénynek pechje is van, a Csíki Játékszín nem tud túl sokat áldozni díszletre/jelmezre), és a színészi játék helyzete is átértékelődik: nem ez lesz ezúttal (legalábbis nem a főhősöké, nem átéléses módon) az előadás gerince. A szöveg, az eszmei tartalmak, a hőscenrikuság, a linearitás, a tragikum teret veszít ezúttal – mintha a modern tartalmak lassan helyet engednének a „posztmodern”-nek. Könnyedebb, játékosabb, töredezettség, az esetlegességet jobban felvállaló produkciót látunk. Lucifer már

nem tudós kétkedő, ma talán ez anakronisztikus is lenne; játékmester, mindig részt vesz az élet forgatagában, és végig ironikusan szemléli azt. Ádám (Kosztándi Zsolt) ezzel szemben – nem tudom, mennyire szándékos ez – távolságtartóbb, kívül marad az eseményeken, de mintha bábuként forgatná egyik helyzetből a másikba egy külső erő, s ezt unná meg ő a játék végére: végső főhajtása azt jelzi, hogy a (modern) tudásvágy, a megértés helyett ő is inkább a részvételt, az átélést választja.

Az én Tragédia-értésemhez a következőt tette hozzá ez az előadás: Ádám nem a feledni vágyott, pesszimista vég tudatában hajlik, szinte értelmetlenül, a reményre biztató szót szavára. Lehet, hogy úgy képzei: ezúttal Lucifer változatát látta, rendben; de lássuk, ha az Úrra hagyatkozik, talán egy másik arca is megmutatkozhat előtte a teremtményeknek. Ezt az értelmezést Keresztes Szabolcs (Lucifer) játéka támasztja a leginkább alá: többnyire ironikus megnyilvánulásainak feltűnő ellentétjei azok a mozzanatok, amikor azt látjuk, a „jó” megmutatkozásaival szembesülve szinte fizikailag megsemmisül. Ezek szerint tehát létezik a jó, és ereje van. Amikor az Úr „bedarálja” Lucifert, azt mondva neki: neked is helyed van a teremtsében, majd az én világom fejlődésének

kovácsa lesz, összeomlik. Mintha az ördög tragédiáját néznénk az emberé helyett...

Az, hogy a fennkölt, komoly, tragikus, esetleg alantas minőségek mellett/helyett a komikum nagy teret kap az előadásban, azt a vádat vonhatja maga után: elbogatellizálódnak, sematikussá válnak a Madách által felvetett problémák. Ez valóban így lehet, de: muszáj a színháznak folyton az élet nagy kérdéseit megválaszolni? Lehet, hogy éppen ez köti gúzsba. A szubverzió még hasznára válhat. Részemről teljesen rendben van, ha legközelebb nemcsak az epizód szereplők meg helytel-közzel Éva lesz karikírozott, hanem Ádám is, s ha még bátrabban kezeli a majdani társulat a szöveget, még merészebben keres új gerincet az előadáshoz.

A színészeket akadályozta ugyan a szöveg nagymérvű megnyirbálása, mert – főként Ádámnak – alig néhány mondatnyi térben kellett domborítaniuk, folyamatot ábrázolniuk, magatartásformát váltaniuk (Lucifernek könnyebb dolga volt: viszonyulása a világhoz végig ugyanaz). Ezért is vált kézenfekvővé a karikírozó játékmód.

De nem hagyta őket magukra a rendező, alibit kerített nekik a sokszor színtelenre sikerült játékokhoz: az első néhány színt, a bibliai színeket olvasópróbaszerűen oldotta meg. A társulat egyetlen idősebb színésze, Fülöp Zoltán a tanárt/rendezőt játssza, a többiek (többnyire nagyon fiatalok, Lucifer például 24 éves) a fentről lámpákkal megvilágított, hosszú asztal körül ülnek, és hangosan olvassák, felváltva, a Madách-darabot. Ezek után néhány-szor még utalni kell erre a kicsit amatőr színjátszós közegre, például azzal, hogy a szél meg a madarak hangját a játékosok hozzák létre vagy nyílt színen öltöznek, s máris szinte mindegy, hogyan mondják a szereplők a szöveget.

A díszlet ökonomikuságát is menti...ez az amatőr színjátszós feeling – különben ötletes és többször visszacsatolós így szegényen is (ablakocskák az asztalban, ott küszik ki-be néhányszor Lucifer, ablakocskák vannak ugye még a falanszter-jelenetben...). A jelmez is lehet olcsó fekete egyenöltözet,

erre csak rá kell dobni néha egy-egy talárt, koronát. A díszletváltások is egyszerűek így, meg a ki-bejövetelek – azért az kicsit sok volt, amikor a francia forradalomkor a tömeg folyton a Marseillet dúdolta (pontatlanul!) masírozott ki-be a nagy zászló alatt. Belefér ebbe a konvencióba az előadás eklektikussága is: Cluvia kijön a közönség közé, úgy énekl a világ „jelenlegi” állapotáról szóló dalát, a londoni szín jelenetei az előcsarnokban, kicsit valóban vásári hangulatban játszódnak, az eszkimók akváriumában mozgatott marionettfigurák.

Amiért a legjobban örültem ennek az előadásnak: a Csíki Játékszín a klasszikusokat eddig színtelenül adta elő, érződött, hogy – (élet)korebeli, mentalitásbeli különbségek miatt – fiatal színészei nem igazán éreznek együtt Caligulával, nem tudnak mit kezdeni Agamemnón problémáival. Ezúttal azonban rájuk volt szabva az előadás: aránylag szabadon kiélhették játékos kedvüket benne (gondolok például a Kozma Attila–Lung Zsolt komikus párosra). Összeért a színház klasszikus és komikus előadásainak vonala. Nem kapnak játéukért szakmai díjakat a benne játszó színészek – de hogy a nézőtérén ülő kamaszokat ez nem zavarta, az biztos. És őszintén tapsoltak az előadás végén. Ennél sokkal többre nem vágyhat színpadon *Az ember tragédiája*.

ZSIGMOND ANDREA

Madách Imre: Az ember tragédiája, drámai költemény két részben. Csíki Játékszín. Szereplők: Antal Ildikó, Ciugulitu Csaba, Dálnoky Csilla, Fekete Bernadetta, Fülöp Zoltán, Giacomello Roberto, Keresztes Szabolcs, Kosztándi Zsolt, Kozma Attila, Lőrincz András Ernő, Lung László Zsolt, Márdirosz Ágnes, Márton Eszter, Szabó Enikő, Varga Sándor. Súly: Dósa Erzsébet. Ügylő: Kedves Emőke. A rendező munkatársa: Budaházi Attila. Díszlet-jelmeztervező: Roxana Ionescu. Rendező: Gavril Pinte.

A ki meg akarja nézni a *Dallas Pashamende* (Dallas mellettünk) című filmet, gyanítja, hogy olyan történet filmes eszközökkel történő kibontásában lesz része, amely mindenképp megmarad és nyomot is hagy benne.

Úgy élünk, hogy minden mozdulatunkkal elpusztítunk valamit. Egyik pillanatban papírt dobunk a szemétkosárba, a másikban bádogdobozt vagy pillepalackot dobunk félre, csorog a szennyes lé, száll a fogyasztói társadalom füstje, ahol csak megfordulunk. Nyilvánvaló, hogy ezt a sok mocskot el kell szállítani valahová, meg kell szabadulni tőle, mert a következő pillanatokban újabb szeméthegek keletkeznek. Kell a hely. Mindaz, ami ma még pénz és reklám, ami termék és fogyasztandó portéka, holnapra már jórészt szeméthegekké változik, és rendíthetetlen kukásautók hordják ki másnap reggel holmi isten háta mögötti telepekre.

Azonban azt is tudjuk, hogy nem minden értéktelen, amit elvitetünk. De úgy látszik, ezt mások is észrevették. Azokról az emberekről, akik a szemétkosárban és a szemétkosárban élnek, elég keveset tudunk. A tiszteletről méltó kivételek egyike maga a forgatókönyv írója, *Csemer Géza* (maga is cigány), aki a film rendezőjével együtt, nyolc évet dolgozott a témán, amíg sikerült a játékfilmet elkészíteni. Nem azért tartott ilyen sokáig ez a folyamat, mert az alkotó-kollégákat hosszasan kellett győzködni, hogy elvállalják ezt a munkát, hanem azon egyszerű ok miatt, hogy alig akadt támogató, aki finanszírozni merte volna a produkciót. Hosszas pályázati folyamat után 2003 nyarán már gondolhattak a forgatásra és a magyar–német–oszták koprodukcióban történő gyártásra.

A helyszín egy erdélyi szeméttelep lett, ahol minden adott volt ahhoz, hogy megkezdhessek a munkát. Tulajdonképpen bármelyik kelet-közép- vagy közép-kelet-európai országban lehetett volna hasonló miliőt találni, de a rendező és a producer egyaránt úgy látta, hogy a hajdani *Szászföld* és a *Székegyföld* peremvidékén, Erdély délkeleti részén minden feltétel megvan a forgatáshoz. Merem állítani, hogy túl a Kárpátokon, *Bukarest* vagy *Konstanca* környékén, *Bulgáriában*, akár *Szófia* vonzáskörzetében, de *Ukrajnában*, a mai *Szerbiában*, *Magyarországon* (miként az be is bizonyosodott később), *Szlovákiában* és *Csehországban* is léteznek az alsórákosival ekvivalens, film-konform helyszínek és környezetek.

A történet egyszerű: mintegy húszéves távollét után visszatér a városszéli telepre egy onnan kiemelkedett fiatalember, Radu Dima (*Bogdán Zsolt*), hogy apját eltemettesse, átvegye örökségét (ami mindössze egy medvét, néhány levelet és egyéb, mások számára értéktelen, próbált kacsát tartalmaz), és egyúttal: egy kicsit szétnézzen a szülőhely mindenképp emlékezetes és egykor maradandó élményeket nyújtó környékén. A telep névadója az a kocsmá (?), amelyben a nép boldogítására minden este levetítenek pár epizódot az azonos című filmsorozatról, angolul beszélő kópiáról, érthető szinkron vagy felirat nélkül, hiszen az már fölösleges luxus, mert a nézőknek így is sejtésük van arról a helyről, ahová soha nem jutnak el.

Itt egy kicsit el lehetne morfondírozni azon, hogy mi volt előbb: a filmsorozat, a telep vagy az ominózus bodega? Hosszú ideig azonban kár lenne ezen töprengeni, megegyezhetünk abban, hogy a név a lakók boldogságvágyából fakad, hiszen valami ideális és elérhetetlen helynek, egyfajta mennynek vélik a Ewingok távoli és valószínűtlenül tökéletes fészket, ami elég ahhoz, hogy némi öngúnytól és iróniától sem mentesen, mint etalont, magukra és lakóhelyükre is érvényesítsék. Sosem lehet tudni, mit hoz a jövő.

Ebben a Dallasban minden van, ami a másikban; minden, ami kell az élethez: születés, halál, álmodozás, csüggedés, pénz és – furcsa módon – még munka is. Egy dolog azonban végzetesen hiányzik: a kiemelkedés perspektívája.

Az apját gyászoló férfi minderre hamar ráébred. Jól látja: a telepen élő emberek teljesen kívül esnek a társadalom, olyan helyen léteznek, olyan kisvilágot tartanak fenn, amelyen tulajdonképpen nem is léteznek. Papíron, állami és önkormányzati statisztikákban biztos, hogy egyáltalán nincsen jelen ez a telep. Legalább három nyelv szavait használják ezek a cigányok, ezzel is jelezve, hogy öntudatlanul felvállalják ezt a perifériális létet. Sem a magyar, sem a román, sem a tradicionálisan saját kulturális hagyományrendszer nem él az ottani emberekben, nincsenek meg hagyományos mesterségeik, csupán a bűn-közel

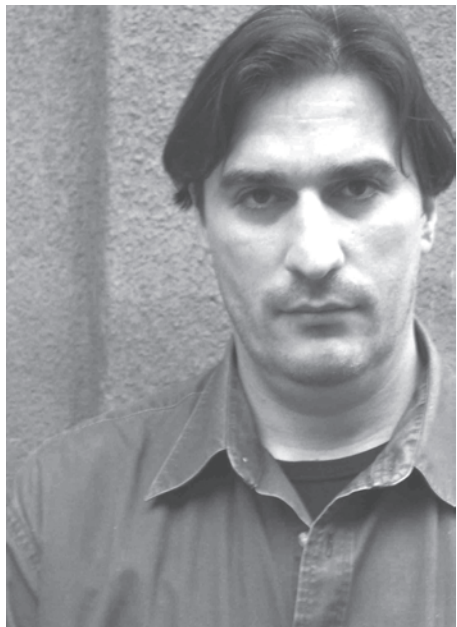

életmód. Egy sajátosan értelmezett erkölcsi normarendszer szerint élnek, amelyben a gyűjtögetés (egyáltalán és ismét) nem számít bűnnek, és ily módon alakulhatnak át nagyon gyorsan értékesíthető fémhulladékká a Radu autójáról le-szerelt alkatrészek is (egy jobb állapotú, a rend-

esetleg a folytatásra is, ha a férfi vállalná a helyzetet (nyomor, írástudatlanság, más férfitől való gyermek stb.). Látja, hogy tennivalója akadna bőven. Miközben az atyafiak teljesen szétszedik az autóját és lemerül a mobiltelefonja (megszakad a hivatalos barátnőjével/menyasszonyával

Kántor László producer

Péjő Róbert rendező

szervátozás után gyártott, kicsit átfazonírozott Dacia autóról van szó).

Ez a kis világ, amikor érintkezik a kintivel, csak negatív élményekben részesül. A hulladék-felvásárlók – vélhetően maguk is cigányok, vagy ahogy divatosabban mondjuk: roma származású vállalkozók – ördögi figurák, akik folyamatosan visszaélnék véreik kiszolgáltatott helyzetével, és a legaljasabb módon bánnak a beszállítókkal. Az eredeti tőkefelhalmozás korában azonban nem számítanak holmi etikai aggályok vagy erkölcsi normák, ilyenkor maximálisan vissza lehet élni a helyzettel, illik keveset fizetni, illik hangoztatni a nagyvonalúságot, és azt is, hogy – konkurencia híján – a monopolhelyzet miatt, a felvásárlás tulajdonképpen: kegy. Az illetők ezt nagyon jól tudják, éreztetik, gyakorolják, és mondják is: *ha nem vagyunk, ti élen döglőtök!* Abban az esetben, ha nekik kell valamilyen szolgáltatást, vagy csereterméket biztosítaniuk *ezeknek*, akkor az már méregdrága.

A Dallas nevű helyen azonban megvan a lehetőség minden pozitívumnak is. Radu – miközben zajlanak a temetési előkészületek – felismeri az emberekben a szunnyadó értékeket, előbukkan benne a rejtőzködő pedagógus, sőt: találkozik egykori szerelmével, Oánával (*Gryllus Dorka*), aki kész lenne a viszony felújítására,

Európa és a szemétdomb

vonásokkal, máskor gyermeki ártatlansággal vagy naivitással megrajzolt mellékalakok mind arra valók lennének, hogy erősítsék ezt az újra kibontakozó szerelmet és a cselekmény központi szálát. Egyedül a családi medvének nem jut semmilyen szerep, mindenféle dramaturgiai funkció nélkül sétál be egyszer-kétszer a képbe, amellyel csak annyit bizonyít, hogy teljesen házias, senkit sem bánt.

Sejtjük azonban, hogy a beteljesedés elmarad, a jó nem nyeri el méltó jutalmát. Nem olyan a hely, hogy ott jóra fordulhassanak végül a dolgok. Folyamatos hiányérzetünk van, de a biztató végkifejletben azonban – megérzéseink ellenére is – mégiscsak reménykedünk.

A szerelmi háromszögben fontos Janku szerepe is. *Nyári Oszkár* (bár ez az első jelentős nagyjátékfilmes szerepe) sikeresen alakítja a néha gonosztevőnek látszó, ritkában pozitív tulajdonságait is felvillantó hőst, aki így nem is látszik annyira született gonosztevőnek, hanem inkább áldozatnak, akiből a körülmények varázsolják elő a rosszat, mint a nyomorból való kitörés egyetlen alternatíváját. A mellékalakok köré is lehetett volna, lehetne külön történeteket kerekíteni. Akár több Dallas-epizódnyi rejtett, sejtett élményanyag bujkál egy-egy arc vagy egy-egy kutyafutásban elejtett félmondat mögött, és nem szappanoperás szinten, hanem akár ilyen drámaian sodró erejű, egész estés filmekre elegendően is sejlik az élményanyag. Oana apja, Dragomir is ilyen emlékezetes, emberi tartással rendelkező, jobb- és más-sorsra érdemes cigányemberként mutatkozik.

Előfordul, hogy nem csak a kamerák mögött dolgozik a rendező, hanem epizódszerepben is felbukkan. Ha teheti. A producerek is szoktak ilyesmit elkövetni. Ez már-már hagyomány egyes alkotóknál. Kántor László a temetésre érkező pápa mellett villan fel egy pillanatra, stílszerűen: mint kántor. A temetési jelenet nélküle is elég súlyos, s olykor már-már valószínűtlen, annyira bizarr, groteszk, sötéten humorizáló, hogy nem tudja elviselni még ezt az általa jelzett alakot sem. A laposüveg elővétele nélkül is látjuk, hogy kivel van dolgunk, amikor pénzről esik szó, s amikor nemcsak emlegetni kell néhányat abból a milliós lepedőből, hanem át kell adni, hogy megboldogult eljusson az Úr színe elé és az örök nyugalomra jelentő sírig, a szeméttelap egyik közeli zugába. Részéről ez egy enyhe túlzás, enyhe exhibicionizmusról is árulkodik, amit az Emir Kusturicára gondoló néző azonban megbocsát, és nem ír az epizodista rovására.

Vivi Drăgan Vasile mesterien oldotta meg a kényszerű helyszínváltoztatásból fakadó képi elmentmondásokat, miután a román hatóságok a stábot kirugdosták az országból, ezért felülről kellett filmezni mindent, hogy gödörben levőnek lássék minden, ami odalent van, miközben minden a lapályon ment végbe. *Kathy Horváth Lajos* zenéje folklorisztikus utalásokat tartalmaz ugyan, de a maga nemzetköziségeivel jól illeszkedik ehhez az európai hátsó udvarban készült filmhez.

Az alkotók eredeti elképzeléseit látszik igazolni a Dallas Pashamende utóélete – sikerrel menetelt és menetel ez idő tájt is, az európai és amerikai szemléken és fesztiválokon –, hiszen nem gúnyolni akarták véle az alkotók a romániai valóságot, hanem művészi eszközökkel teremtetek és ábrázoltak egy világot, amelynek némi köze mégiscsak van a realitáshoz. Az alkotói szándék látható, meggyőző és emlékezetes, miként a szeretet is, amellyel a témát kezelték. Sejtteni lehet, hogy az alkotói folyamat során mindenki szívesen áldozta életének egy jelentékeny részét erre a filmre. Több fesztiválon sikerrel szerepelt a produkció, s a politikusi aggályok ellenére, még a román filmszakma elitjének is megtetszett, úgyhogy a legnagyobb elismeréssel beszéltek és írtak róla a németországi és az olaszországi vetítések után. Mert: a Dallasnak helye van az európai filmkultúrában, rangja, akár mérőföldkő-szerű jelentősége is lehet, amelyre minden bizonnyal hivatkozni fognak az elkövetkező időkben.

SIMÓ MÁRTON

Dallas Pashamende. 2004. 93'. Gyártó: Új Budapest Filmstúdió, R. Péjő Róbert Adrián, F. Vivi Drăgan Vasile, H. Balázs Gábor, Sz. Gryllus Dorka, Bogdán Zsolt, Nyári Oszkár, Z. Kathy Horváth Lajos.

A 36. Magyar Filmszemle alkalmával *Gryllus Dorka* a filmben nyújtott „hiteles és szenvedélyes” alakításáért kapta a legjobb női főszereplő díját, Balázs Gábor hangmémők pedig *Aranymikrofon*-díjban részesült. Februárban nagy sikerrel mutatták be az 55. *Berlinale*-n. Áprilisban a *Scherma d'Amore* (Szerlem a vásznon) fesztiválon a film rendezője Veneto olaszországi tartomány zsurnalisztáinak oklevelét vehette át.

Az oktatás átalakulóban van, és még inkább át fog alakulni. A most zajló reform-kísérlet kiváltképp visszhangossá attól lett, hogy háttere kettős.

Egyrészt egy korszak-váltás, mely Magyarországra késve érkezett. A késés oka, hogy másfél évtizeddel ezelőttig, röviden szólva, Ancien Régime volt, mely természeténél és önérekeinél fogva zárta a kapukat és határokat a változások előtt. Következett ebből, hogy én is, az olvasók nagyobb része is különös gimnáziumba, egyetemre jártunk. Benne voltak mind a „rendszerben”, de kísértett bennük a régi, papíron eltörölt, valójában és szerencsére tovább élő hagyomány, mely szerint tanintézetben mesterek vannak, és tanítványok. Tékintélyelvet maga a rendszer gyakorolt, s legfőljebb vállrandítást érdemelt. A tekintély máshonnan és messzebből jött. Személyektől, kikre sokan emlékezünk. (Személy szerint például én a gimnáziumból Antal Péterre. Mások másra.) Kevés közülük volt az államilag zajló reformokhoz. Úgy léptek katedrára, mint évtizedekkel, mi több, századokkal előtűk mások Debrecen, Nagyenyed, Sárospatak katedrára. Történelmi hagyományt adtak így tovább, nemzedékeket a körülmények ellenére formáló magánügyként.

A késésben fogant reformerség egyik hátulütője tehát az, hogy sokan őrzik (velem együtt) emlékként, ideálképként ezt a régi iskolát, mely személyek személyes bátorságának köszönhetően túlélt egy totalitárius rendszert, hogy most, úgy fest, demokratikus veszélybe kerüljön. A zajló reform-kísérlet háttere ugyanis még azért is kettős, mert e késésből adódóan véli, hogy merőben újat s korszerűt ajánl, amikor olyasmit alkalmaz (többé-kevésbé), avagy olyasmit idéz, amiről Európa boldogabbik fele, vagyis nem a frissen bővült, hanem a „vén” Európa már előbb saját bőrén megtanulta, hogy nem recept, hanem kérdés. A kérdések pedig, épp az EU-tagsággal, közössé váltak. Ideje volna hát letenni arról, ami állami apparatcsik-sugallatként belengeni látszik a hont, hogy tudniillik „Brüsszel” irányelveket ad, melyekhez alkalmazkodni „kell”. Francia s magyar egyetemek közt lebegve, uniós programok, pályázatok olvasójaként, alanyaként s tárgyaként úgy észleltem: „Brüsszel” biztosan Nobelra terjesztené föl azt (a személyt, intézményt, minisztériumot, országot), aki/ami pusztán „alkalmazás” helyett megoldaná oktatási gondjait.

A megoldás egyik kulcsa pedig ott van, ahol Magyarországon még kereshető. (Igaz, nem sokáig.) Magukat az előfeltevéseket kellene hozzá átgondolni. Nyilvánossá és nyilvánvalóvá tenni őket, mint munkahipotéziseket. E hipotézisek most, e cikket ösztönző reményeim szerint múltó pillanatig, nem attól válnak kifejtetlen hátsó gondolatokká, mert valamely cenzúra gyakorol kényszerítő hatást, hanem értelmi műveletek végzése közben vétett mulasztások miatt. Három rekeszbe sorolnám őket, az áttekinthetőség kedvéért. A „68-as” szellem magyar, „nagy nemzedék”-féle változata és kísértete az egyik. A félreértett s kimondva avagy kimondatlanul amerikai példákra hivatkozó magánosítás a másik. Az elitképzés álszemérmes kerületése a harmadik.

Az elsőről jelentem: csődöt vallott. A francia oktatásügyben például ez a **rendszer szétfelállítását hozta.**

Máig érvényes ugyan, amit a független baloldali Libération még másfél évtizede, éllel és szomorúan, így fogalmazott meg: a vörös hadsereg szétesése után a francia közoktatás a világ legnagyobb működő bürokráciája. Még azelőtt, a legendás '68-ban, néhány egyetemi pálya bele-

ZIRKULI PÉTER

Az elit, a mester és a tanítvány

roppant a tömegnyomásba. A Magyarországon is végre ismert filozófus, Ricoeur így lett nanterrei-ből amerikai professzor, Strasbourgban a Weber-szakértő Julien Freund kordkedzéménnyel nyugdíjas, és ugyanott a romantika margóra szorult kutatójaként Gusdorf szorult még inkább margóra, s megírta polémikus esszéjét mesterekről és tanítványokról (melyet mindjárt idéznék majd). A régi és avított szerkezet reformra érett, vallották. De néhány más jelessel együtt egyikük sem kívánt részt venni a felsőoktatás lezüllesztésében. Létszám, oktatói óraszám nőtt, színvonal esett. A kör négyszögesítése, a felsőfokú elitképzés tömegesítése példaszzerűen kudarcot vallott. A „baloldalinak” minősített demagógiával kudarcot szülő hatvannyolcas nemzedék pedig lassan nyugdíjba vonul, s utánuk, mint a szájhagyomány szerint királyként az egyik Lajos mondta, „az özönvíz”.

„Európai felzárkózás” örvéen is jó volna kerülni ezt az özönvizet. S nem amerikai példák félszeg (leginkább kimondatlan) citálásával. Ez ugyanis (már most) a magyar szerkezetbe kabaretréfaként és az Ancien Régime kádereseit idézően csapódik le akkor, amikor némely karok jelenléti ívet s annak mindennapi aláírását követelik meg oktatóiktól. (E mondathoz: „név és cím a szerkesztőségben”). Igaz, kinevezett amerikai egyetemi oktató mindenkor köteles diákjai rendelkezésére állni – szépen fölszerelt irodájában tartózkodik, hova bármikor be lehet kopogni, telefonhívásra mindenkor felel, mintha ügyeletes orvos volna. Mellőzve, hogy az ügyesek erre is találnak övszert, marad néhány bökkenő. Egyik: mindez valamely campuson történik, hol valóban fölszerelt az iroda, s két percre a kitűnő könyvtár. (Amerikai professzor sóhaja Európában, így Párizsban töltött „sabbatical” tanéve után, hazatérésekor: 'untam én azelőtt ezt a campust a pusztaság közepén, s örültem, hogy végre igazi városokban, Európában lehetek, de ahogy visszatértem, szinte térdre estem a könyvtár előtti lépcsőn – végre egy könyvtár, ahol majdnem minden megvan, s ami véletlenül nincs, azt pár nap alatt könyvtárközivel megkapom'.) Másik: egy amerikai „full” professzor havi fizetése a „vén” (nyugati) európainak többszöröse. A magyar professzori fizetés alatta marad a jordániainak, s még inkább például a tunéziainak. (Igaz, vetekszik az egyiptomival. Kb. annyi, mint a francia minimálbér, tehát kevesebb, nagyjából harminc százalékkal, mint a párizsi szemeteseké, akik béremelést követelve némelykor sztrájkolni szoktak.)

Mindeközben arról folyik vita, hogy esetleg csupán határozott idejű szerződést kellene kötni kutatókkal, egyetemi oktatókkal, s illő teljesítmény esetén azt hosszabbítani, vagy nem. E vitát súlytalanná az teszi, hogy „kezdő” szinten ez eddig is így volt: tanársegédek, adjunktusok szerződése meghatározott időre szól, „éltefogytos” (nyugdíjig) tartó szerződést csak docens és professzor kapott. (N.B.: franciául e tendencia következménye az lett, hogy megszűnt a tanársegédi „assistant”, adjunktusi „maître-assistant”/szint, hol azelőtt biztos fizetéssel tíz-húsz évig

dolgoztak doktori értekezésükön a jelöltek; oktatói státusra felvétel úgy két évtizede docensi szinten indul /docens, avagy „előadótanár”, „maître de conférences”, értelemszerűen azzal a következménnyel, hogy akit erre fölvesznek, az ellát majd szépen tanársegédi, adjunktusi penzumokat, miután harmincöt, de inkább negyvenegynéhány éves korig lavírozott doktoranduszi-doktori-posztdoktori ösztöndíjakkal, melyek ellenére nem ment el kedve az oktatói-kutatói pályától.)

A vita másik ága meg az, hogy valamelyest **piacosítani kellene** a felsőfokú oktatást és kutatást, azaz bevonni abba a magántőkét. Ez utóbbiról Franciaországban régtől beszélnek. Messzire eddig nem jutottak. S nemcsak amiatt, amit Kemény István maradandó szociológus látleleteinek egyikkel, s akkor még emigránsként és párizsi tudományos munkatársként itteni magánóráinak egyikén így fogalmazott meg: „Franciaország a világ egyetlen működő népi demokráciája”. Hanem azért is, mert Franciaország Magyarországhoz hasonlóan Európában van, ahol is az adófizető azért fizet adót, hogy abból fedezzék az általa ezzel megbízott választottak a közhasznú, tehát például oktatási kiadásokat. Magántőke bevonása hasznos és szükséges, de ily összefüggésben való említése mégsem egyéb, mint a felelősség áthárítása (kivált ha nem kapcsolódik hozzá sokréttű és világosan köztudottá tett követelmény és kedvezmény, mely a vállalatokat arra ösztönzi, hogy tőkeforgalmuk és/avagy adóköteles jövedelmük meghatározott százalékát lehetséges/kötelező oktatási célokra fordítaniuk). A közügyek vitelére megválasztottak részéről bevallása ez annak, hogy képük, képzetük, stratégiájuk nincs (nyájasabban: nem nagyon van) arra, ami mindannyiunkat érint, de majd csak lesz valahogy, mert jönnek a befektetők. Eltekintve most attól, hogy demokratikus és beszámoltatható államnak az adófizetők a befektetői, az okoskodásnak van két bökkenője. Egyik az, hogy magánpénz rendszerint csak belátható útra indul. Egy némely mesterségre való képzés most ilyen, más, változóan, nem az, a sokféle mesterség gyakorlására előkészítő gimnáziumi, egyetemi szintű általános műveltség pedig folyamatosan nem az, hisz ki tudja, mi lesz belőle, megtérül-e, vagy sem. Másik az, hogy **a „befektetői” szinten előre látható képzés-igény,** bármi legyen is a szintje a „3+2+3”-ban („BA” – „MA” – „PhD”), meghatározásánál fogva nem lépheti túl a tisztes és tiszteletre méltó mesteremberi szintet. Régvolt időkben eszerint fogadott segédet a csizmadia vagy a szatócs, manapság meg, felsőfokú tanintézeti közvetítéssel, az informatikus, bróker, reklámszakember, kereskedő. A felsoroltakat (s fel nem soroltakat) beszülnünk illik. Ha nem végzik jól munkájukat, akkor bicegünk talpalt cipőnkben, elúszik nem várt, de időlegesen megtakarított pénzünk és i.t. Akik őket képezik, ezért szintén mesterek, mint korábban a „majsztruram”. Elitté, vagyis szellemi elité ettől mégsem válnak. Ilyesféle szellemi elitre pedig nem azért van szükség, mert némelyek (például én) ezt gondolják. Hanem

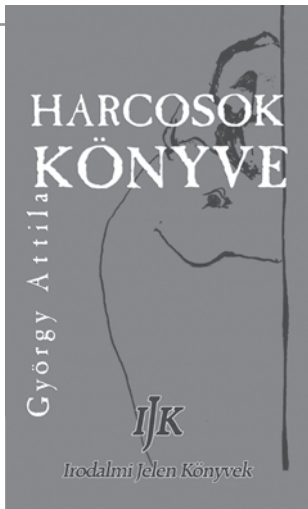
azért, mert valami efféle, amióta európai történelem van, mindig is volt (azaz szervezeten, egyetemenként, a középkor óta). Mégpedig valami „általánosban”, hol nem lehet megtanulni semmi praktikusát, csak épp **mindent, ami valamennyi mesterséghez nélkülözhetetlen,** mert építő anyaga a társadalomnak, mely majdnem felejtett hagyományai és bevallott vágyai szerint európai.

A mester életre szól. Mestersége tehát úgyszintén. Nem lehet vele meghatározott idejű szerződést kötni, mint a mesterrel, kit felkérünk a lakás kifestésére, a vízvezeték szerelésére, netán részvényeink kezelésére, s akihez a pusztán megnevezésen kívül is sok rokonság fűzi, pontosság, megbízhatóság, a jól végzett munka becsülete, effélék, de igazi szakmája, hogy át tudja adni mindazt, ami mindennek alapja. Atadni pedig csak személy tud, és közvetlenül. Például tanteremben, hiszen az informálás, mondjuk az e cikk küldésére alkalmas számítógép közvetítette informálás, nem téveszthető össze a formálással s a vele járó személyes jelenléttel. Gusdorf írja említett esszéjében: mentális tér az, ami eleven személyek közt létre jön, Cambridge architektúrája, Coimbra hegye, Salamanca fala ilyen teret alkot, „Kertként, Akadémiaként, Egyetemenként”, benne „az ember folytat párbeszédet embertársával, önmagával, a világgal”. S a mester – igen, Szókratészre emlékezve és emlékeztetően – tereli csupán ezt a párbeszédet, vagyis jelen van.

A tudás, ha már megszerezte valaki, nyilván „piacosítható”. Megszerzése, s ezt akartam elmondani, bizonyos szintig az, egy szinten túl vagy az, vagy nem az, vagy, legalábbis, nem kiszámítható. Ama szinten túl **kezdődik az elit,** mely, a ma reggeli könyvelési kimutatás szerint, lehet rentábilis, lehet ablakon kidobott pénz. De ez csak holnapután derül majd ki. Akkor, amikor a ma reggeli könyvelő és tervező (szaktanácsadó, miniszter stb.) már rég nem lesz jelen. Ha miniszter volnék, emiatt gondolnék arra: szatócsok, csizmadiaok képzésétől eltérően s ugyanakkor, a kor változásából adódóan, az újmódi mesterek, informatikusok, brókerek (stb.) képzéséhez kell a felsőfokú képzés („bolognai program” szerint az érettségi utáni három avagy öt, netán nyolc év felsőfokú iskola). E képzésnek piaca is lehet, s piacositható is tehát részben.

Az egyetem viszont, amióta van, másról szól. Elitét képzett. Ezért voltak benne mesterek és tanítványok, mikor is utóbbiak némelyikéből utóbb mesterek lettek. Sosem lehetett előre tudni, kiből. Emiatt ez a régi és jobb híján változhatatlan szerkezet bizonyos **előtérközlással** járt, mely utóbb (nemzedékek múltán) megtérült. Ha nemzet volnék, adófizetőként igyekeznék nem feledni ezt, s emlékeztetném rá unos-untalan választott és mulandó képviselőimet. Az elit ugyanis szintén mulandó. Így amely nemzedék nem képez effélét, annak nem lesz elitje. Ha viszont igen, akkor a szellem, készség, hagyomány, melyet kimunkál, átadható, vagyis emberi léptékkel, nemzedékről nemzedékre lépve, halhatatlan. Mint a társadalom, melyet formálni igyekszik, s amelynek emiatt több esélye lesz maradni, tenni – és túlélni engem s téged.

Cikkem írójaként pedig ennyit mondanék: a „bolognai program” (valóban sürgős) alkalmazásával lesz három- meg öt- meg nyolcéves érettségi utáni képzés, melyet **ámítás és önámítás** minden esetben egyeteminek tekinteni, noha kétség kívül felsőfokú lesz. A program kialakítása közben viszont a régi universitas új formáját nélkülözhetetlen kialakítani, mert elitre, legalábbis az európai hagyomány szerint, szükség van. Erasmusról Szentgyörgyiig, ha jól olvastam őket, sokan kérik. (Párizs, 2005)

„Minden embert más és más képek kísérnek. Más képekkel álmodik a földműves, és ismét más képpel réved a kereskedő. E képek bizonyosabban jelzik az elhivatottságot, mint bármilyen más. Régen az álomfejtők még tudták ezt, és néhány festő is tudta.

Ezek a képek nem jelképek. Nem allegóriák, és nincs mélyebb értelmük. Megáll, és hosszasan megpihen rajtuk a tekintet.

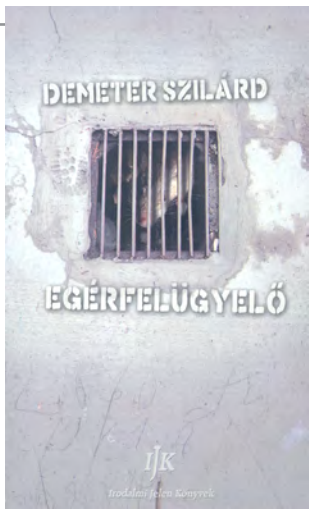
A sárban lépő lovak lába.
A farkasok figyelő tekintete,
A hegyek és a nők gerince.
A markolaton nyugvó kéz.

Ha ezeket látod, harcos vagy, gondoldj erről bármit is.”

IJK Irodalmi Jelen Könyvek

Különös, sajátos világot tár fel tíz novellájában a szerző. A vasgyár körül épült város „boszorkánygyűrűjében”, az alig-srácok indulatai, ösztönei szabadulnak fel. A romlás szükségszerű virágai ezek a „hősök”, akik halálos játéknak fogják fel az életet. A társadalom pere-mére szorultak mindennapi élete, a bányavárosok lassú, de feltartóztathatatlan ernyedése, a remények feladása, a rombolás (az önmegsemmisítés) ördögi ösztöne hiteles társadalmi-politikai keretben elevenedik meg. Aki nem ismeri ezt a világot, döbbenet veszi tudomásul, hogy ilyen is volt, ilyen is van közelünkben, tájainkon.

Stílusa szinte ösztönösen sodró, képei eredetiek. Kirobbanó düh, szertelen viháncolás, bosszú vagy éppen a temetés utáni részeg focizás, agresszivitás, afélkegyelműek, a sorstól megbolydultak „csapásai” viszik előre a cselekményt, mely végső soron egy novella-láncot, összefüggő egészet alkot.

Könnyű szívvel, mégis mintha nem érteném, úgy pötyögöm a sorokat a gépbe, *Mikor a gyermek gyermek volt.* Címnek bizony elég idétlenke, de ami mögötte van, az szinte már szimbólum, meg árnyalt csipkekombiné, és esős-jelekbe töltött fejlődésregény is, persze, kőkemény, ámbár csipetke tisztelettel azért, csak hát mindezek itt és manapság nem találnak maguknak televényt vagy tápot, mivel a könyvtárban éppen áll a leltár. Szigorú íésbének kopognak és ronda adatbázis-határok, aljánépek, információs betyárok, s a gondolatfelhők is integrált rekordokban úsznak, netán szak-jelzettek. Olvasni most nem szabad, csak nézni és másolni be a gépbe...

Sötétedik. Dolgozom egymagamban. A gimnázium is üres, megfárad az ember ilyenkor a már hideg-fehér neonban, nyúlósan, tévesztve sokat, de mégis rögzítve adatokat újra meg újra. Az asztalon koszos, fogyó-növekvő könyvcsomók, és dülöngélnek, sok szakadtan, nehéz követni, kurva irodalom-láger, *Abtreten!*, *Schnell!*, de hiába, parancsba adva nem megy, dolgozni kell, és nevetni némán, meghülyülten, mert Reményik és Kemény az ifjonti rókák elől a galéria karfáján ült el: este van, sárga-zöld gépi rubrikák telnek, s közben mormolva azt az előbbi, a címadó költeményt, de tényleg úgy, mintha nem érteném, *Mikor a gyermek gyermek volt, / karját lóbálva ment. / Patak helyett bögő nagy folyót akart, / s e tócsa helyett a tengert,* és egyszer csak giling-galang. Giling-galang. Az iskolai könyvtár kulcsra zárul, és a régi kedv, az a szökdécselő fajta éled úgy, ahogy a mindennapi játszmák közötti résen bújik át-elő a *hol volt, hol nem* felhőtlen nyugalma, könnyű szívvel újra, és indulni rosszalva, megjátszott mérgesen, mert mégse rendes dolog az, hogy a szomszéd-ban Lídia hangján énekel a régikönyves olvasó-terem. Mese kezdődik.

– Lídia! – kiáltok az ajtóban megállva. – Merre vagy, te lány?

És a régikönyves, ami olvasónak még csak olvasó, ám terem helyett alig szobácska, szóval a régikönyves giling-galangja, persze, Lídia rekedtes hangja, és minden mozdulatlan meg penészszagú, csupán a fdoros porcicák bologatnak polc alatti rejtett légvonatban, ahogy bizonytalan-halkan az a gyermekének, ahogy átszűrődve *Iuris*-ok dohos kötésén, meg át a másik borításon is: eljut azért idáig.

– Ici-pici lencsi lányka lencsi babát ringatott, anyuka is azt csinálta, boldogságban éltek ott, de amikor este lett...

Biztos játékaranykor-féle, hogy itt még lehet, hogy együtt lehet az asztal szélén kunkorodó élfóliák faforgácsos valósága, meg a *dona nobis pacem*ek ösztönös tisztasága, és működik, és léteivel mutatja, hogy ahová a Titok tábla tétetett, ott, igen, ott tényleg titok van.

– Kakukk! – szólal meg Lídia egész közel, a vaskos *Rucles*-ek felől – Kakukk!

– Gyere elő, kérlek! Ne csináld! Hol vagy?

És Törpilla lesz a szentem akkor, egyszerre kényeskedő, meg tettetett talányos.

– Hol vagyok, hol vagyok, na lássuk, hol is, hát... – s úgy sorolja, ügyelve, lassan, mintha pénztárosként számolná össze önmagát – az elágazó szarkaláb-szavakban, aztán az előbbi pilanatban, és a nem hullámzó kőhalom-tavakban, ő... többre nem emlékszem. Most te jössz, mondd meg, hol vagyok, folytasd!

– Ma nincs kedvem, Lídia, majd máskor.

– Na!... Ne légy már ilyen pokróc!

A hangsúly talán, a szidás félig azért ígéret, vagy nem tudom miért, de tényleg úgy adja meg magát az ember, szóval, lefegyverződik egészen,

SZABÓ TIBOR

A hirtelen-szelíd kiscsikó

(Hagyományos mese a bújócskáról meg az életre kelő könyvtári világról)

ahogy a fáradt kertvárosi apákat fogja kézen estétként *csak még egy mesét* tündérvarázsa.

– Jól van, jól, legyen, csak ne hisztizz! Tehát... benne az ablaktalan porcelánhalakban, a húsbán, vízben, a picurka falatban meg, persze a lentéstelen hangalakban, de ha nem jössz elő most azonnal, én!...

No, erre olyan sikongatás a válasz, hogy az már könyvtári botrány, a *Toldi atlasz*ból érdeklődve néz ki a rajzolt bonc-halott, egy *Gozsdu* a polcról lepottyan, és sorban megremegnek mind a *Szekfü-Hómanok*.

– Hű, de mondd, kisbalázs! Ó, de félek – kiáltja – Juj, ne már!... Orrrrod tőle fokhagymás! És trappol kacagva, végig a kivénhedt *Larousse*-ok mögött, kerekarcú *Vörösmartyk* néznek össze, és visszhangozzák ugra-bugra lép-teit a valóságon túli terek.

Keresném, fejkavarva, merre, melyik úton érem be előbb, meg dörmögök is hozzá, hogy *te gyermek, te gyermek*, ám akkor lánc csörren mögöttem, meg sarkantyús csizma koppan, és egyszerre elszáll a kedv, az a másik hang szegi, a sercegő, amivel az alabárd hegye árkot hagy a parketta-lakkban.

Lindner, a háromszáz éves vérbíró az asztalnál ül már, amikor megfordulok, sebesen ír valamit, nagyon koncentrálvá, előre is hajol mélyen, hosszú haja két oldalt szánkázik a frisstintás pergamenszélén, és írja, és írja azt a valamit, nem ügyelhet másra, én meg iszonyodva nézem, ahogy az arcán, a tartásán, a mozdulatain átút a lélek, és ragacos, mint a haján a tinta, és éj-fekete, mint a gyüretlen bírói talárja. Télnek a percek, türelemben, s az ajtót állja el a két állig fegyveres hajdú, moccanatlanul, bajszosan, üres-bamba szemekkel, és merednek bele szigorúan ebbe az egyszerű világba, várni kell, aztán Lindner végére ér a nagy műnek, tekintetünk összefut, s a bíró úgy billenti félre az állát, érdeklődve, vagy fürkészve talán, mint az imádkozósáskák összél a kertvégi almafán, *Deputációnk előtt... hahogy tagadja-é, hogy éjtcakánként macska meg kölyökkutya képibe... barmok hasznát elvenni, ruzsnyítani, szállongani rá Kárász István fátensre, hogy nyomorgatni-gyömöszkölni... Boszorkányoskodni!*, és bólintok komolyan, *Ruzsnyítani... Főleg, Meg szállongani is néha, de azt azért ritkábban*, munka ez is, mondogatom magamban, munka ez is, csak nyugodtan, és Lindner folytatja éles, nyávogó hangon, *Pretendáлом tehát... deutrális személy... a lánykával egyetembe', amint experiáлом...*, most elég, *Majd experiáлом én a kurva nénikéd! Egyébként jó is, hogy találalak, már terveztem jönni épp, szóval, csak azért hallgattalak végig, hogy mondhassam, Ne merd zaklatni Scherer apót, és hagyd békén a Dudeneket, különben, Istenemre mondom, letekerem a nyakadról azt az ostoba rovarfejet, Sok már a panasz, drága tekintetes, tengernyi a panasz rád, Nem, nem, félreértesz, válaszolnod nem kell, elég, ha tudomásul veszed!*, s tajtékszik a fekete ember, *Persekutorok! Fogjátok!*, és akkor tényleg nyugodtan, halkan, szinte ringatózva, *Egy szó, Lindner!... Még egyetlen szó! És selejtezlek innen... a hajduddal... együtt. Na, menjetek a halál f...!* A bíró, pedig szoborszerűen, rezzenéstelen néz a vállam fölött el, félmosollyal élve, bátran, úgy tekint bele a köz-

lönyök mögötti parttalan messzeségbe. De nem szól.

– Hahó! Elég lesz már, Lídiácska! Legyen vége, hallod? Hahó!

Küszöb reccsen a másik irányból, s már ugor-nék is, kész, Lindnernek vége, nincs tovább kegyelem!, de csak a félvak Pokorny csoszog tánrtorogva, át a földön fekvő *Esteken*, kalimpál is egyik kezével nagyon, mutogat vagy kapaszkodót keres, *Birodalmi atlaszok* borulnak, és elfekszik az arany metszésű *Esperes*, szegény ördög, mekkora elme volt százötven éve, valódi tudós-óriás, *A frászt hozza rám, Lajos bácsi!*, sóhajtok szomorúan, *Na, várjon, majd segíték!*, és karon fogom a hajdani állattanászt, mielőtt lebontja itt nekem a fél épületet, *Hiba van a rendezésben, barátom, tévedés... Gábris, te vagy?*, elég viharvert a szerencsétlen, *Gábrist nem ismerem, Én vagyok, Lajos bácsi, én, hallhatja*, aztán hangosabban, *Jöjjön szépen, lépegessen!*, és minden ízében reszket ez a nagy ember, meg bűdös, mint egy rókalyuk, *Tévedésre áll az isme*, mondja szánalmas komolysággal, *Majd megreformáljuk, ne féljen! Egyedül csalingásznia viszont nem kéne, még összetöri magát!*, jó helyre kormányzom, elégedett lehet, *Te vagy itt, Gábris?*, ordítja, s közben az ingembe markol, *Az, persze, Gábris, Na most a térdére vigyázzon!*, és az arcáról, ahogy lóg a bőr, tragédia, *Tudtam én, megismertelek*, és mondja is, darálja bennfentes buzgalommal, fogatlan selypítve, *Csak azért, mert a tömlősek osztálya valójába' rendek szerint képpen: ott vannak a bomlaszok, aztán a habarcok, nevezetes elsöben a Gyökeres tüdő-bomlasz, más nevén Füles szörnyeteg, amelynek szája nyílását négy hosszú bambó környezni, majdan a Világító bomlasz és a Kék rackabomlasz, mindenikre áll, hogy testők körülgen a leg-rövidebb idő alatt elmálik, mivel nyálkaállomány-állatok, a habarcok részén viszont a Zöld káknak hengerded a szája, és a..., bírhatatlan zagyvaság, *Megérkezünk, Lajos bácsi, majd arra, ott előre*, de csak totyog zavartan, nem tudja, hol van a boldogtalan, biztos nem tudja, hol van, *Megmondod-e, milyen élvezeten él a Lápi Ebfej, és hogy a tengeri Csemege Szörbencset miről ismered fel?*, kérdezi akkor vizsgáztatón, *Majd megtanulom azt is, ígérem*, az orrából vizes lé szíváro, lehet, hogy jobb lenne nem így végezni, *Eh, legyint morogva, Nem vesztegetem rád az időmet!*, elfordul, s csoszogna végre tovább, de hirtelen eszembe jut, hogy *Várjon csak egy pere-re! Nem látta erre azt a lányt?*, megtorpan akkor, nyelvével csetteget s fürkészi hályogos szemével arcomat, *Jóskáékkal kötözködött, velük komázott*, mondja aztán, vállát megvonja, s értőbb közönségre találva eltűnik a fekete *Brehmek* között.*

– Lídia! Gyere elő! Unom már! – kiáltom a két vastag *Implom* felé.

Figyelek is erősen, hegyezem fületem, de hiába, nem énekel most, megkukult a régikönyves könyvtár, s abban a csöndben, illetve a csöndbe kívülről szüremldő tompa zörejekben jelenik meg az érthetetlen, a libbenő furcsaság, marsbeli képek meg összágok, az esti film előtti reklám, kihűlt leves az asztalon, meg egy bóbiskoló asszony a sötét verandán a kívülről szüremldőben, abban a traktorszerű, távoli morajban, amivel az utolsó busz a sugárútra fordul a gimnázium mel-

letti nagy kanyarban, *Hagyja csak, hagyja! Majd előjön magától... ha hagyja!*, szól valaki a sarkból, és én pislogok kábán, az a busz hogy is?... és a verandán?... aztán Werbőczy pusztító, fermentálatlan dohányja végre józanít, *Adjon Isten, Pista bátyám!*, látom, most is egyenes derék-kal, mereven ül a bölcs öreg a párnázott fotelban, fújja a füstöt lassúdad-mélán, s mosolyog hozzá, mintha értene mindent a világból, *Rohadt bűdös ám a pipája!*, mondom fintorogva, egyébként árt a könyveknek is, *Jóféle*, bólint, az hát, *Lindner biztos hálás lenne érte, Tudná használni, Kivégzésre!*, és az elrongyolódott *Napkelet*-csomót félrehajtva, a régi tonettszékre ülök le, *Ha-nem azt a lányt... hát ismeri?*, a nyers dohány füstje gomolygó vattacsomó, *Szokott jönni néha*, majd hozzátoldja, *Kéndeget erről-arról*, és látom is rajta, hogyné látnám, hogy volna mit, hát legyen, gondolom, legyen, *Igazi tündér, Gyönyörű, ugye?*, a kérdés, persze, könyörgés, de hiába, olyanképp áll a dolog, ahogy sejtettem, *Lyány*, hagyja rá, majd utána, *Nem való ide... Meg nem is való egyáltalán*, s bólogat szelíden, hogy így van ez, bizony, így van ez, *Áh, beszél itt nekem zöldeket!*, félig viccesen legyintek, és a hosszú szárat a szájából kiveszi a vén törvényhozó, azzal mutat felém, *Csak mondom. Nem való. Mer' vót ám itt egy könyvtáros annak előtte, Szkárosi nevű, Na, az is idehozott egy ilyen cserfes lyányt, oszt turbékoltak meg viháncoltak jó ideig, hanem az a Szkárosi egyszer mégis azt kezdte magyarázni, ott ült épp, ahol most az úr, szóval, hogy egy mérföld széles kockába az összes embert bele lehetne temetni a Földön, mer' elférne, kiszámolta, Otán meg csak fölakasztódott, Hát, csak azért' mondom.*

És akkor mögöttem, centenáriumi jókais irányban szű percint párat, egész lassan, mintha unot-tan, de nem is szű már, inkább sziszlető egerke, és cseppet sem unva, hanem ugrásra kész figyelmezőn és cincogástalan vigyázban egy pillanatra, aztán lélegzetvisszafojtva lépve, hiába, mert hallom ügyis, persze, hiszen akaratlanul dübögve, esetlen óvatossággal lopózik mögém nem az egerke, de egy hirtelen-szelíd kiscsikó, majd egyszerre megtorpan, s a nyakamra valódi ember-pára, ahogy szuszog, ahogy szavak nélkül szuszog belőle az akkor most hogy legyen? tanácstalansága.

– Hahó... – mondja gyámoltalan-árván, majd újra gyönyörű rekedten – Hahó...

S ez egyszer mondható is, lám, mégis kimondható, hogy úgy szeret bele az ember a védtelenbe, ahogyan a vöröslő megy át tömött szürkébe a házfalon estelente, és tényleg úgy és létezőn és magyarázhatatlanul vigyázza-állítja fokozatmentes kapcsoló a mutatót az örökre.

– Nocsak, nocsak!... – szólak hátra. – Hát a bácsi nem mohácsi?! Nem szaladni volna jó?! Keresztül tökön-paszulyon...

– Jól van, na! Nem kell mindjárt berágni! Egyedül különben is unalmas.

Tizenöt éves kortalan gyerekkarok fonódnak akkor és örökre benne az uralkodó szélirányban, a *szabálytalan művelemben* és a *leáll*ban ugyan-úgy minden ékszerész óriásban meg csepegtetett gyógyszerekben elvegyülve, mint az időbeosztásban vagy a maradéktalan hiányban is néha egyszerűen az olvadásban, ahogy csordulásig benne a vizes lábnyomokban és a megfázott neon-halakban, éppen olyan módon fonódnak gyerekkarok és éppen addig gyökereznek, ameddig.

– Ha most leharapnám a füled, mi lenne? – suttogja.

– Elég hülyén néznék ki fül nélkül, gondolom...

– Hát, ha mesélsz valami szépet, lehet, hogy meghagyom inkább.

– Fáradt vagyok, Lídia – de azért hozzáteszem, jól van, játszunk végig –, mert egész mostanáig a Nidust kerestem.

– Húha! Az valami nagyon titokzatos, nem?

– Annyira azért nem, a Nidus... az olyan ajándékféle szerzet, drágább a kincsnél, meg több is, persze, minden mérhető erőnél, és megtalálni se egyszerű ügylet, mert nincs anyaga, egyáltalán nincsen semmi teste, csak tükröződésben látható, ahol jelen van, csak tükröződésben, és elvakító fényű, de úgy azért, hogy éjsötét is egyben.

– Na, és megtaláltad? Hol van? – kérdi tettetett naivsággal.

– Hol lenne, butuskám? Hát, benne, abban a szép szemedben!

Erre kacag könnyű szívvel újra és édesen dalolva, *de amikor este lett, s az icipici lányka félt, icipici anyukája mondott neki egy mesét, hogy egyszer volt, hol nem volt egy icipici házikó... Folytatása a 26. oldalon*

IJK Irodalmi Jelen Könyvek

Miért ne lehetne ő is közöttük? Megmutatná mindenkinek, mire képes, olvasható a kötet bevezető írásában, mintegy hangulati alapütésként. Pongrácz P. Mária két ciklusba rendezett novelláinak hősei egyrészt jelentéktelen, más életközegbe vágyó, valakivé válni akaró szürke kisemberek, vagy egyáltalán nem mindennapi figurák, akiket életük sorsfordító pillanataiban ragad meg a szerző. Reális és irreális, megható és groteszk érdekesen keveredik a különleges és sajátos hangulatú írásokban, amelyekre az olvasó minden bizonnyal sokáig fog emlékezni.

Megrendelhető on-line a www.ijk.nyugatijelen.com weblapon

A két világháború közötti erdélyi közírás egyik legkimagaslóbb személyisége, Krenner Miklós életműve még jórészt felderítetlen. Pedig nagy adósságunkat rónánk le történész, pedagógus, közösségszervező munkájának, a kisebbségi létben gyökerező harcos publicisztikájának a feltérképezésével. Spectator méltán lehetne „tantárgy” mindenütt, ahol magyaroknak médiaismeretet tanítanak. Erdélyben ugyanis aligha lehet mellőzésével elkötelezett közírásról beszélni. Sajnálatos, hogy a születésének 120. évfordulóján, az 1995-ben Aradon megtartott Spectator-szimpozium anyagát nem követte egy teljes életpályát feldolgozó kötet. Tíz évvel ezelőtt erre a megemlékezésre eljött Londonban élő leánya, Krenner Éva is. György Béla erdélyi származású kutató e tanácskozáson bemutatott könyve (Az ismeretlen Spectator, Krenner Miklós pályaképe) kitűnő indíttatás lehetett volna. A folytatás azonban elmaradt.

Most, újabb 10 év múltán még sürgetőbbnek tűnik régi adósságunk törlesztése.

A levélfíró Krenner bemutatása parányi adalék lehetne egy ilyen összegező munkához. Annál inkább, mivel pályatársaihoz, barátaihoz írott soraiban a közélet számos olyan kérdésében nyilvánít véleményt, amelyekből az erdélyi magyarság megpróbáltatásokkal teli időszakának freskója áll össze.

Kolozsvári történész hallgatóként rajongott professzorához, Márki Sándorhoz intézte első leveleit. Több mint félszáz ilyen levélről tudunk. Krenner ugyanis 1890-től 1914-ig szinte kötelességének érezte, hogy napirenden tartsa mentorát élete fordulatairól. Ezek még inkább személyes jellegű levelek.

A két világháború közötti aradi, majd kolozsvári újságíróskodása idején jó pár évig az Erdélyi és Bánsági Népkisebbségi Újságírószervezet elnöke volt. Ekkoriban gyakran ragadott tollat pályatársai érdekében. Idős korában nemcsak a nosztalgia, hanem az erdélyi valóság ismeretének igénye készítette igen sűrű levélváltásra. Tanári, közírói munkásságának közel három évtizede Aradhoz fűzte. A Maros-parti városból való távozása után levelezett Pataky Sándor festőművésszel, Schauer Aladár és Seidner Imre hírlapírókkal, dr. Juhász Géza ügyvéddel, Ficzey Dénes tanárral, irodalomtörténésszel. Éveken át kitartóan, szinte naplószerűen írta beszámolóit kollégájának és kenyeres pajtásának, Szomoróy Oszkár hírlapírónak. A matuzsálemi korú Krenner Miklós (Spectator) soraiból kicseng a sok mindent megélt, élményeit „lettárokozó” férfi érzélgőssége, visszapiillantása a sikerekben, kudarcokban gazdag pályára és korra. Túl a 90. életévén derűsen, a boldogságban való hitében néz vissza. Sértődöttségnek vagy haragnak nyoma sincs a lelkében, noha budapesti éveiben megismerte a mellőzés keserűségét is.

Az Erdélyi és Bánsági Népkisebbségi Újságírók szervezetének megválasztott elnöke 1932.

Levelek Spectatortól

május 25-én a kolozsvári Ellenzék kiadóhivatalának cégjegyzési papírján a következő sorokat intézte Hatvany Lajoshoz, a Nyugat nagy mecénásához:

„Igen Tisztelt Bátor Úr!

Kérem ne vegye zokon, hogy ismeretlen létemre alkalmatlankodom Önnek. A cél magában hordozza enyhítő körülményeit. Az erdélyi újságírók megkísérlik a legkitűnőbb és a legjobb lelki újságíróit, Szász Endrét, a Keleti Újság főszerkesztőjét, szervezetünk egyik elnökét az anyagi elmerüléstől megmenteni. A mód, ahogy 25 éves jubileuma beköszöntével, június első felében ünnepelni fogjuk, s ez alkalomból fölkérjük a közönséget, hogy kisebbségi nemzeti jutalomba részesítse.

A szervezet nevében arra kérem Méltóságodat, valamint módosabb ismerősei körében akciót indítani, hogy a jutalom díjhoz bármily csekély összeggel hozzájáruljanak.

Azt is tervezzük, hogy a „hídverés” érdekében a román és magyarországi szervezeteket találkozóra hívjuk, ez alkalommal szeretnők, ha prominens írók jelennének meg. Nagyon boldog lennék, ha Bátor Úr ezt a magyarságnak tervezett ünnepséget látogatásával tisztelné meg.

Ismételten kérem, ne vegye rosszszíűn alkalmatlankodásomat.

Igaz nagyrabecsüléssel maradok mindenkor kész híve

Krenner Miklós.”

MTA. Kéziratár, Ms. 537/142

Figyelemre méltó a krenneri életmű értelmezése szempontjából Szomoróy Oszkárhoz írott, 36 évre kiterjedő levelezése. Az első sorokat szinte azonnal az aradi Hírlaptól a kolozsvári Ellenzékhez való távozását követően, 1931. február 24-én írta, az utolsót 93. életévében, 1967. április 9-én, nem egészen másfél évvel halála előtt vetette papírra. A levelek a címzett rokonai köréből kerültek e sorok írójához, s a teljes szöveg mellőzésével csupán töredékesen tallózunk belőlük.

„Aggodalmas órákat élünk: Kuncs Aladár hetek óta fekszik nagybetegen az egyik szanatóriumban. Vakbélgyanús volt s egyre rosszabbul lett. Ma sem tudják, tífusza, vesefertőzése, májbaja van-e.”

(Kolozsvár, 1931. ápr. 22.)

Több aradi, közöttük Éghy Ghyssa (neves táncos és koreográfus, később a Marosvásárhelyi Színművészeti Főiskola tanára – sz. m.) látogatása kapcsán írja:

„Íme az aradiak nem felejtettek el, az áldott jó aradiak sem restellik a fáradságot és kijönnek hozzám a messzi Városmajorba és nem riadnak vissza egy siket ember bibelődésétől. Bezeg belső Erdélyből a kisebbségi kör barátai «fölszá-

molnak», és csak a lapokból tudom meg, ki járt itt közülük. (Csak a volt Ellenzék Mátraija keresett meg.) De az itt lakó kisebbségi embertársak is felhagytak velem, most már elment Szántó Gyurka is, Major Béla (a két világháború között Aradon megjelenő Erdélyi Hírlap felelős szerkesztője, Krenner egykori munkaadója – szerk. megj.) se ér rá, legfeljebb az aradi öreg diákok évi találkozásán megjelenésre és néha összejönnek vagy meglátogatnak dévai tanítványaim, akiket 1900–1905 között kónoztam. Mindezeket a zokszavakat nem azért mondom, hogy pityeregjek, hanem, hogy dicsekedjek, mennyire összenőtt a szívem, vágyódásom Araddal és aradi édes, kedves igazi jó embereimmel...”

(Budapest, 1962. VI. 4.)

„Milyen hát ez a gonosz vén ember? Ahelyett, hogy utánasiertet volna kedves halottainak, még mindig itt lófrál és hamarosan átcsúszik a 88. esztendő tiikaiba... Dolga annyi, hogy reggeltől estig francia és angol órákat ad magának, rengeteget olvas (három napilapot és irodalmi folyóiratot, sok-sok könyvet), vejének atomfizikai és sugárvédelmi cikkeket, naplójegyzeteket és leveleket ír, amelyek fáradtak, zavarosak, teli javításokkal...”

(Budapest, 1962. VI. 5.)

„...Hiába epekedek, hogy eljussak legalább egy napi tartalommal Kolozsvárra, hol feleségem porlad, Dévára, hol tanárként kezdtem és az ismételt erdélyi kiborultságaim elseje történt meg velem és Aradra, ahol szüleimet temettem el és gyermekeim születtek és honnét visszakanyarodtam – kellett megtenni – Kolozsvárra, hogy az utolsó erdélyi száraz kenyeret megháláljam, míg az utolsó kitessékelést megérem.”

(Budapest, 1962. XII. 30.)

„Tavaly azt mondtam az aradi öreg diákok szokásos találkozásán: az aradi emlékek varázsa tart össze benneteket és egymást szeretéssel ápoljátok a nagy aradi pátoszt, s a Vesztőhely örök eszméjét.

Szeretem Aradot, ahol sokszor boldog, de sokszor boldogtalan voltam. Sokszor helyesen tettem-vettem, sokszor butaságokat követtem el. Sokat akartam és keveset értem el. Szeretem, mert ott temettem el szüleimet, mert ott születtek drága jó gyermekeim, ott éltem 28 évi legigazibb életemet, ott lettem valójában, ami voltam egész teljességemben: 4 iskola tanára, elcsapott főgazgató és kirúgott tanár, hivatásos újságíró és félhivatásos politikus, mindenfajta szervezet elnöke, számos kisebbségi kellemetlenség haszonélvezője.”

(Budapest, 1963. III. 4.)

„Még forróban szeretem az életet, a világot, az embereket. Ha tőlem függne, minden embert,

még a bűnösöket is boldoggá tenném. Megvalósíthatnám, amit egy bölcs hirdetett. Az ember boldogságra született, mint a madár repülésre.”

(Budapest, 1967. III. 30.)

S végezetül Juhász Géza aradi ügyvédhez intézett levél néhány részlete. Krenner Miklós az 1961. október 10-én keltezett levélben Szántó György temetéséről számol be:

„Kedves Géza!:

Leveled és aranyos feleséged sorai mélyen meghatottak. Hálásan köszönöm.

Viszont nem érdelek köszönetet azért, amit drága Gyurkánk ravatalánál és halottas kocsija mögött teljesítettem. Fájdalmas kötelessége volt az a gyászoló sereg legöregebb emberének és a Te helyettesednek. Igaz ismét, jó is volt az a tisztesség, az, hogy a nemes holt Barátért égető búslakodást ebben az alakjában is kifejezhetem.

A »búcsúztató« magasztos volt, Szántó György emberi és írói nagyságához méltó. A közönség valami le nem írható nemes megilletődéssel nyilvánította érzelmeit. A beszédeket, sajnos nem hallottam, pedig hallókészülékem a füleimen volt, de úgy látszik, az élettelen anyagra is ránehezedik a gyászünnepek tompító hangulata... Később aztán olvastam Aron (Tamási Áron – szerk. megj.) csodálatos szép – remekművét – »levelét« és így megértettem: minden úgy hangzott el, ahogy én süketen megéreztem.

...En már szinte csak az emlékek társaságában élek, mióta érzékeim pusztulása miatt az úgynevezett társadalmi életből kikoptam. Volt aradi tanítványaim – mind már öregdiákok – találkozói és látogatásai örvendeztetnek néha.

...Elkalandoztam. Bocsáss meg... Üdvözlöm forró szívvel Aradot és azokat, akik még emlékeznek rám, vagyok és maradok régi híved.

Krenner Miklós”

Közreadja: PUSKEL PÉTER

A hirtelen-szelíd kiscsikó

Folytatás a 25. oldalról

– Nekem is van anyukám?

Hátrafordulok akkor, hogy lássam az arcát. Felhőtlen. És megmondani, persze, hogy is lehetne, édes Istenem, hiszen gyerekszagú a bőre, hát hogy lehetne, hogy ez csak egy mese, hogy Van anyukád, Csillagvirág, hogyne lenne, nagyablakú ház konyhájában ül most éppen, gépelt meg stencilezett papírok közé temetve, s orrhegyre csúszott szemüveg mögül figyel nagyon, számol vagy számokat hasonlít össze, ki tudja, és a porceláncsillárban az izzó néha elhalványul fölötte egy pillanatra, olyankor mintha megakadna, de aztán pislog egy erősebbet és vissza a nyugodt munkához megint, jaj, Istenem, elárulni hogy is lehetne, hogy az az egyetlen anyja a konyhában, az a kisimult homlokú fél fülle hallja, ahogy a fogadat mosod a fürdőszobában,

és tükköre viczorogva habzó szájjal, mert ez csak egy mese, és nyüzszítene is biztos az ember, ha olyan veszettül jól nevelt nem volna, de így csak magyarázón, szavanként magának, hol volt, hol nem volt, mert igazából kétségbeesve, izomgörcsösen öleli-szorítja a hajtásoknál repedő hazugságot át és össze, mintha nem értené és tényleg úgy; de tényleg csak úgy, mintha.

– Ha most megcsókolnálak, mi lenne? – kérdezem mosolygós ijesztve, Lídia pedig sikongat, ahogy lehet, és teli torokból nevetve újra ismerős rekedten.

– Fúj! Tudod, mit!... Csak az kéne!

– No, akkor szaladj, bogárkám, szaladj, mielőtt tényleg megcsókolom a szajdát!

Nem nézek utána. Zúg már a fejem, dona nobis pacem, jut eszembe, mindegy vajon, hogy kapott vagy megcsinált, zakatolva zúg a fej, ne-

héz, tömött szürke giling-galangok kecskebékatejben az a mind a két szemet vajú holló akasztófa tövében nőtt virágban ficánkoló gyíkfarok vagy kígyónyelv a méregpohárban, üstben denevér lábujja körme és keresztspók szakálla áztatott bürökteában a megcsillanó ajándék, ami drágább kincsnél, több erőnél, jaj, Isten, ne hagyj el, s már az ócska Pallas-ok mögött jár Lídiácska, amikor észreveszem, hogy Werbőczy figyel szomorkásan és rideg részvétlenül, Úgy hiszem, maga gonosz ember valójába’, mondja ahogy összenézünk, Ne legyen rá gondja!, intek álmosan nevetve, Ne legyen rá gondja!, és indulni rosszalva, megijáztott mérgesen, mert a többit feledve szertelen ilyenkor este már az ember, és partra térdelve hallgatja a tükröt vető patak helyetti bőgő nagy folyót meg a tócsa helyetti tengert.

Irodalmi Jelen Könyvek

IJK

Bíró György, a neves sportoló és érdemes edző életének igaz története ez a könyv. A főhős, akit mindenki Kutjának becéz, különös figura. „Egyetlen és megismételhetetlen”, de magában hordozza a kor minden „betegségét”. Ő az a kutya-életű boldog ember, akire hol rámosolyog a szerencse, hol lecsap rá az átkos emberi gyarlóság, hol saját gyengeségeinek verembe esik, s ez utóbbi okozza vesztét. Tar Károly hősének vallomásai, tizenhét kazetában rögzítve feltárják a korszak fonásait, a sportélet, szűkebb értelemben véve az atlétika kullisszái mögött zajló mesterkedéseket is.

Elhunyt Hernádi Gyula

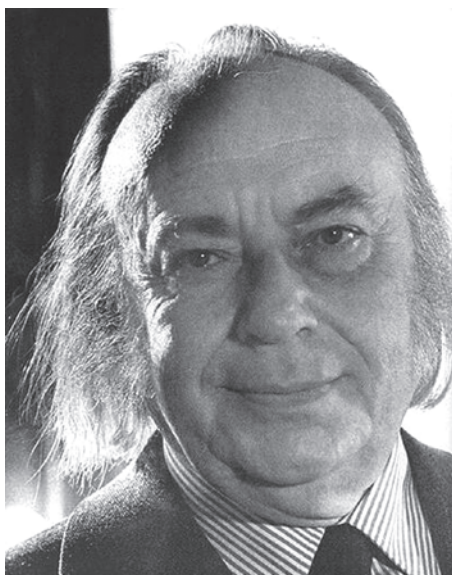
Július 20-án, életének 79. évében elhunyt Hernádi Gyula Kossuth- és József Attila-díjas író.

Hernádi Gyula 1926. augusztus 23-án született Oroszváron, a mai Szlovákia területén. 1944-ben érettségizett, majd a budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetem hallgatója lett. Az egykori bencés diák levontként a második világ-háború utolsó éveiben a frontra került. 1945-ben esett orosz hadifogságba, ahonnan két évvel később térhetett csak haza. Népi kollégista, többféle egyetemi tanulmányba fog, egyiket sem fejezi be. 1950-ben otthagyta az orvosi fakultást, közgazdasággal kezdett foglalkozni. Mielőtt szabadúszó író lett, a Városépítési Tudományos és Tervező Intézet munkatársaként tevékenykedett.

Mintegy negyven filmnovella, filmregény és forgatókönyv fűződik a nevéhez. Szépirodalmi pályáját 1955-ben költőként kezdte, de ismertté leginkább az orosz hadifogságot feldolgozó, *Deszkakolostor* című novelláskötetével és a *Péntek lépcsőin* című regényével vált. Az 1950-es évek végén a Belvárosi Kávéház írói asztaltársaságának egyik meghatározó személyisége volt.

Első regényei (*A péntek lépcsőin*, 1959, *Folyosók*, 1966) a francia egzisztencializmushoz hasonló módon elemzik determináció és szabadság, halál és boldogság antinomikus viszonyát. Hernádi egyike a realizmustól elforduló parabolikus irodalom honosítóinak, amiért sok támadás érte.

Az 1960-as évek végén viszont – másokkal szemben – kitartott a politikai-történelmi példázat mellett (*Sirokkó*, 1969, *Az erőd*, 1971, *Vörös rekviem*, 1975). Legnagyobb sikereit a (jó részt Jancsó Miklós számára írt) filmforgatókönyveivel aratta (*Oldás és kötés*, 1963, *Szegegyregények*, 1965, *Csillagosok, katonák*, 1967). Később a horror és a sci-fi eszközeit is

felhasználta (*Hasfelmetsző Jack*, 1982, *Drakula*, 1983, *Frankenstein*, 1984).

1983-tól két évadon át a kecskeméti Katona József Színház művészeti vezetője volt. 1981–89 között a Magyar Írók Szövetségének választmányi tagjaként, 1991-től a Független Magyar Írók Szövetségének elnökeként tevékenykedett. 1991-ben a Boldogság Párt elnökévé választották. 1992 óta a Magyar Művészeti Akadémia tagja.

Hernádi Gyula 1976-ban József Attila-díjban részesült, 1996-ban alternatív Kossuth-díjat, ugyanabban az évben a Magyar Köztársasági Erdemrend Középkeresztje (polgári tagozat) kitüntetést kapott. 1999-ben állami Kossuth-díjjal tüntették ki.

Lyukasóra szeptemberi számának tartalma

Emlékszám

MEGHALT HERNÁDI GYULA

Mádl Ferenc búcsúzó levele

A hónap költője: Hernádi Gyula

Emlékezések

Bertha Bulcsu, Földváry Györgyi, Jeli Ferenc, Turcsány Péter, Szakonyi Károly, Kiss Dénes, Borbély László beszélgetése Gyurkovics Tiborral,

Elmer István, Erős Kinga, Müller Árpád,

Ézsás Erzsébet,

ESSZÉ

Mórocz Zsolt: A halál parabolái /Hernádi

Gyula halálára

NOVELLÁK

Földváry Györgyi, Szeghalmi Elemér,

Raksányi Kutyu 80 éves tárcanovella

VERS

Illés Árpád: Önarckép II., Kérés

Gyurkovics Tibor: Illés Árpád: Ágak, bogak,

templomok

Lapunkat a *Magyar Odysseus – Faludy élete képekben* című könyvből válogatott fotókkal illusztráltuk.

MAGYAR NAPLÓ

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

Szerkesztőség: 1062 Budapest, Bajza u. 18.

Tel./Fax.: 342-8768, 413-6672, 413-6673

Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.

E-mail-cím: magynap@hu.inter.net

Honlap: www.magynaplo.hu

A Magyar Napló szeptemberi számában a Nyitott műhely vendége Bodor Ádám. Az Európai figyelő az egykori NDK világát idézi meg a mai német irodalom tükrében. A folyóiratban Hárs Ernő, Törnai József, Végh Attila versei, Győri László, Gyurkovics Tibor, Mezey Katalin prózái és Zelnik József Tenger-könyvének részlete szerepelnek. Gerencsér Zsigmond Vas Istvánra emlékezik a költő 95. születésnapja alkalmából, Vasy Géza Kalász Márton *Téli bárány* című regénye sorsképleteinek szentelte írását. Alföldy Jenő Benke László pályaképét rajzolta meg.

HIRDESSZEN

az **IRODALMI JELEN** -ben
Megrendeléseket a kiadó címén
veszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5;
Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca
55–57. szám,

e-mail: ij@nyugatijelen.com tel.: 0040/
257/280-751, 0040/257/280-596 (fax)
Occident Média Kft.

SÁNDOR VAGYOK ÉN IS!

című rovatunk vakáció okán szünetel.

Októberben találkozunk!

Figyelem! Még 2 hónap és lejár a határidő!

AZ IRODALMI JELEN REGÉNYPÁLYÁZATA

Az Irodalmi Jelen irodalmi havilap pályázatot hirdet magyar regény megírására. A pályázatra, témától függetlenül, minden magyar nyelven írt regény benyújtható, amely még nem jelent meg nyomtatásban és közlési jogával más intézmény nem rendelkezik. A beküldött pályamű terjedelme legfeljebb 600 ezer karakter (leütés) lehet.

I. díj: 20 000 USA dollár

II. díj: 10 000 USA dollár

III. díj: 5 000 USA dollár

A fentiekén kívül három pályázati mű egyenként 1666 USA dolláros különdíjban részesül.

A díjtételek oszthatatlanok, de a bírálóbizottságnak jogában áll, minőségi okokból, egyes díjakat nem kiadni. A díjazott művek kizárólagos publikálási joga 8 évig az Irodalmi Jelennek illeti meg, amely azokat az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban jelenteti meg.

Beküldési határidő: 2005. november 30. (postabélyegző dátuma). A beérkezett pályaműveket neves megbízott író-

dalmárok bírálják el, 2006. április 30-ig. Ezután kerül sor – közjegyző jelenlétében – a jeligék feloldására és a hivatalos eredményhirdetésre. A díjakat ünnepélyes keretek között 2006. májusában adják át Aradon.

A pályázat jeligés: az író nevét, címét, elérhetőségeit külön lezárt borítékban kell a pályaműhöz mellékelni. A jogi félreértések elkerülése végett a pályázónak ugyanabban a borítékban mellékelnie kell az Irodalmi Jelen honlapjáról (www.ij.nyugatijelen.com) letölthető, aláírt nyilatkozatot is. A pályamunkákat kizárólag *Regénypályázat* felíratú postai küldeményként lehet az Irodalmi Jelen címére (310085 Arad, str. Eminescu nr. 55–57., Románia) eljuttatni. A művet CD-re rögzítve (Word formátumban) fogadjuk el, amelyhez mellékelni kell a 2 példányban kinyomtatott szöveget is. A begépelésre a pályázat kiírójának nincs lehetősége, a kinyithatatlan CD a pályamunka kizárását vonja maga után.

Az elismerésben nem részesült pályamunkák kéziratát nem őrizzük meg és nem küldjük vissza.

Az Irodalmi Jelen kiadója

Irodalmi Jelen Könyvek

IJK

Eszteró István

Egy könnyű garni

Az alkotói reneszánszát élő temesvári költő kötete, *Egy könnyű garni*, ha lehet, még érdekesebb a tavaly megjelentnél (*Gondolatok a hölgytárban*, 2004). A költészet mesterfogásait birtokló formaérzék, játékoság, elegancia és méltóság sugárzik a versekből, amelyek korhatár nélkül szólítják meg a versolvasót, fiataltól a legidősebbig.

IRODALMI JELEN

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft.

és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://ij.nyugatijelen.com>, ij@nyugatijelen.com.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 1006 Ft/ 10 (100 000) lej/ 2,50 €

+ kézbesítési díj

egy évre: 2012 Ft/ 18 (180 000) lej/ 5 € + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Nagyálmós Ildikó felelős szerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irhási János (Interjú), Faludy György, Szőcs Géza, Kukorelly Endre (Főmunkatársak). Olvasószerkesztő: Gáll Attila; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Ez a lapszám 22 000 példányban jelent meg.

Hirdetéseket
a kiadó címén veszünk fel.

Kulturális hírek

Faludyt ünneplik a Nemzeti Színházban

A költőfejedelem, Faludy György szeptember 22-én ünnepli 95. születésnapját. Barátai ennek méltó megünneplésére műsort adnak a Nemzeti Színházban. A neves fellépők soraiban ott lesz többek között: Bahget Iskander, Böszörményi Zoltán, Farkasházy Tivadar, Fried István, Füzi László, Galkó Balázs, Gerendás Péter, Gyémánt László, Hobo, Ilia Mihály, Jordán Tamás, Kocsis Zoltán, Kulka János, Lang Györgyi, Makk Károly, Markó Iván, Mácsai Pál, Pogány Judit, Pintér Lajos, Szöcs Géza, Turek Miklós, Törőcsik Mari, Vámos Miklós. Jegyek a helyszínen korlátozott számban vásárolhatók!

Alkotói pályázat

A Fiatal Írók Szövetsége ebben az évben is meghirdeti alkotói pályázatát. A pályázatra olyan, 25. életévüket be nem töltött alkotók jelentkezhetnek vers, széppróza és dráma kategóriákban, akik önálló kötettel még nem rendelkeznek. Az első helyezettek önálló kötet megjelentetésére kapnak lehetőséget a Fiatal Írók Szövetsége FISZ Könyvek sorozatában. Pályázni levélben elküldött kötetnyi kéziratral lehet, melyhez a szerző (elérhetőségeit is tartalmazó) önéletrajzát mellékelni szükséges.

Pályázati határidő: 2005. október 15. A pályázatot neves irodalmárok és a FISZ Könyvek sorozatszerkesztői bírálják el. Eredményhirdetés a FISZ honlapján (www.irok.hu) várható 2006 elején. Postacímünk: FISZ, 1397 Budapest, Pf.: 546.

A FISZ fenntartja a jogot arra, hogy – minőségi okokból – egyes díjakat nem oszt ki. A szervezők kéziratot nem őriznek meg, és nem küldenek vissza, kivéve, ha a pályázó felbélyegzett és megcímezett válaszborítékot mellékel. Ajánlott, hogy a pályázó e-mail címet is közöljön, a gyorsabb értesítés érdekében.

A Kráter Műhely egyetért Kallóssal

A Kráter Műhely Egyesület vezetősége egyetértését és köszönetét fejezi ki a híres népművelő-néprajzosnak az egységes magyar nemzetért való kiállásáért. Kallós Zoltán visszautasította a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Csángó-díját. A tudós indoklása – melyben fájdalmas képet fest a szórványmagyar-ság helyzetéről – összecseng a KRÁTER MŰHELY EGYESÜLET tapasztalatával: „csalódottan tapasztalom, hogy az utóbbi időben, az általam legfontosabbnak gondolt szórványmagyar közösségek művelődési-oktatási rendszerének támogatására nincs megfelelő akarat, ezért a szülőföldön magyarként boldogulás esélye nagyon leszűkült”.

Conan Doyle mint gyilkos?

Sir Arthur Conan Doyle-t, a világ egyik leghíresebb krimiíróját most néhány irodalomtörténész-kopó azzal vádolja, hogy Doyle maga is gyilkos volt és tolvaj, s ezt az enyhén szólva is meglepő állításukat egy devoni templomi temetőben végrehajtandó exhumálással kívánják bizonyítani. Szerintük a Sherlock Holmes történetek szerzője döntő szerepet játszott Fletcher Robinson, a Daily Express szerkesztőjének meggyilkolásában, miután ellopta tőle a *Baskerville-ház kutyája* kéziratát.

Kiosztották a 2005-ös Zsoldos Péter-díjakat

Hetedik alkalommal adták át a legjobb tudományos-fantasztikus regényért és novelláért járó elismeréseket. A díjjal az Avana Egyesület és Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzata emléket kíván állítani Zoldos Péternek, a magyar tudományos-fantasztikus irodalom kiemelkedő alakjának, és fel szeretnék hívni a figyelmet a hazai sci-fi írók színvonalas műveire, valamint a műfaj kiemelkedő értékeire.

Regény kategóriában idén Szélesi Sándor vehette át a Józsa Bálint szobrászművész által készített emléklapoktat, míg a novellák közül Nemere István munkáját találta legjobbnak a zsűri.

Kempowski kapja a Thomas Mann-díjat

A 10 000 euróval járó elismerést Lübeck városa adományozza a Nobel-díjas író halálának 50. évfordulója alkalmából. A zsűri indoklása szerint Kempowski „regényei és önéletrajzi művei a 20. század legfontosabb elbeszélései közé sorolhatók”.

Walter Kempowski 1929-ben született Rostockban, 1944-ben szolgált a Hitlerjugendben, majd 1948-ban a szovjet katonai bíróság kémkedés vádjával 25 évnyi kényszermunkára ítélte, ahonnan 1956-ban szabadult. Pedagógiát és irodalomtudományt tanult, később számos egyetem professzora, valamint irodalmi díj tulajdonosa. Történelmi regényeinek köszönhetően Németország élő „krónikásaként” tartják számon, aki honfitársai minden napjait meséli el műveiben, s az átlagemberek megszólaltatásával lépésről lépésre demokratizálja a német irodalmat.

Művei közül legjelentősebbek a börtönéveket feldolgozó *Im Block*, valamint a 9 kötetes *Deutsche Kronik*. Több regény és rádiójáték szerzője.

Walter Kempowski előtt Peter de Mendelssohn (1975), Uwe Johnson (1978), Joachim C. Fest (1981), Siegfried Lenz (1984), Marcel Reich-Ranicki (1987), Günter de Bruyn (1990), Hans Wysling (1993), Günter Grass (1996), Ruth Klüger (1999), valamint Hanns-Josef Ortheil (2002) részesült az elismerésben.

Potter-mánia

A *Harry Potter és a félvér herceg* 24 óra alatt kétmillió (!) példányban kelt el csak Nagy-Britanniában, amikor minden idők legnagyobb könyves „fölhajtásának” keretében július 16-án éjjel után egy perccel a brit könyvesboltok megkezdték JK Rowling legújabb művének árusítását. Az Amazon.com internetes könyvesboltba 350 ezer megrendelés érkezett, a brit Királyi Postának pedig 150 plusz csomagszállító teherautót kell üzembe állítania, hogy kiszállíthassák az 500 ezer megrendelt példányt. És mindez csupán Nagy-Britanniában. Szerény becslések szerint világszerte több mint tízmillió példány fogyott el a mágikus könyvből az első nap.

Képregény Schillerről

A napokban jelent meg *Schiller!* címmel az első irodalmi képregény Németországban. A költő, drámaíró Friedrich Schiller halálának kétszázadik évfordulójára emlékeznek a most megjelent sajátos alkotással.

Minden szempontból szokatlan, hogy az emlékezet milyen bakugrásokra képes. A most megjelent képregény például ennek figyelemreméltó példája. Az alkotás a Schiller Múzeum és a marbach-i Irodalmi Archivum segítségével jött létre. Marbach-ban nemcsak Schiller személyes tárgyai, hanem kimeríthetetlen mennyiségű archív anyag is található, például a költő halotti maszkja is, amelyet Ludwid Klauer készített. Ez volt a számos erekye közül a legfontosabb az aacheni rajzolónak, Wolfgang Odentalnak, művésznevén Horusnak, ami a történet megformálásában szerepet kapott. Így meglehetősen szokatlanra sikerült Schiller alakja is: az utókor idealizált Schiller-képe helyett a huszonhárom éves költő keskeny arccal, végtelen hosszúságú orral és piszkos bőrrel jelenik meg a kis füzetben, amely így igazán valós képet igyekszik festeni a német felvilágosodás jelentős alakjáról.

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről

Interjúk – szemlék – kritikák – újdonságok – hírek

KÖNYVPIAC

**Szeptember 12-dikén jelenik meg
következő lapszámunk**

**Keresse a könyvesboltokban
és a hírlapárusoknál**

www.ujkonyvpiac.hu

Lapszámunk szerzői

Andrassew Iván – 1952-ben született Budapesten. Költő, író, újságíró. Legutóbbi könyve: *Peremkirályság* (1995).

Bertha Zoltán – 1955-ben született Szentesen. Irodalomtörténész, kritikus, a Károlyi Gáspár Református Egyetem tanára. Tamási Áron- és József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Sorsbeszéd* (2003).

Borcsa János – 1953-ban született Kézdivásárhelyen. Kritikus, szerkesztő, tanár. Legutóbbi kötete: *Irodalmi horizontok* (2005).

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar-könyvtár szakon. A Bárika Színház Hajónapló Műhely tagja.

Esterházy Péter – 1950-ben született Budapesten. 1978 óta szabadfoglalkozású író. 1993-tól a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagja. Többek között Kossuth-díjas és a Magyar Irodalmi Díj tulajdonosa. Legutóbbi könyve: *A halacska csodálatos élete* (2004).

Esze Dóra – 1969-ben született Budapesten, író. Legutóbbi könyve: *Bodzagöz* (2003).

Eszteró István – 1941-ben született Végváron, tanár, költő. Legutóbbi kötete: *Egy könnyű garni* (2005).

Ferdinandy György – 1935-ben született Budapesten. 1956–1964 Franciaországban kőműves, orosz fordító, könyvelő, 1964-től a Puerto Ricó-i egyetem tanára. 1964–70 a *Szomorú Vasárnap* c. irodalmi lap kiadója, 1976–85 a Szabad Európa Rádió munkatársa. József Attila-díjas.

Füzi László – 1955-ben született Lővön. Irodalomtörténész, kritikus, a *Forrás* című folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *A semmi közelében* (2003).

Fried István – 1934-ben született Budapesten. 1987 óta az irodalomtudományok doktora. Az SZTE BTK Magyar Nyelvi és Irodalmi Intézete Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének egyetemi tanára. Szerkesztésében számos könyv került kiadásra.

Kiss László – 1976-ban született Gyulán, író, kritikus, a Gyulai Erkel Ferenc Gimnázium tanára. Első novelláskötete: *Szindbád nem haza megy* (2003).

Kutszegi Csaba – A *Színház* című folyóirat szerkesztője.

Láng Gusztáv – 1936-ban született Budapesten, irodalomtörténész, kritikus, a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola tanára, legutóbbi kötete: *Dsida Jenő költészete* (2001).

Páll Zita – 1972-ben született Sepsiszentgyörgyön, kritikus, magyar-angol szakot végzett a BBTE-n. Kötete: *Milyen fej varródhat az ex-macska nyakához?* (2003).

Pintér Lajos – 1953-ban született Szegeden. 1976-tól a *Forrás* című irodalmi folyóirat szerkesztője, főmunkatársa. 16 önálló kötete jelent meg. Legutóbbi: *80-50: Schéner Mihály évei száma nyolcvan, Pintér Lajos évei száma ötven* (2003).

Puskel Péter – 1941-ben született Aradon. Újságíró, helytörténész. Legutóbbi könyve: *Emléklapok a régi Aradról* (2004).

Rajk László – 1949-ben született Budapesten, építész, díszlettervező.

Szabó Tibor – 1976-ban született Gyulán, író, könyvtáros, jelenleg Eleken él. Kötete: *A ciprusi király* (2004).

Szálinger Balázs – Keszthelyen született 1978-ban. Sziveri János- és Bródy Sándor-díjas. Legutóbbi kötete: *A sík* (2005).

Szilágyi Márton – 1965-ben született Gyulán. Irodalomtörténész, kritikus az ELTE Bölcsészkarán tanít 18–19. századi magyar irodalmat. Legutóbbi kötete: *Lisznai Kálmán. Egy 19. századi írói életpálya társadalomtörténeti tanulmányai* (2001).

Szöcs Noémi Imola – 1979-ben született Brassóban. Magyar-angol szakot végzett Kolozsvárott.

Simó Márton – 1963-ban született Urinkányban. Vállalkozó, az Erdélyi (könyv) Műhely szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Bozgor* (2004).

Vámos Miklós – 1950-ben született Budapesten. 20 kötete jelent meg, filmeket is írt. Legutóbbi kötete: *Márkez meg én* (2004). Filmjei: *Csók anyu, Szamba, Ámbár tanár úr*.

Zirkuli Péter – 1948-ban született Szatmárnémetiben. Író, költő, műfordító. Egyetemi oktató és tudományos kutató (Bukarest, Budapest, Párizs, Bordeaux, Lyon, jelenleg: CNRS, Párizs, ELTE, Budapest). 1986 óta Párizsban él. Legutóbbi kötete: *Esszé a költészetről* (2005).

Zsigmond Andrea – 1978-ban született, magyar-német szakot végzett a BBTE-n, jelenleg a Székelyföld kulturális folyóirat munkatársa.